

Дејан Крстић*, Народни музеј Зајечар
Dejan Krstić, National Museum Zaječar

Идентитети становништва Књажевачког Буџака Identities the Population In Knjaževac Budžak

Сажетак: У овом раду се износе подаци о идентитетима становништва области Књажевачки Буџак, добијени разговорима са казивачима приликом боравака на терену 2010. године. Разговори су обављани у оквиру истраживања која су сprovedена за потребе докторске дисертације „Конструкција идентитета Торлака у Србији и Бугарској“, одбрањене на Филозофском факултету у Београду 2014. године. Изнесени подаци бацају светло на сложenu и вишеслојну идентитетску слику овог подручја и, у вези са његовим становништвом, откривају садржаје локалних, регионалних и националних идентитетских назива (ендонима и егзонима): Пироћанци, Буџаклије, Каланци, Сврљжани (Сврљжање), Тимочани (Тимочање), Бујари (и Бујариши), Срби, Шоји и други. На крају рада даћи су и транскрипци делова разговора са казивачима.

Кључне речи: локални идентитети, регионални идентитети, национални идентитети, Пироћанци, Буџаклије, Сврљжани, Тимочани (Тимочање), Бујари, Срби, Шоји

Abstract: This paper gives data about the identities of people in the area of Knjaževac Budžak, obtained through interviews with informants during fieldwork in 2010. Interviews were conducted as a part of a researches carried out for a PhD thesis „The construction of the Torlaks' identity in Serbia and Bulgaria“, defended on the Faculty of philosophy in Belgrade in 2014. The data cast the light on a complex and multy-layer picture of this area and, in relation to its people, reveal the content of local, regional, and national identity names (endonyms and egzonyms): Piroćanci, Budžaklije, Kalanci, Svrļžani, Svrļžanje, Timočani (Timočanje), Buјari (и Buјariши), Срби, Шоји and others. At the end of the paper are given transcriptions of parts of the interviews with the informants.

* dejkrst2@gmail.com

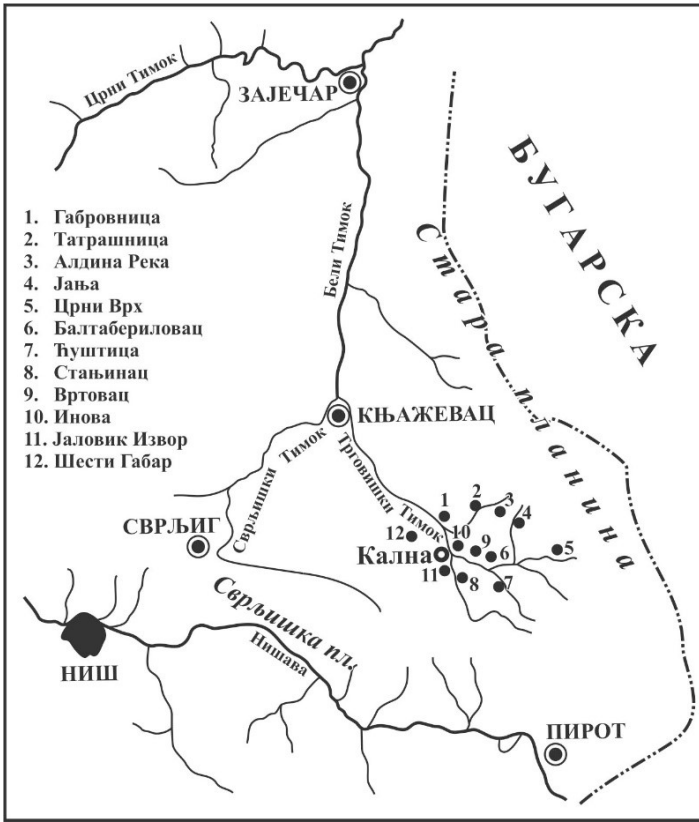
Svrljižani (Svrlžanje), Timoćani (Timoćanje), Bugari (and Bugaraši), Srbi, Šopi and others. At the end of the paper, transcripts of parts of the conversations with the tellers are given.

Keywords: *local identity, regional identity, national identity, Piroćanci, Budžaklije, Svrljižani, Timoćani (Timoćanje), Bugari, Srbi, Šopi*

За потребе писања докторске дисертације *Конституција идентитета Торлака у Србији и Бугарској*, одбрањене децембра 2014. године на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду (ментор проф. др Саша Недељковић), спровео сам у северозападној Бугарској, у тимочком крају, као и у Пиротском округу, опсежна систематска теренска истраживања¹. Ова истраживања подразумевала су, пре свега, обављање великог броја разговора са казивачима, а резултирала су веома обимним материјалом. Текстовима у свескама *Пиротској зборника* бр. 44, 45 и 47 (Крстић, 2019а, 2020, 2022) започео сам, а у овој свесци настављам са публиковањем сакупљеног материјала везаног за пиротски крај, као и закључака који су из тог материјала изведени.

Овом приликом дају се за дисертацију сакупљени подаци о идентитетима ширих слојева становништва области Књажевачки Буцак – локалним, регионалним и националним. Реч је, у ствари, о мањем одељку из дисертације (Крстић, 2014, стр. 174-191 и сумирано на стр. 223-224), у којем су, због потребе да буде објављен самостално, извршене извесне корекције и допуне. Подаци су сакупљени приликом теренских истраживања у Књажевачком Буцаку од 31. маја до 3. јуна 2010. године. Они су поткрепљени транскрипцијама делова разговора, који су као прилози дати како овде тако и у дисертацији (Крстић, 2014, стр. 750-777). У основном тексту после сваког податка назначена је веза са одређеним транскриптом, а такође и шифра која означава казивача од кога је информација добијена и преко које он може да се нађе на списку казивача (са личним подацима о казивачима) приложеном на крају рада. Транскрипти се дају због потврде аутентичности података – они

¹ О истраживањима у пиротском крају 2007, 2009. и 2010. године, осим у самој дисертацији (Крстић, 2014, стр. 159-162), може се детаљније видети у: Крстић, 2019а, стр. 3-5. Ту је приложена и карта са насељима у којима су истраживања извршена.

Слика 1 Села Књажевачког Буџака у односу на околне градске центре и друге географске објекте
 Figure 1 Villages of Knjaževački Budžak in relation to the surrounding city centers and other geographical objects

су директно сведочанство са терена о овој теми (снимке разговора у дигиталном облику чувам у својој личној архиви).

Приликом поменутих теренских истраживања у Књажевачком Буџаку сакупљени су и подаци о искуствима становника овог подручја у вези са идентитетским називом *Торлаџи* (*Турлаџи*), који су у дисертацији дати у одељку посвећеном сазнањима становништва целог пиротског краја у вези са овим називом (Крстић, 2014, стр. 192, 195-196, 197-198) као и у транскриптим разговора који су за њега везани (Крстић, 2014, стр. 778-779, 780-781, 783, 785, 787-790, 791-794), а објављени су и у раду посвећеном овој теми (Крстић 2019а, стр. 6, 7, 8, 12-13, 14-17, 21-22, 24-25, 29, 38-44, 47-53). Пошто су већ објављени и анализирани, овом приликом нису узети у обзир.

*

Од свог колеге Драгољуба Златковића из Пирота, са којим сам боравио на терену, током истраживања сазнао сам да се назив Буцак користи и за нека села у пиротској општини (Шугрин, Мирковци, Церова, Базовик...), а постоји и Белопаланачки Буцак (Витановац, Козја, Мирановац, Мирановачка Кула и Пајеж)², тако да је Књажевачки Буцак само део једног ширег простора који се тако звао. Овај шири простор је био *буцак*, односно скрајнут крај, ћошак, посматрано из Пирота, јер је био окружен с једне стране Старом планином а с друге српско-турском државном, касније и административном, тимочко-нишавском границом. После Другог светског рата подељен је између три општине, како је то и данас. Међутим, у етнографској, демографској и другој литератури устаљена је пракса да се назив Буцак, без одреднице којој општини припада, користи само за Књажевачки Буцак³.

Идентитете у Књажевачком Буцаку у великој мери је одредила једна специфична ситуација. Ово подручје, са варошицом Калном као центром, некада је гравитирало Пироту и нишавском крају, без обзира на то што је у сливу Тимока. Године 1833, када је слив Тимока прикључен аутономној српској кнежевини, оно је, као део пиротског краја, остало у Турској и између њега и суседног тадашњег Књажевачког округа била је постављена државна српско-турска граница. После ослобођења Пиротског округа од Турака 1878. године и прикључења Србији, овде је остала административна граница између овог и Књажевачког округа (у црквеној административној подели она је важећа и данас). Ова граница је до данас и етнокултурна – она је граница распрострањења мно-

² Године 2008. у Београду је, као 371. књига у едицији *Хронике села*, коју објављује Културно-просветна заједница Србије, објављена књига Градимира Маринковића под називом *Белопаланачки Буцак* (Маринковић, 2008). Према овом извору, Белопаланачки Буцак чини поменутих пет насеља.

³ На пример, године 1974. Никола Пантелић је у Гласнику Етнографског музеја у Београду објавио рад *Етнoлoшкa ĩpaђa из Буцака* (Пантелић, 1974), који се односи само на Књажевачки Буцак, а године 2003. у Зајечару је, као прва у едицији *Сĩановнишићво Сĩаре ĩланине*, објављена књига Миодрага Велојића и Олице Радовановић под називом *Буцак*, која се, такође, односи само на Књажевачки Буцак (Велојић и Радовановић, 2003). Оваквих примера има још доста.

гих етнокултурних чињеница. Специфичност која се одражава на идентитетску слику овог подручја јесте то што је после Другог светског рата, после референдума, ово подручје отргнуто из Нишавског округа, односно пиротског краја, и прикључено Зајечарском (тимочком) округу, односно књажевачком крају. Половином 50-тих година XX века од овог подручја је формирана општина Кална. Половином 60-тих година XX века гасе се мање општине у тимочком региону, а међу њима је и ова општина, чија је територија потом постала део општине Књажевац. Ситуацију је додатно специфичном учинила чињеница да се велики број људи из овог краја у време индустријализације од 50-тих до 80-тих година XX века одселио у тимочке градове Зајечар и Књажевац, а много мањи у Пирот. Ово мешање људи појачало је комуникацију, а тиме и локалне идентитете.

Пошто је искључење овог подручја из пиротског краја и прикључење књажевачком крају умногоме утицало на локални идентитет његових становника, приликом теренских истраживања записивана су и сећања, предања и субјективна мишљења о тој административној промени. Казивач из Ћуштице (Ћуш-3⁴) преноси предање да је председник сеоске општине Ћуштица (*Зарко*) био у свађи са председником у Пироту (*Цаца*), па је пребацио Ћуштицу Књажевцу, да више не би ишао у Пирот (тр. 1⁵). Казивач из Вртовца (Врт-1) каже да је после Другог светског рата отворен рудник уранијума у околини Калне, чије је ново руководство било за то да се ова област прикључи Књажевцу. У народу је било мало отпора, али људи нису смели много да се буне, јер би касније имали проблема са примањем на рад у руднику. Он сматра да би ово подручје, да није било рудника и његовог руководства, остало у пиротском крају. У то време неки су били против преласка у књажевачки крај, јер су сматрали да ће им у њему порези бити већи, пошто ће бити одређивани према нижим, богатијим књажевачким селима, а не према буџачким, планинским и сиромашним. То се није десило, али је у то време овакво мишљење проношено. (тр. 2) Казивач из Калне (Кал-2) каже да је ово подручје било под Пиротом и у току Другог светског рата, када је ту била бугарска власт.

⁴ Шифра казивача под којом се он налази на списку казивача на крају рада.

⁵ Шифра транскрипта под којом се он налази у другом делу рада.

После рата руководство Књажевца је хтелo да ово подручје припадне Књажевцу, а руководство Пирота да остане под Пиротом. Они који су имали родбину у Пироту, агитовали су за Пирот, а они који су имали родбину у Књажевцу, за Књажевац. Народ се на зборовима определио за Књажевац. Можда је било пресудно то што је у Књажевцу већ био један број насељеника из овог краја. Многи су већ, због нешто веће близине Књажевца, дрва за огрев, од чије продаје се у то време живело, возили у Књажевац, а не у Пирот. (тр. 3) Казивач из Инове (Ин-1) потврђује да је до после Другог светског рата ово подручје било у пиротском крају, али је тада, у време оснивања рудника, после борбе између Књажевца и Пирота, припало Књажевцу. Он тврди да је, после гашења рудника, општина Књажевац узела сав новац и да је због тога ово подручје поново постало сиромашно. За време рудника у Кални су изграђени станови, хотел, управна зграда. (тр. 4)

Више казивања нам илуструје сложену идентитетску слику узроковану променом административног центра и правцима одсељавања. Казивач из Ћуштице (Ћуш-1), на питање ко су Пироћанци, одговара: *Па, ми*. Каже да су људи његовог краја некада били под општином Пирот, а после пребачени у општину Књажевац. Раније су се сви у његовом крају представљали као Пироћанци, а сада тога више скоро да нема. Међутим, иако је дошло до административне поделе, они и даље сарађују са суседним селима у пиротској општини (Мирковци, Засковци, Топли До) и сматрају их и даље делом једног, свог, краја. (тр. 5) Друга два казивача из Ћуштице (Ћуш-2,3) кажу да су Ћуштитчани на граници између пиротског и тимочког краја. Они су, како кажу, били у пиротском крају и били су Пироћанци, али је њихов крај пребачен у другу административну јединицу. Један од њих (Ћуш-2) каже да му је свеједно да ли га називају Пироћанцем или Тимочанином. Други (Ћуш-3) ипак сматра да су они Пироћанци, јер су га тако називали када је као зидар (дунђер) ишао у надницу. Син му је насељен у Великом Извору код Зајечара, па је он као зидар радио у околини Зајечара. Тамо, чим каже да је из околине Калне, одмах га називају Пироћанцем. Зато се он тако и осећа, а то поткрепљује чињеницом да је људима његовог села доскора било тешко да за било шта иду у Књажевац, већ су за све ишли у Пирот – на пијаци и да купе и да продају, у продавницу да се снабдеју. На пијаци су продавали стоку и дрва. Ови казивачи

сведоче о томе да и даље имају сарадњу са суседним селима у пиротској општини (Шугрин, Мирковци, Церова), да су ти људи исто што и они – Пироћанци, и да сви припадају истом крају. (тр. 6) Још један казивач из Ћуштице (Ћуш-4) каже да су они били под Пиротом и да су Пироћанци. Каже да су до села Горња Каменица били Пироћанци, а већ од Доње Каменице су Тимочани. У време Тита су их пребацили да буду Тимочани, али они су ипак Пироћанци. Имали су родбину у суседним пиротским селима Рудиње и Мирковци и некада их редовно посећивали, а сада више у посете не иду због старости. (тр. 7) Један казивач из Ћуштице (Ћуш-5) сматра да су Пироћанци од села Церова (које је прво иза превоја који дели сливове Тимока и Нишаве) па даље према Пироту. На питање да ли су људи његовог краја Пироћанци, он каже да не зна. Зна да је раније његово село припадало *ойишиини Пироџи*, а отац му је причао да је касније пребачено и припада општини Књажевац. Пита се да ли припадају Пироћанцима или Књажевчанима. Он би рекао да није Пироћанац. Не зна да каже шта је, а било би му драго да зна. (тр. 8)

Казивачи из Црног Врха (ЦВ-1,2) објашњавају да је њихов крај некада, давно, био под општином Пирот, а да је потом пребачен под Књажевац. Један од њих (ЦВ-1) децидно каже да они нису Пироћанци, наводећи пример да је он, за својих шездесет шест година, у Пироту био само једанпут. (тр. 9) Један казивач из Црног Врха (ЦВ-3) каже да су људи његовог краја некада били Пироћанци, а сада се налазе у *Зајечарском срезу* (тр. 10). Други казивач из Црног Врха (ЦВ-4) каже да је Пироћанац и да су га у војсци старешине називале Пироћанцем (тр. 11). Казивач из Јање (Јањ-2) каже да људе његовог краја у Зајечару зову Пироћанцима, али они немају никакве везе са Пиротом. Објашњава да кроз њихов крај пролази река Тимок и она може да их *однесе* само ка Књажевцу и Зајечару, а не и ка Пироту. Међутим, кад га неко назива Пироћанцем, он се због тога не љути и не вређа. (тр. 12) Казивач из Јање (Јањ-3) потврђује да је некада ово подручје административно припадало Пироту, а касније додељено Књажевцу. Каже да су његови становници сада ипак Тимочани а не Пироћанци. Пироћанци, по његовом мишљењу, почињу од села Шугрин (првог села у општини Пирот из правца Књажевца и Калне). (тр. 13) Казивач из Балта Берировца (ББ-1) каже да људе његовог села са стране обично зову Пироћанцима, и то због говора, јер користе речи које се користе и

у пиротском крају (наводи и неколико примера). Он за себе каже и да је Пироћанац, али, кад се представља, каже и село из којег је и каже и да је *Калáнац*. (тр. 14) Казивач из Балта Берировца (ББ-4) каже да, кад треба да се декларише ван свог краја, он помене Калну, Књажевац и Пирот. Може да каже и да је Пироћанац. Некад су били под Пиротом и тамо су гравитирали, на пример терали дрва. Кад год је требало, упрезали су волове и ишли за Пирот. У Књажевац се ретко ишло и није се ишло ради куповине. Каже да зна да је према административној припадности Књажевчанин, али и да није Тимочанин (видећемо да се у овом крају Тимочанима традиционално сматрају становници нижих предела уз реку Бели Тимок) (тр. 15). Казивачи из Балта Берировца (ББ-5,6), уз потврду да је њихово подручје припадало Пироту, кажу да су били Пироћанци, али да сада то нису. Казивачица (ББ-5) каже да се то одређује по томе којој општини неко припада. (тр. 16)

Казивач из Вртовца (Врт-1) потврђује да је некада ово подручје било под Пиротом и да су тада људи овог краја били Пироћанци, а онда су пребачени под Књажевац и сада се он осећа као Тимочанин, с тим што се ни мало не вређа ако га неко назове Пироћанцем (тр. 17). Други казивач из Вртовца (Врт-2) каже да људе његовог краја називају Пироћанцима и да они у тим приликама то прихватају и кажу да су из Буцака Пироћанци (тр. 18). Трећи казивач из Вртовца (Врт-3) каже да су их некада називали Пироћанцима, до половине XX века, а после тога се то изгубило, тако да је данас та појава ретка (тр. 19). И казивач из Инове (Ин-1) каже да људе његовог краја у Зајечару називају Пироћанцима. Његов син (Ин-2) додаје да их данас више има у Зајечару и Књажевцу него у завичају, а он се не осећа као Пироћанац, већ као Књажевчанин. Поготово много их се одселило у Зајечар, нешто мање у Књажевац, а у Пирот мало. Отац (Ин-1) додаје да им је општина у Књажевцу. И један и други кажу да се не осећају као Пироћанци. Пироћанци, према њиховим речима, имају другачији говор у односу на говор њиховог краја, убацују бугарске речи (наводе и примере: *џуа*, *џова*). У димитровградском крају се, по њиховом мишљењу, прича потпуно бугарски, а у пиротском крају се користе само поједине бугарске речи. (тр. 20)

Казивач из Стањинца (Ста-1) каже да људи његовог краја нису Пироћанци, иако зна да је ово подручје некада било под Пиротом.

Сматра да се говор људи његовог краја доста разликује од говора Пироћанаца. На питање како се осећају, с обзиром на то да су некада били под Пиротом и да им је он ближи од Књажевца, а да припадају Књажевцу, он каже: *Ми смо на средини. [...] Између Књажевца и Пироћа.* (тр. 21) Казивачица из Стањинца (Ста-2) каже да се од њеног села низводно низ Тимок села *воде* у Зајечару, а на супротну страну – у Пироту (већ суседно село Шугрин је у општини Пирот). Она потврђује да су људе њеног краја у Зајечару називали Пироћанцима и Пиркама (погрдно), приписујући им и цицијашлук (класичан стереотип о Пироћанцима). (тр. 22) Казивач из Стањинца (Ста-3) каже да је његов крај био пиротски, а да је касније пребачен из пиротског у књажевачки. Каже да су људи његовог краја Пироћанци, низводно до села Габровница, укључујући и ово село. Он се представља као Пироћанац. (тр. 23) Казивачица из Стањинца (Ста-4) каже да нема то искуство, али зна од старијих да су их са стране, ван њиховог краја, називали Пироћанцима. Син јој је насељен у Пироту а ћерка у Зајечару, а она ипак каже да су људи њеног краја Тимочани, јер је ту крај Тимочке крајине. (тр. 24)

Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-1) објашњава да, када каже из ког је села, многи закључе да је Пироћанац. Он, не желећи да полемише, обично одговори да Пирот јесте близу његовог села, иако, по његовом мишљењу, није баш близу. Зна да је његов крај некада био у Пиротском срезу и да су његови стари, кад је он био дечак, за све што им је било потребно ишли у Пирот. (тр. 25) Други казивач из Јаловик Извора (ЈИ-6) каже да људе његовог краја у Зајечару називају Пироћанцима, иако су удаљени од Пирота. Он каже да зна да нису Пироћанци, али, с друге стране, зна и да су некада били под Пиротом. Под Пироћанцима подразумева људе од границе пиротске општине према Пироту. (тр. 26) Трећи казивач из Јаловик Извора (ЈИ-7) каже да је његов крај раније био пиротски а сада је зајечарски. Приметио је да је газдовање шумама у овом крају поново стављено под управу Пирота, све до Габровнице (последњег села у Буцаку према Књажевцу). Каже да људи његовог краја нису Пироћанци. Зна да их Сврљижани и људи у околини Зајечара називају Пироћанцима, а то је, по његовом мишљењу, због тога што су раније били под управом Пирота. (тр. 27) Још један казивач из Јаловик Извора (ЈИ-8), који је као мајстор грађевинац, дунђер, радио у пожаревачком, кладовском, зајечарском и другим крајевима,

каже да се свуда представљао као Пироћанац, а и да је општеуврежено мишљење да су људи његовог краја Пироћанци. (тр. 28) Казивачица из Шестог Габра (ШГ-1) каже да њен крај припада Зајечару и Књажевцу и да људи њеног краја нису Пироћанци (тр. 29). Друга казивачица из Шестог Габра (ШГ-2) потврђује да су некада били под Пиротом и да су им говорили да су Пироћанци, али се то сада већ изгубило (тр. 30).

Казивач из Калне (Кал-2), на питање каква је разлика између људи његовог краја и Пироћанаца, каже да је разлика у говору, да Пироћанци другачије говоре, имају сасвим другачији, бугарски нагласак (тр. 31). Казивачи из Габровнице (Габ-2,3) објашњавају да их у тимочкој долини називају Пироћанцима, али тврде да они то нису. Сматрају да се прави Пироћанци, они у пиротској општини, од њих разликују по говору, имају бугарске речи. Људи из његовог окружења се у идентификацији везују за варошицу Калну. (тр. 32). Други казивач из Габровнице сведочи да их у Књажевцу називају Пироћанцима и они то прихватају као датост (тр. 33). Казивачица из Габровнице (Габ-5) такође потврђује да за њих користе називе *Пироћани* или *Пироћанци*, иако нису у општини Пирот, већ у општини Књажевац. Она не зна да је њен крај некада био под Пиротом. Ћерка јој се одселила у Зајечар и тамо су направили кућу. Тамо их називају Пироћанцима. (тр. 34)

Овакви подаци као да нам указују на то да су становници Књажевачког Буцака некада имали јасан регионални идентитет Пироћанци, али да се овај идентитет пољуљао административним изласком из пиротског краја, као и повременим економским миграцијама и сталним миграцијама према Књажевцу и Зајечару. Појављују се, како из казивања видимо, неки други локални идентитети, који подразумевају новостворену разлику у односу на пиротски, али и стару разлику у односу на тимочки крај. То су идентитети *Буџаклије* и *Каланци* (за цео Буцак). Међутим, према више казивања, ови идентитети нису тако *чврсти*. Томе иде у прилог што једна казивачица из Јаловик Извора (ЈИ-6) и не зна да се област у којој живи зове Буцак. На питање који је назив за сва села њеног краја, она набраја имена свих села, а на питање шта је то Буцак, каже да не зна (тр. 35). Неколико казивача (ЈИ-1,5, Габ-4,5), на питање који је заједнички назив за сва села и становнике њиховог краја, не зна одговор, а тек на помен

речи Буцак они кажу да тако људи са стране називају њихов крај (тр. 36-40).

Ипак, има и казивача (Ћуш-1,5, Јањ-5, Врт-3, Ин-1, ЈИ-2, Ста-1,4, Кал-2, Габ-2) који, на питање како се зове њихов крај, децидно кажу да је то *Буџак* (тр. 41-50). Казивач из Ћуштице (Ћуш-1) додаје да се раније овај крај није звао Буцаком, али је после отцепљења од пиротског краја назив Буцак почео да се користи (тр. 41). Казивачи из Стањинца (Ста-1,4) објашњавају да Буцак значи нешто забачено (тр. 47, 48). Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-2) каже да се област зове Буцак зато што су ту биле густе шуме у којима су се крили хајдуци (тр. 46). Интересантно је да мали број људи овог краја географски назив Буцак користи и за именовање становника овог простора. Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-2) каже да су становници овог простора *Буџаци* (тр. 46), а казивач из Калне (Кал-2) да су *Буџаклије*, јер се простор зове *Буџак* (тр. 49). Интересантно је и да неки казивачи (Јањ-1,2) распрострањење Буцака према Књажевцу не везују за стару административну и државну границу, већ за планински рељеф, па мисле да почиње од самог Књажевца (тр. 51, 52). Један од ових казивача (Јањ-2) помиње термин Заглавак (који означава област која се налази између области Буцак и Тимок), али потпуно неодређено (тр. 52).

Осим термина Буцак, за идентификацију са овим крајем користе се и термини *Кална* и *Каланци*. Казивач из Вртовца (Врт-3) каже да су људи из тимочке долине за људе његовог краја раније користили назив *Буџаклије*, а у новије време *Каланци* (тр. 53). Казивач из Габровнице (Габ-1) каже да људе његовог краја у Књажевцу називају Каланцима. Он зна да је то некад био пиротски крај, али сад је пиротски крај од Стањинца, односно Шугрина (тамо где почиње пиротска општина), а његов крај је *калански крај*. (тр. 54) Казивачица и Зајечара, родом из Балта Бериловаца (ББ-3), каже да људи њеног краја нису Пироћанци, иако их тако у Зајечару називају. Она то, за разлику од свог деде и мајке (ББ-1,2), не прихвата (они прихватају зато што знају да је овај крај некада био под Пиротом), јер никада у свом животу није била у Пироту, а њен крај гравитира Књажевцу. Она се регионално изјашњава као *Каланка*. (тр. 55)

Због *ћреласка* у другу административну јединицу, дакле, становници Књажевачког Буцака све мање се осећају као Пироћанци, али се овај идентитет *ћодирева* у местима њиховог масовног

насељавања, у Зајечару, Књажевцу и њиховим околинама. Пиротски идентитет становника Буцака *йодїревају* и суседни Сврљижани, иако нема трајног мешања становништва, нема насељавања већ само повремених контаката. Реч је о становницима области Сврљиг, западно од Књажевачког Буцака, за које у Буцаку и у другим околним крајевима користе назив *Сврљижани* или, у дијалекту, *Сврљижање*. О овоме сведочи неколико казивања. Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-1), буцачког села на граници са сврљишким крајем, потврђује да становнике његовог краја Сврљижани и данас зову Пироћанцима, јер су били у Пиротском срезу. Он показује брдо изнад села, које представља границу са сврљишким крајем, који је у Нишком срезу. (тр. 56) Казивачица из Јаловик Извора (ЈИ-5), рођена у сврљишком крају и удата у ово село, потврђује да се у њеном родном крају становници Буцака називају Пироћанцима, а да Пироћанци за њих користе назив *Сврљижање* (тр. 57). Још један казивач из Јаловик Извора (ЈИ-7) потврђује да их Сврљижани зову Пироћанцима и да њихов крај сматрају пиротским, јер је то заиста раније био пиротски крај (тр. 58).

Код становника Књажевачког Буцака, према више сведочења, постоје негативни стереотипи о Сврљижанима, у смислу да су склони превари и крађи. Казивач из Јање (Јањ-2) у шали каже да су они много добри људи, али само треба бити што даље од њих, јер, како алудира, воле да украду (тр. 59). Казивач из Балта Бериловца (ББ-1) каже да сврљишки крај почиње иза Јаловик Извора и да су Сврљижани *мало као ђаволићи и ајдучи као* (тр. 60). Казивач из Балта Бериловца (ББ-6) за Сврљижане каже да су опасни (тр. 61). Казивач из Вртовца (Врт-1) каже да су *Сврљижање бйејши људи*, што значи да су ван уобичајених правила, мангупи, који су спремни на лаж, крађу и слично (тр. 62). Други казивач из Вртовца (Врт-3) каже да су Сврљижани иза Јаловик Извора и да су у његово село долазили да мељу жито у воденицама. Носили су специфичне широке панталоне. По њему, они су *йрефрїјани* и специфично за њих је да хоће да украду. То важи за све, али посебно се у томе истичу становници села Драјинац и Тијовац, која су по томе позната. (тр. 63) Казивач из Инове (ИН-1), на питање какви су људи Сврљижани, каже да постоји село Драјинци, чији су становници опасни људи, који су, ради крађе, и вагон воза откачивали (тр. 64). Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-1) каже да су Сврљижани више себични и мање

гостопримљиви у односу на људе његовог краја (тр. 65). Други казивач из Јаловик Извора (ЈИ-2) потврђује да од његовог села на даље почиње сврљишки крај (тр. 66). Казивачица из Јаловик Извора (ЈИ-6) потврђује то исто, уз речи да сврљишки крај почиње одмах после последње махале Јаловик Извора, која се зове *Ћиринци*. Чула је да се прича да су Сврљижани зли и опасни људи, мада она има зета (сестрин муж) Сврљижанина, који је добар човек. (тр. 67) Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-7) каже да су Сврљижани добри и паметни људи, али да село Драјинац бије глас да су раније много крали и да су у току Другог светског рата били највећи лопови. Зато се каже: *Крадне ко Сврљижанин, Драјинчанин*. Ови стереотипи важе за цео сврљишки крај. (тр. 68) Још један казивач из Јаловик Извора (ЈИ-8) потврђује да су људи од његовог села на даље *Сврљижани*. Уз смешак каже да су они *себични мало*. Драјинчани су чувени по крађи. (тр. 69) Казивач из Стањинца (Ста-1) каже да су од Јаловик Извора на даље Сврљижани, да су они сналажљивији од становника Буцака и да су већи трговци (тр. 70). Други казивач из Стањинца (Ста-3) каже да су Сврљижани *мало љрпшени људи*, што значи сиромашни (тр. 71). Казивач из Калне (Кал-1) каже да су Сврљижани *мало чивље* и нису као Пироћанци, Буцаклије, спремни су да преваре човека, на пример у трговини. Село Драјинци је познато по крађи. О томе има много прича. Између два светска рата десила се крађа у Драјинцу. Украдено је јагње, заклано, и сви су видели да је унето у једну кућу. Дошла је полиција, сигурна да ће ухватити лопова, прегледала је све делове куће, али није могла ништа да нађе. Онда су лопову обећали да га неће ухапсити и гонити, само да им каже где је сакрио месо. Он им је открио да је месо ставио испод бебе у љуљци (колевци од тканине). Друга прича гласи: Драјинчанин је пошао за Сврљиг. Када је пролазио кроз село Извор, један човек га је упитао куда се упутио. Он му је одговорио да иде у Сврљиг да купи кошуљу. Изворац му је рекао: *Ако те не увати, купи и једну за мене*. Они су познати по томе да воле да украду. Још једна прича: Драјинац нема гробље, јер сви Драинчани завршавају у завору. (тр. 72) Други казивач из Калне (Кал-2), уз потврду да људе иза Јаловик Извора зову Сврљижанима, додаје да за њих *кажу да су много нејошпшени*. *И да су сви лажови и лојови*. По томе се издвајају Тијовац и Драјинац. Драинчани су на магистралном путу преко планине Тресибаве (између сврљишког и књажевачког

краја), да би отели месо, зауставили камион са хладњачом. (тр. 73) И казивач из Габровнице (Габ-1) каже да су Сврљижани лоши људи (*врло лејљива љосла*). Он у Габровници издаје простор за кошнице (Габровница је међу пчеларима позната по медној паши и ту многи сезонски довозе пчеле) и дешавало му се да Сврљижани, да не би платили закуп, ноћу отерају кошнице и побегну. Кошнице најчешће довозе они из самог Сврљига, а по лошем гласу најгори су они из Драјинца и Сврљишког Извора. (тр. 74)

Међутим, без обзира на јасан став према Сврљижанима, најјачи идентитетски однос становници Књажевачког Буцака имају према суседима на северу, у сливу Тимока, према Књажевцу и Зајечару, јер су, као што смо видели, главне сезонске и сталне миграције из овог изразито планинског и пасивног рејона ка жупнијим пределима ишле управо у овом смеру. Да је стара државна српско-турска граница (која је ту била 45 година – од 1833. до 1878. године) имала значај за локални идентитет, недвосмислено показују чињенице да су људи овог краја, према речима једног казивача из Вртовца (Врт-2), подручје од ње низ Тимок, звали Србијом (*Игемо на доле низа Србију*) (тр. 75), или, према речима другог казивача из истог села (Врт-3), људе овог подручја звали Старосрбијанцима (тр. 76). Ипак, према највећем броју казивача (ЦВ-3, Ћуш-1,2,3,4, ББ-4,5,6, Врт-1, ЈИ-4,8, Ста-2,3,4, Габ-5) за становнике Књажевачког Буцака људи ове области, која, из њиховог угла гледања, почиње са клисуром Коренатац и са селом Горња Каменица, су *Тимочани*, односно у дијалекту *Тимочање* (Тимочани, пак, становнике Књажевачког Буцака, као што смо већ видели, зову Пироћанцима). Саму област они зову *Тимок* или *џимочки крај*. (тр. 77-89)

Неки казивачи, међутим, не везују Тимок и Тимочане за некадашњу државну српско-турску и административну тимочко-нишавску, односно књажевачко-пиротску границу. Они ову област одређују по географском принципу – то је за њих жупна долина Белог Тимока од Књажевца до Вратарничког теснаца. Један казивач из Црног Врха (ЦВ-1) и један из Балта Бериловаца (ББ-1) износе своје схватање да су Тимочани од Књажевца (где настаје Бели Тимок) низводно (тр. 90, 91). Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-3) каже да су Тимочани од Трговишта (села код Књажевца од којег се шири тимочка долина), а да су села од некадашње пиротско-књажевачке административне границе до Трговишта (Горња и Доња Каменица

и Штрпци) такође Буцак, јер су у пасивном планинском пределу. Тимочани су од околине Књажевца до зајечарских села, као што је, на пример, Вратарница. (тр. 92). Казивач из Вртовца (Врт-3), који је дао податак да су људи од Горње Каменице низводно називани Старосрбијанцима, каже да су *Тимочање* од Баранице (места изнад Књажевца и Трговишта са којег се отвара поглед према тимочкој долини) и самог Књажевца наниже, а да становници села између Буцака и Тимока (и на путу, поред Трговишког Тимока, и у планинском залеђу) то нису, већ да припадају области *Зáлавак* (тр. 93). Казивачи из Габровнице (Габ-2,3) кажу да су *Тимок* и *Тимочање* од Трговишта наниже, а планинска села између Буцака и Тимока (Папратна, Рапушница, Алдинац...) не могу да буду Тимок јер су планинска (тр. 94). Један казивач из Јаловик Извора (ЈИ-1) каже да су Тимочани у доњим селима поред железничке пруге (која иде долином Белог Тимока) (тр. 95). Казивач из Инове (Ин-1) тврди да су Тимочани све до Неготина и Кладова (тр. 96), дакле много даље од долине Белог Тимока, све до Дунава. Но, да су сазнања о Тимочанима само ствар комуникације из које се јавља идентитетски однос, показује нам пример казивачице из Црног Врха (ЦВ-5). Она никада није ишла у Тимок и целог живота је живела у свом родном селу (које је у Књажевачком Буцаку најудаљеније од тимочког дела), те уопште није ни знала за реч Тимочани као за реч која означава људе северно од Буцака (тр. 97).

Интензивнија комуникација за време сезонског пољопривредног и дунђерског рада, као и због трајног насељавања становника Књажевачког Буцака у области Тимок, донела је и стереотипе о Тимочанима и, у односу на њих, о самима себи. Стереотипно мишљење о Тимочанима је да су богати, али затворени, шкрти и негостопримљиви, а о људима сопственог краја да су сиромашни, али отворени, дарежљиви и веома гостопримљиви. Ту и тамо добијају се подаци и о субјективним перцепцијама о постојању разлика у говору (иако је он скоро исти, истог типа, званог тимочко-лужнички говор). Тимочани спочитавају житељима Буцака да не знају добро да говоре и да њихов говор вуче на бугарски.

Казивачи из Ћуштице (Ћуш-2,3) кажу да су Тимочани *шкврџљави*, односно да *немају друјарске особине* и да су *сѣјину-ѣи* (шкртице), не могу да угосте човека. Један од њих као пример наводи Горњу и Доњу Каменицу. Он је са породицом насељен у

Књажевцу (тамо су му син и унуци) и на основу тог искуства тврди да су људи из Књажевачког Буцака по менталитету потпуно другачији од Тимочана. У Књажевцу Тимочани потцењују становнике Буцака као сиромашне планинце, а и због њиховог начина живота и понашања. Тимочани, према његовим речима, имају осећај супериорности, јер се Тимочка крајина цени као богатије подручје (како каже, више се цени него *Нишáва*). (тр. 98) Други казивач из Ћуштице (Ћуш-5) каже да су, у односу на житеље Горње Каменице, становници Буцака сиромашнији, али много отворенији за сарадњу, однос према људима им је другачији. У Буцаку, ако треба, код било кога може да се преноћи и све што се има од хране и пића у том домаћинству, макар то било и последње, биће понуђено госту. Тимочани са странцем причају на капији и неће да му понуде да уђе у кућу и нешто попије. (тр. 99)

Казивач из Јање (Јањ-1) каже да је некада у његовом крају намерник, ако га ухвати мрак, могао да сврати у било коју кућу и добије преноћиште. У другим крајевима, поготово у Тимоку, како је чуо, то није тако, човека не примају у кућу (тр. 100). Други казивач из Јање (Јањ-2) каже да су Тимочани *више цинцари* и да су *сѣеїнуїи* (шкртице). Они ништа бесплатно не дају, на пример, да почасте човека. Услугу врше само уз наплату, а без наплате ништа. Они у шинику (дубокој дрвеној посуди за жито) хране мачку, да не би пострвили мрвице. (тр. 101) Казивачи из Балта Берировца (ББ-1,2) кажу да је њихов крај забачен и удаљен од града, значи сиромашнији од Тимока, али је велика разлика у гостопримству. У Буцаку су људи увек гостопримљиви, увек ће понудити човеку оно што имају, а у Тимоку, на пример у Вратарници и другим селима, странцу, ни случајно, неће ни воду да дају. (тр. 102) Још један казивач из Балта Берировца (ББ-4) каже да је разлика између становника Буцака и Тимочана у томе што су ови сиромашни а они *їазге*, али су људи у Буцаку много гостопримљивији (тр. 103). Казивачица из Балта Берировца (ББ-6) такође каже да је разлика између становника Буцака и Тимочана у гостопримству. У Буцаку су људи гостопримљиви и умеју боље да дочекају госта, да му дају и оно последње што имају. Тимочани нису такви. Она има много таквих искуства из тимочких села Јаковца, Дебелице, Јелашнице и других у околини Минићева. (тр. 104)

Казивач из Вртовца (Врт-1) каже да је разлика између његовог и тимочког краја у томе што је његов крај сиромашнији (тр. 105). Други казивач из Вртовца (Врт-3) каже да су људи његовог краја сиромашнији и гостопримљивији, *а доле су људи више осииони*, богатији су а себични. Он каже и да становници села на путу према Тимоку (Доња и Горња Каменица, Штрбац) нису добри људи, нису гостопримљиви. Током разговора је рекао и да су Пироћанци добри људи, шаливције, тако да су по менталитету житељи Буцака њима сроднији него Тимочанима. (тр. 106) Један казивач из Инове (Ин-1) каже да, у односу на Тимочане, људи његовог краја говоре шопски и убацују бугарске речи. Он и његов син (Ин-2) кажу и да су људи његовог краја веома гостопримљиви. Било је ситуација, на пример, да се некеме у овом крају поквари аутомобил и да га људи приме лепо, понуде макар сиром. Буцак је сиромашан крај, Тимочани су богатији, али затворенији и негостопримљивији. Наводе пример како се некима у Балта Берировцу покварио ауто. Пришла је нека баба и питала да ли треба помоћ и понудила им да сврате и нешто попију. Људи овог краја су сиромашни, али су гостопримљиви, неће оставити човека без конака и понудиће му оно што имају од хране и пића. (тр. 107)

Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-1) такође каже да је Тимок богатији крај од његовог родног краја, који је бедан и планински. Постоји разлика и у гостопримству, јер су у Буцаку, пошто је пасивнији крај, људи жељни гостиију, да би чули и видели нешто ново. У Тимоку је више градски менталитет, тамо људи више иду на пијацу и *іледају све да іреііворе у динар*. У Буцаку се то не гледа. Прича како је некада, када је он био млад, у село дошао неки инжењер-геометар са супругом и нашли су им стан у кући његовог оца. Становали су 15-20 дана и ту се хранили. Кад је требало да плате, отац није хтео да узме новац. Онда им је супруга инжењера добонамерно рекла да су глупи људи. (тр. 108) Други казивач из Јаловик Извора (ЈИ-3) каже да Тимочани праве дистанцу у односу на људе његовог краја. Они су богатији, јер су поред Тимока и имају бољу земљу, а Буцачане сматрају сиромашнима и нижима од себе. (тр. 109) Трећи казивач из Јаловик Извора (ЈИ-7) каже да су Тимочани богати, али да су људи његовог краја богатији памећу, као и Пироћанци. Људи минићевског краја и житељи Темске (нижег села у пиротском крају, које је Буцачанима на путу до Пирота)

исти су, јер (не зна како је сада, али раније) неће да приме човека ако га не познају. Неће ни врата да му отворе. У Буцаку су људи гостопримљиви, као и у пиротским планинским селима (Висок), на пример Дојкинци, Брлог, Славиња. Они су паметни људи, код њих усред ноћи може да се закуца на врата и они ће отворити. У Горњој и Доњој Каменици и хоће да приме човека, али већ ниже, у Штрпцу, не. (тр. 110)

Казивачица из Стањинца (Ста-2) каже да Тимочане тако зову због тога што су у нижим пределима, што се доле више рађа берићета, што су они по свему бољи. Њен крај је Буцак, где људи не знају добро да причају, да се обуку, на господски начин да дочекају човека. Раније је било тако, сада је другачије. Раније је, према њеним речима, за Буцачане Тимок био идеал, они су ишли низ Тимок да виде ко се како обукао, ко како прича, ко је шта направио, да би и они тако радили. Јер у Буцаку су, по њеном мишљењу, људи глупи. Реч Буцак није погрдна, али они у свом крају могу да виде *само небо и један_камен*. (тр. 111) Друга казивачица из Стањинца, пак, као једину разлику између Тимочана и људи њеног краја види то што су Тимочани богатији (тр. 112). Казивач из Калне (Кал-1) каже да су људи његовог краја гостопримљиви, нису шкрти, нису циције (иако се о Пироћанцима причају вицеви у којима се приказују као шкртице), увек су спремни човеку да помогну, да прихвате човека са стране, да га нахране ако је гладан. Тимочани су супротно од тога. Прича анегдоту човека из Татраснице (буцачког села), коју је од њега чуо. Враћао се из Књажевца и свратио на конак у Штрбац. Они су му, кобајаги, наложили ватру, а он се смрзао и касније схватио да у шпорету није била ватра већ лампа на гас. Штрпчани су по крађи слични Драјинчанима из Сврљига, па су им у Буцаку и наденули назив *Драјинчани*. (тр. 113) И други казивач из Калне (Кал-2) каже да је велика разлика у менталитету између људи његовог краја и Тимочана. У његовом крају, ко год да дође, обавезно ће бити понуђен храном, макар луком, хлебом и сољу, а доле су људи циције, понашање им је другачије, мање су друштвени. Људи његовог краја се брзо спријатеље, склопе пријатељство. Не може да се деси да неко сврати, макар у пролазу, да не буде понуђен доручком, ручком или вечером. (тр. 114)

Казивач из Габровнице (Габ-1) каже да је његов крај гостољубивији од тимочког. Кад се оде, на пример, код Зуничана (у Тимоку),

неће човека да сврате, да му понуде пиће, кафу да му скувају. У његовом крају се обавезно понуди пиће и кафа. Он каже и да су људи из Штрпца (на путу према тимочкој долини) *тешки*, а исто је и у Каменици. Мисли да су људи његовог краја најгостољубивији. (тр. 115) Други казивачи из Габровнице (Габ-2,3) сведоче о томе да их људи из Тимока ишчикавају да су *Бујари*, *Бујарáши*, због говора, јер замећу, не говоре правилно српски (тр. 116). Један казивач из Габровнице (Габ-4) каже да је разлика између Буцака и Тимока у томе што је Буцак планински и сиромашнији крај, а људи у Тимоку су ближи граду и главном путу (тр. 117). Слично њему, још један казивач из Габровнице (Габ-5) каже да је разлика између ова два краја у томе што је његов крај сиромашнији и *јосан*, не рађа се жито (тр. 118).

Из једног већ презентованог казивања (ЈИ-7) видимо да, без обзира на то што Пироћанце сматрају добрим, отвореним и гостопримљивим људима (ту пре свега мислећи на старопланинске, височке становнике пиротске општине), житељи Буцака имају негативне стереотипе, потпуно исте као и о Тимочанима, о становницима нижих пиротских села, оних кроз која су пролазили идући у Пирот да нешто продају и да се снабдеју. Казивач из Балта Берировца (ББ-1) каже да су људи његовог краја раније ишли воловима у Пирот да би продавали дрва. Из тог искуства знају да су од села Темска (рачунајући и ово село) даље према долини Нишаве људи другачији. Ако би неко случајно, у невољи, у току ноћи тражио помоћ, нико му не би отворио врата. Додаје да су у Балта Берировцу некада заиста били сиромашни и да је била велика немаштина, али није могло да се деси да странац оде из села гладан. (тр. 119) Други казивач из Балта Берировца (ББ-4) потврђује да су некада житељи његовог села, па и он, у Пирот возили дрва на продају и да људи нижих пиротских села кроз која су пролазили у то време нису били баш најбољи (тр. 120). Трећи казивач из Балта Берировца (ББ-6), говорећи о негостопримству Тимочана, каже да су у околини Пирота такви само житељи Темске – може да им се дође само до капије, а у двориште не. Становници виших пиротских села су исти као и становници Буцака. (тр. 121) Казивач из Вртовца (Врт-3) потврђује да су људи његовог краја некада воловским колима возили дрва према Пироту и из тих искустава знају да житељи нижих пиротских села нису баш гостопримљиви (тр. 122).

Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-8), такође, говорећи о гостопримству и потврђујући да су људи његовог краја гостопримљиви, каже да су становници Темске и Церове другачији (Церова је такође на њиховом путу ка Пироту) – ако неко има пријатеља, моћи ће да преноћи, а ако нема, неће моћи (тр. 123).

Казивач из Црног Врха (ЦВ-3) објашњава да су људи његовог краја више *ѝрилаѝођени човеку неѝо ли осѝјали доле*. И он сам намерницима изађе у сусрет за све што је потребно и понуди им да сврате на ракију. На питање какви су људи у низији, он каже да су другачији, неће човеку да понуде конак, и прича свој доживљај. Као и многи људи из овог краја, он је својевремено са супругом у нишавску долину возио кромпир, који је мењао за жито, била је несташица брашна. Ухватио их је мрак у селу Станичење. Било је рано пролеће и почео је да пада снег. Они су били са воловима и са пуним џаковима кромпира. Питали су човека да се сместе испод настрешнице његове плевње и он им је дозволио. Домаћин и његови укућани спавали су у кући, у соби, а они напољу. Они су су му захвални за то што их је примио испод настрешнице, али сматра да није у реду то што их није позвао у кућу. По његовом мишљењу, *није ѝѝо човечански*, плевња је за стоку, а за људе је кућа. (тр. 124)

У потрази за тим према коме становници Књажевачког Буцака имају осећај другости, од једне казивачице из Шестог Габра (ШГ-1) забележено је да становнике села општине Бела Паланка (Мирановачка Кула, Витановац...), чији се атари граниче са атаром Јаловик Извора, сматрају Белопаланчанима (тр. 125). Један казивач из Вртовца (Врт-3) потврђује да је од Јаловик Извора на даље *белоѝаланачко*, одмах иза је село Мирановци и заселак Крајиште, а затим и Бела Паланка. Људе ове области они именују као *Белоѝаланчани*, али са њима немају много контаката (*слабо ми са њима имамо додира*). (тр. 126) Од једне казивачице из Стањинца (Ста-3) сазнајемо да постоји свест да су (гледано из правца Књажевачког Буцака) иза Сврљижана *Нишлије* (тр. 127). Од једног казивача из Црног Врха (ЦВ-4) забележено је да су некада у атару овог села, на месту *Коњарник* (а такође и у атару суседног села Засковци у пиротској општини) боравили номади Црновунци, Каракачани, овде називани *Грци*. Каже да је његов деда са њима имао контакте. (тр. 128)

Због масовног расељавања у Зајечар и околину и раније, али посебно током 50-их до 80-их година XX века, казивачи из Књажевачког Буцака имају нека сазнања и стереотипе и о неким локалним идентитетима из зајечарског краја. Забележено је неколико казивања о становницима Великог Извора код Зајечара (потомцима насељеника из централне Бугарске), села у којем има доста насељеника из Буцака. Казивач из Ћуштице (Ћуш-3), чији је син насељен у Великом Извору код Зајечара, који је говорио о негативним особинама Тимочана, каже да су *Извóрци* гори и од Тимочана, да су *одврајни* (тр. 129). Казивачи из Црног Врха (ЦВ-1,2) кажу да су *Извóрци Бујари, Бујарáши* (тр. 130). И казивач из Јање (Јањ-2), који је живео и радио у Зајечару, каже то исто, али додаје и да они причају као Бугари и да су *чисти Бујари* (тр. 131). И казивачи из Габровнице (Габ-2,3) кажу да су Великоизворци *Бујарáши* и да причају бугарски (тр. 132). Од једне казивачице из Балта Бериловца (ББ-2), чија је ћерка удата у Зајечару, забележена су сазнања да се у околини Зајечара становници села Вратарница и Заграђе називају *Мацајци* и да су *лоши људи* (тр. 133).

Од више казивача из Књажевачког Буцака забележена су мишљења о Власима, која су они стекли борављењем у зајечарском крају. Казивачи из Црног Врха (ЦВ-1,2) кажу да су Власи добри *грујари* и да су сналажљиви. Чули су изреку *Глуј ко Вла*, али из искуства знају да то није тачно. Знају за стереотип да воле да краду. Постоји шала да Влах не може да заспи док нешто не украде, а, када то учини, проблем му је где да употреби то што је украо, јер му није ни било потребно. (тр. 134) Казивач из Ћуштице (Ћуш-3) каже да о Власима влада мишљење да су *ојасни људи*, али је радио са њима у Бору и из искуства зна да није тако, већ да, као и код свих, има и добрих и лоших. Имао је међу њима другаре и боље од Срба. Неки су му излазили у сусрет за многе ствари. Ако је неко са људима добар, и они ће бити добри према њему. (тр. 135) Казивач из Јање (Јањ-2), који је радио у Зајечару, каже да су Власи дволични људи. Влах је добар са човеком, а после може да се преокрене и да буде другачије. (тр. 136) Други казивач из Јање (Јањ-5) каже да су Власи лоши људи, тачније лопови, и да их се треба чувати. Има, по његовом мишљењу, међу њима изузетака, пријатних људи, добрих за дружење. Такви су долазили код њега на славу у Јању, а он је

одлазио код њих. (тр. 137) Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-7), који је радио као возач, каже да су Власи *баш као и Шийџари* – ако је неко добар према њима, и они су добри, ако је лош, и они су лоши. Они су добри за онога ко уме са њима добро да се понаша. Хоће да се жртвују за пријатеља. Веома добро човека приме у кућу. (тр. 138) Други казивач из Јаловик Извора (ЈИ-8) каже да су Власи добри људи, изузев неких изузетака (тр. 139). Казивач из Стањинца (Ста-3), који је у влашким селима радио као дунђер, каже да су Власи исти људи као и Срби и да су мајсторе дунђере поштовали (тр. 140). Казивач из Габровнице (Габ-1) каже да је у свом одељењу у средњој школи у Зајечару имао Влахе. Зна за негативне стереотипе о њима, али за њега су били добри и био је добар друг са двојицом Влаха из села Текија (код Кладова). (тр. 141)

Кад је реч о становништву Књажевачког Буцака, веома су интересантне релације везане за називе Срби и Бугари. Становници овог подручја национално се осећају као Срби. Казивач из Ћуштице (Ћуш-2), на пример, на питање шта су људи његовог краја, одговара да су Срби, питајући се шта би друго могли да буду (тр. 142). Други казивачи из Ћуштице (Ћуш-2,3), као што смо видели и из неких већ поменутих исказа, објашњавају да је књажевачко подручје без буцачког дела *Сџара Србија*, јер је граница између Србије и Турске била на *Габровничкој ћуџији*. Књажевчани становнике из Буцака, у виду ишчикавања, третирају као Бугаре. И Бугари сами (мисли на бугарску државу и политику) говоре да су они Бугари, па су их *држали* и током Првог и током Другог светског рата. Оба казивача децидно тврде да они себе сматрају Србима (један додаје и: *чисти окрвни Срби*). Они потврђују да су у току Другог светског рата морали да мењају имена и да се изјашњавају као Бугари. Ако би човека срео бугарски руководилац и питао га шта је, он је одговарао да је Бугарин. Када су Бугари отишли, поново су почели да се изјашњавају као Срби. (тр. 143) Управо због ове ситуације, према сведочењу казивача из Калне (Кал-2), Тимочани за становнике Буцака подругљиво кажу да су *Двокајци* – у смислу да су мењали српске и бугарске капе како је ко преузимао власт, односно да су мењали своју националност (тр. 144).

Специфичном ситуацију у смислу односа према националном чине и неке чињенице из Другог светског рата. Када је 1941. године у овом крају успостављена бугарска власт, она је покушала

да благом политиком придобије народ. Међутим, у овом крају се појављују четнички и партизански покрет и, после напада четника на бугарску војску 1943.⁶ године, долази до велике одмазде бугарске војске према локалном становништву, према оним појединцима, породицама, па и читавим селима, за које се сумњало да имају везе са овим покретима. Такав однос бугарске војске задржан је до краја рата.

Из исказа једног казивача из Црног Врха (ЦВ-3) можемо да сагледамо реалну ситуацију у вези са владавином Бугара на овим просторима у току Другог светског рата. Он објашњава да је политичким договором између Немаца и Бугара у Другом светском рату овај крај припао Бугарима. У почетку је бугарска власт била блага, али се онда народ поделио на *сџџранке* – партизане, четнике (*гџражини*), љотићевце. Настала је хајка. У селу Црни Врх је уз зид задружног дома стрељано тринаест људи. Педесет-шездесет људи је на седам-осам месеци отерано на рад у рудник у Пернику. После тога су, по његовим речима, представници бугарске власти *џосџџали и безобџазни* – војска је попалила сва села у којима је било партизана и четника (Ћуштица, Алдина Река, Равно Буцје). Много људи је отерано на принудни рад. (тр. 145) Казивач из Ћуштице (Ћуш-1) каже да је у току Другог светског рата у овом крају била веома тешка ситуација. Он памти када је 1943. године казнена експедиција бугарске војске попалила село и убила више људи. Четири човека су убијена мотком. Били су оптужени да су четници Драже Михајловића, међутим, по његовим речима, то су били *џросџџи људи*, који нису знали ни да се бране, а нико се није нашао да се за њих заложити. Запаљено је неколико кућа и плевњи. У једном долу, недалеко од његове куће, стрељано је троје људи. (тр. 146) Казивачица из Ћуштице (Ћуш-4) каже да су је бугарски војници тукли, а такође и њеног оца, коме су од батина испала два

⁶ О овом нападу на Калну 1943. и одмазди бугарске војске има података и у српским и у бугарским изворима (Историјски архив Пирот, фонд Христифор Живковић Цикан, к. 25, Писана грађа за историју НОП пиротског округа, стр. 99; Централен војенен архив, фонд 22, оп. 1, а.е. 196, према: Бугарчева и Зидарова, 2005, стр. 584). Један од казивача из Ћуштице (Ћуш-1) по свом сећању погрешно наводи 1942. годину (тр. 146). У тексту тог транскрипта који је дат у другом делу овог рада, његово помињање 1942. године задржано је због аутентичности.

зуба и са бутина отпало месо. И њену мајку су тукли. Запалили су им и појату. Све то су чинили због тога што је њен ујак отишао у партизане. Он је први из села који је то учинио. (тр. 147) На основу многих казивања неvezаних за ово истраживање знам да су највеће људске и материјалне жртве од казних експедиција бугарске војске претрпела села Татрашница и Алдина Река.

Претходна казивања су казивања очевидаца. Постоје и казивања млађих генерација, која показују утицај ових поступака бугарске војске на однос према националном. Један казивач, такође из Ћуштице (Ћуш-5), каже да су, по његовом мишљењу, Бугари *врло лукави људи* и да су палили и убијали у његовом крају. Он о њима носи лош утисак. Каже да су за време Другог светског рата људи овог краја морали да кажу да су Бугари, јер би у противном ишли у заробљеништво у Немачку. Са изјашњавањем као Бугари пролазили су боље него са изјашњавањем као Срби. Казивач децидно наглашава да он и народ овог краја уопште има српски национални осећај. (тр. 148) Казивачица из Црног Врха (ЦВ-5) каже да није доживела али је чула да су бугарски војници палили, тукли и силовали у овом крају (тр. 149).

Интересантно је, пак, да становнике Књажевачког Буцака, као и становнике других делова пиротског краја и источне и југоисточне Србије, дубље у земљи називају Бугарима. Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-2) сведочи да му редовно у шали кум, који је из Краљева, говори: *Ти си Бујарин; ви сīе ојасни Бујари* (тр. 150). Други казивач из Јаловик Извора (ЈИ-3) каже да су га у војсци у Загребу звали Бугарашем, јер је његов крај поред границе са Бугарском (тр. 151). Трећи казивач из Јаловик Извора (ЈИ-7) каже да људе његовог краја у Шумадији називају Бугарима, Бугарашима или Пироћанцима (тр. 152). Казивач из Габровнице (Габ-1), чија је супруга из Војводине, из Банатског Брестовца код Панчева, каже да им, када оду, тамо у Војводини обично кажу: *Ево Бујари дошли*. Тако их зову због тога што живе поред границе са Бугарском. (тр. 153) Казивачица из Стањинца (Ста-2) потврђује да људе њеног краја где год да оду зову Бугарима (тр. 154). Казивач из Калне (Кал-1) каже да зна да има таквих случајева да људе његовог краја због говора називају Бугарима или Бугарашима, мада он лично није имао таква искуства, јер у крајеве централне Србије није залазио (тр. 155). Иако није везан за називе Срби и Бугари, овде ћемо поменути

податак, забележен од једног казивача из Јаловик Извора (ЈИ-8), да су људе из његовог краја, када је био у војсци у Струмици, у Македонији, због говора називали Нишлијама (тр. 156).

С друге стране, према неколико казивања, становнике Књажевачког Буцака у Бугарској, у крајевима са друге стране границе, називају Србима. Казивач из Инове (Ин-1) говори о томе како су у време младости његове мајке, када је била отворена граница на превоју Свети Никола, изнад Равног Бучја, жене из његовог села, због сиротиње, за надницу, ишле преко планине у жетву (у њиховом крају тада није било могућности за зараду). Тамо су људе из овог краја називали Србима. (тр. 157) Казивач из Јање (Јањ-5) својевремено је био слуга у селу Врбова, с друге стране границе, и каже да су тамо њега и друге из Буцака називали Србима. (тр. 158) Казивач из Црног Врха (ЦВ-3), који је са својих четрнаест година, пред Други светски рат, био слуга у Бугарској, у селу Бело Поље код града Лома, каже да су га тамо звали *Срџче*. (тр. 159)

На основу више казивања (ЦВ-1,4,5, Ћуш-2,4, Јањ-5), знамо да становнике суседних предела у Бугарској, који су их називали Србима, житељи Књажевачког Буцака једноставно називају Бугарима а предео *Бујарско* или *Бујарска* (тр. 160-165). У већини случајева (ЦВ-3,4,5, Ћуш-2,4) они не знају за називе *Зајорје* и *Зајорци*, који житељи пиротског и димитровградског Висока користе за пределе преко планине (једног казивача /ЦВ-4/ овај термин асоцира на Хрватско Загорје) (тр. 166-170). Ипак, два казивача из Књажевачког Буцака чула су за Загорје. Један казивач из Ћуштице (Ћуш-5) каже да је за овај предео чуо, јер му је отац тамо ишао коњима за жито. Одлазио је тамо са по једном кофом жита у сваком бисагу, а носио је и прасад, орахе, вуну. То је замењивао за другу робу. (тр. 171) Према мишљењу казивачице из Црног Врха (ЦВ-2), област Загорје није одмах преко границе, већ даље, у видинској равници (тр. 172).

У Књажевачком Буцаку значајну улогу имају и сеоски идентитети. Неколико казивача се (Ћуш-1,2,4, ББ-5, ЈИ-7), на питање како се идентификују ван свог краја, изјаснило да се идентификују са својом селом, без потребе да додатно дају податке где се то село налази (тр. 173-177). Међутим, већина оних који се идентификују са својим селом, морају ономе коме се представљају да дојасне локацију села неким познатијим географским или административним термином. Неки казивачи се у свом представљању, осим за

села, опредељују и за географске планинске објекте. Казивачи из Црног Врха (ЦВ-1) и Ћуштице (Ћуш-2) прво као шири појам нагласе Стару планину, а затим и своје село (тр. 178, 179). Казивач из Црног Врха (ЦВ-1) дојашњава и да је Црни Врх *код Калне* (тр. 178). Два казивача из Вртовца (Врт-1,3) у свом представљању наглашавају старопланински врх Бабин зуб (тр. 180-181). Један казивач из Црног Врха (ЦВ-5), без обзира на навођења да каже свој локални идентитет, везује се за своје село, а као познатије одреднице узима Стару планину и њен највиши врх Миџор. У једном тренутку идентификује се и са термином *Каланци* (тр. 182). Два казивача су се идентификовала са својим селом и Књажевцем као административним центром. Казивач из Јање (Јањ-1) каже да се представљао да је из околине Књажевца, из села Јања, поред којег је био рудник уранијума (тр. 183). Други казивач из Јање као одреднице помиње Србију, Књажевац и своје село (тр. 184). Казивач из Јаловик Извора (ЈИ-1) идентификује се са својим селом, уз објашњење да се оно налази близу Калне, односно Књажевца (тр. 185). Казивач из Стањинца (Ста-3) ван свог родног краја наглашавао је село из којег је пореклом, а потом објашњавао да се село налази између Пирота и Књажевца (тр. 186). Један казивач из Јање (Јањ-2) прво наглашава да је из овог села, а онда наглашава да се цео крај зове *Буџак* (тр. 187). Казивачица из Јање (Јањ-4) каже да је у Краљеву, где је посећивала свога сина који тамо живи, говорила да је из села Јања, у тимочком крају. Касније у току разговора наглашава припадност књажевачком крају, јер сматра да се треба одредити према општинској припадности (тр. 188). Један казивач из Црног Врха (ЦВ-5) каже да људе његовог села, када оду у Књажевац или Зајечар, називају Пироћанцима, а они се не осећају тако, већ само као припадници свог села (*Црновршане*). (тр. 189)

Значај сеоских идентитета види се и из постојања мишљења о особинама заједничким за припаднике једног села. Казивач из Калне (Кал-2) каже да за Црновршане важи мишљење да су *веома ојасни људи*, да су у ранија времена могли човека да убију за жуто дугме, јер су мислили да је златно, да га сахране на конопљишту и посаде конопљу да се тело не пронађе (тр. 190). Други казивач из Калне (Кал-1) каже да су о Црновршанима постојале приче. Они су горштаци. Догађала су се у атару овог села разна убиства, али они су на казивача, који је 60-их година XX века овде био учитељ,

оставили добар утисак. (тр. 191) Казивач из Габровнице (Габ-1), пак, каже да су Црновршани циције. Кад је неко шкрт, кажу му: *Какáв је, као Црновршанин* (тр. 192). Ћуштичани (Кал-2) воле да излажу човека, а када оде и неко од присутних их пита зашто су га излагали, неко од њих му узврати питањем зашто да га не излажу када верује (тр. 193). Ћуштичани су (Кал-1) *заїлáвке*: ако им неко треба, понизни су пред њим и додворавају му се да им нешто учини, а када учини, више га не познају (тр. 194). Вртовац и Балта Бериловац (Кал-1) су два ривалска села. Балта Бериловац је третиран као својеврсни центар, после Калне, а некада је и заиста био центар овог дела Буцака. Ту је било средиште за околна села, команда граничне јединице, најстарија школа у Буцаку, још из времена владавине Османлија (од 1860. године), црква (саграђена исте године). Балта Бериловац је после ослобођења од Турака имао посланика Јеремију Панића (када је скупштина била у Нишу), касније још два посланика, а почетком XX века и Ђоку Ћирића, професора и директора Пиротске гимназије. (тр. 195) Житељи Татраснице, Алдине Реке, Јање и Равног Бучја (уз српско-бугарску границу) (Габ-1), као планинци су заосталији од становника других села, али су, због тешких услова живота, мирни, повучени и напаћени (тр. 196). Још један казивач (Кал-1) потврђује да је реч о забаченим селима и мирним људима (тр. 197). У Равном Бучју су, по казивању, изванредни људи (тр. 198). Јаловикизворци су *кавіаџије, сїремни су на сваћу* (тр. 199). Шестогабарци су (Габ-1) такође *кавіаџије*, познати су по тучи, а зову их због тога *Шеїејци* (мада није јасно шта то значи). Казивач каже да у Књажевцу има комшије из Шестог Габра и сви *налићу на бóј*, чим им нешто није право хоће да се туку. (тр. 200) Стањинчани се сматрају (Кал-1) добрим домаћинима. У Стањинцу, на пример, никада није било кафане. Нема кавгација и свађалица, а и гостопримљиви су. (тр. 201)

Према казивачу из Габровнице (Габ-1), Каланци осећају себе као мало више у односу на друге Буцаклије. Из Калне су својевремено били директори локалних фирми (иако су били само са основним образовањем). У школи су њихова деца говорила да су им очеви директори, а друга су говорила да су им, на пример, очеви зидари. Деца из Калне су, на пример, оне из Габровнице називала селцима и селацима. Онда би ови са села предложили да једни против

других играју фудбал и тада би искористили прилику да их, кроз игру, туку. (тр. 202)

Највећи број испитаника из Буцака (ЦВ-1,5, Ћуш-1,4, Јањ-5, ББ-1,4,5,6, Врт-1,2, ЈИ-3,5,7, Ста-3,4, Кал-2, Габ-1,5) нема никакава сазнања о идентитету Шопа, то јест реч Шоп никад нису чули. (тр. 203-218) Двојицу од њих (Врт-1, ЈИ-7) ова реч асоцира на реч Шок, која упућује на Шиптаре, то јест Албанце (тр. 219, 220). Неки испитаници (Јањ-2, Врт-3, ШГ-1, Ста-1, Габ-2,3,4) кажу да су ову реч негде чули, али не знају шта она значи. Изричито тврде да она са њиховим крајем нема везе. (тр. 221-226)

Један казивач из Црног Врха (ЦВ-3) реч Шоп везује за говор, тачније за синтагму *шойска реч*, коју је негде чуо. Претпоставља да то има везе с Турцима. Само претпоставља да је реч о неком племену. (тр. 227) Једна казивачица из Црног Врха (ЦВ-2) каже да реч *Шој* (у женском роду *Шојка*) означава мешанца (*мелезњак*) између Срба и Албанаца (без обзира ко је отац, а ко мајка). Ради примера, она наводи и да се мешанац од Србина и Влахиње назива *Курџовла*. (тр. 228) Казивач из Калне (Кал-1) каже да му садржај термина Шопа није довољно јасан, али је чуо за шопске игре и чини му се да су оне везане за област Висок (у Пиротском округу). И он децидно тврди да овај термин са његовим крајем нема никакве везе. (тр. 229) Један казивач из Ћуштице (Ћуш-2) служио је две године војни рок у Скопљу, у Македонији, и зна да тамо има становништва које се зове Шопови. Он такође тврди да овај термин са његовим крајем нема никакве везе. (тр. 230)

Ипак, има казивача из Књажевачког Буцака који су у разговору термин Шоп везали за свој крај. Казивач из Инове (Ин-1) каже да се у његовом крају прича *шойски*, јер се убацују неке бугарске речи. Но, после тога каже да му овај придев није баш јасан и да не зна где га је чуо. (тр. 231) Један казивач из Црног Врха (ЦВ-4) каже да су га у време Другог светског рата, када је био принудни радник у Јамболу, у дубини Бугарске, звали Шопом, и то са погрдним призвуком, а он им је одговарао псовкама (тр. 232). Један казивач из Јање (Јањ-1) потврђује да је у његовом селу постојао човек који се звао Божа и коме је надимак био *Шој*. Каже да су га тако звали јер је имао мању говорну ману, јер је *шушњао* док је говорио. (тр. 233) Други казивач из Јање (Јањ-3) такође потврђује да је у њиховом селу био кмет Божа, Божидар Живковић, кога су звали *Божа Шој*.

Он је *шојељао*, то јест шушкао, док је говорио. И овај казивач није чуо да постоји група људи која се зове Шопи. (тр. 234)

*

И после свега изнетог, да сумирамо и закључимо. До закључака из овог рада, као и до закључака у целој дисертацији чији је он део, дошло се применом такозваног *барџовској* или *конструктивистичкој* или *субјективистичкој* приступа етничком идентитету или етницитету, јер има више разлога због којих се овај приступ може применити и на локалне и регионалне идентитете, које већина аутора не сматра етничким (ови разлози су образложени у: Крстић, 2014, стр. 8-9). Овај приступ заснива се на уважавању следећих одлика етничког идентитета: 1. *Субјективизам* (етнички идентитет се не темељи на културним чињеницама, већ на ономе што актери мисле и верују), 2. *динамика и ситуациона условљеност* (етнички идентитет је у сталном процесу – у складу са друштвеним условима непрестано настаје, мења се и нестаје), 3. *производ је интеракције* (услов за његово постојање је однос *ми – они*), 4. *конструкција и инструментализам* (поједини актери га конструишу и деконструишу, а, у складу са својим интересима, често и користе), 5. *симболизација* (он се заснива на одабраним симболима, такозваним идентитетским маркерима), 6. *независност еџнонима и еџниципалне садржаја* (под једним етнимом могу да се подразумевају различити етницитетски садржаји, а ти исти садржаји могу да се именују и другим етнимима) и 7. *манифестовање на различитим нивоима* (етнички идентитет се манифестује на индивидуалном, интерактивном и институционалном нивоу) (за првих пет одлика: Арко, 2009, стр. 189-191; Bart, 1997; Dženkins, 2001, стр. 23-27, 34-36, 73; Lapierre, 1997, str. 7-8, 10; Nedeljković, 2007, str. 26-28; Прелић, 1996; Прелић, 2003; Прелић, 2005, стр. 200; Прелић, 2008, стр. 21-29, 36-37; Putinja i Stref-Fenar, 1997, str. 66-67, 125-126; за шесту одлику: Dženkins, 2001, стр. 99 и за седму одлику: Dženkins, 2001, стр. 99-100; Nedeljković, 2007, стр. 23, а све је подробније објашњено у: Крстић, 2014, стр. 10-13).

Сумарно, идентитетска слика на територији Књажевачког Буџака изгледа овако:

Ситуацију везану за идентитет људи у овој области умногоме је усложнило административно пребацивање овог краја из Пирот-

ског у Тимочки срез половином XX века. Ова област је од тимочког краја у периоду од 1833. до 1878. године била одвојена државном српско-турском границом, а пре и после тога, до половине XX века, административном тимочко-нишавском, односно књажевачко-пиротском границом. Од 50-тих до 80-тих година XX века, у време социјалистичке индустријализације друштва, становништво ове области масовно је мигрирало у Зајечар, Књажевац и њихове околине, а много мање у Пирот. До административног *йребацивања* и мигрирања ка тимочној долини становништво овог краја имало је недвосмислен регионални идентитет – *Пироћанци*. Са поменутих променама појављују се неки други локални идентитети, који подразумевају новостворену разлику у односу на пиротски крај, али и стару разлику у односу на тимочки крај. Године 2010, када је истраживање вршено, идентитет Пироћанци имали су само старији људи, који су у свом искуству имали некадашње гравитирање граду Пироту (тамо су продавали дрва и снабдевали се) и који су тако идентификовани и са стране (у војсци, у местима у којима су радили као зидари-дунђери, у местима насељавања). Они су осећали блискост са људима пиротске општине. Остали, иако углавном знају за некадашњу припадност Пироту, у свом искуству немају везаност за овај град (неки у њему никада нису ни били) и углавном овај идентитет немају. Неки се, поведени административном припадношћу, идентификују са Књажевцем и Тимоком, а неки, због старе дистанце са Тимочанима, са Буцаком или Калном (*Буцаклије, Каланци*), мада ови идентитети нису чврсто укоренењени. Као идентитетски маркер у односу на Пироћанце, налазе разлике у говору (иако је говор истог типа). Већина има дилеме око свог регионалног идентитета, па неки остављају могућност да су једно или друго, а неки се питају шта су. И ови теренски подаци, као што видимо, јасно указују на велики значај административних припадности локалним и регионалним градским центрима за локално и регионално идентификовање.

Суседни Сврљижани становнике Књажевачког Буцака називају Пироћанцима, а исто тако их називају и становници Зајечара и околине, где се највише њих населило (о њиховом насељавању у Зајечару и околини може се видети у: Крстић, 2019б). Становници Књажевачког Буцака према Сврљижанима имају негативне стереотипе (сматрају их преварантима и лоповима). С друге стране,

људе иза некадашње административне и државне границе према Књажевцу називају Тимочанима, у дијалекту *Тимочање* (много ређе Србијанцима или Старосрбијанцима), а посебно оне у долини Белог Тимока почев од Књажевца. Сведоче о томе да их Тимочани потцењују као сиромашне и нижег културног нивоа. Према Тимочанима такође имају негативне стереотипе – богати су али затворени, шкрти су и негостопримљиви. За себе Буџачани кажу да су, супротно од Тимочана – сиромашни али отворени, дарежљиви и веома гостопримљиви. Они, за разлику од Тимочана, намерника неће оставити без конака и понудиће му од хране и пића оно што имају. Потпуно исте негативне стереотипе имају и према житељима нижих пиротских села, која су им на путу до Пирота или се налазе у нишавској долини. Ови подаци су још један доказ изузетног значаја односа планинци – низијци за грађење групног идентитета.

Становнике с друге стране Старе планине и државне српско-бугарске границе, где су у кризним ратним временима ишли ради трговинске размене и да раде као слуге и надничари, становници Књажевачког Буџака називају једноставно Бугарима (само појединци знају за назив *Зайорје*, шире коришћен у пиротској старопланинској области Висок), а ови њих Србима. То значи да је државна српско-бугарска граница, иако је постављена релативно скоро – 1878. године, и иако је са њене обе стране у етнокултурном смислу скоро исто становништво, постала маркер за одређивање идентитета приликом сусрета људи који живе са њене једне и друге стране. То показује и велики значај државних граница у грађењу групних идентитета. У току Другог светског рата, због појаве четничког и партизанског покрета, овај крај је претрпео велике одмазде од стране бугарске војске, што као последицу има негативне стереотипе о Бугарима. Међутим, становнике Књажевачког Буџака, као и друге становнике источне и југоисточне Србије, у централној Србији називају (не у националном смислу) Бугарима или Бугарашима (због говора и због живљења поред бугарске границе). Тимочани у књажевачком крају их, такође, овако понекад називају са пежоративним призвучком, због неких разлика у говору (које нису велике) и због тога што су у Другом светском рату, за разлику од њих, били под Бугарима и под притиском се и национално изјашњавали као Бугари.

У Књажевачком Буџаку значајну улогу имају и сеоски идентитети. Неки казивачи се, на питање о свом идентитету, у први мах

опредељују управо за њих. Сеоски идентитети се изражавају углавном кроз негативне, али и кроз позитивне стереотипе о припадницима појединих села, док нека, међусобно суседна, села важе за супарничка.

Иако се у литератури Књажевачки Буцак сматра делом шопске етнокултурне области (на пример: Цвијић, 1991, карта између стр. 160 и 161), у овом крају нема самоидентификације са идентитетом Шоп. Штавише, највећем броју испитаника ова реч је потпуно непозната, а они који су је чули, не знају њено значење и немају сазнања да се она везује и за њихов крај. Забележен је случај да се она користила као надимак човека који је имао говорну ману (који је *шойељао*, то јест шушкао, док је говорио), што можда указује на њено изворно значење.

ТРАНСКРИПТИ ДЕЛОВА РАЗГОВОРА

тр. 1

Ђуш-3 – *То је билó још када је чу̀вени Џаџа био ѿо оишиину̀у. И ѿуј су се они закачи́ли [са оним] кой је био ѿреседник оишиине овде у Ђушии́цу. Он био ѿија. И ѿосле он је ѿребáцио коди њеѿа, он ѿод Пироѿи живео. И ѿобéли смо ми, он ни је ѿребáцио, ѿај ѿреседник Зарко ѿод Књажевац, да се склони, да не иде ѿам. Заѿо смо ѿрешли ѿод Књажевац.*

тр. 2

ДК – *А јел било ѿу неки оиѿор кад је одва́јано ѿо од Пироѿи, ѿа да иде... да су људи рекли: „Чекај, бре, ми смо ова́мо?“ Јел било мало оиѿор нешиѿо? Врт-1 – Па, ѿледајѿе, било је мало, али видиш, ондак оиѿворише ова́ј рудник и ѿо руководи́тво је било да се ѿријде доле. ДК – Уз Књажевац. Врт-1 – Књажевац. Е, сад, народ да се ѿобуни – нече ѿе ѿрими јуѿре на рудник [смеје се]. ДК – Аха. Врт-1 – Заѿо је ѿо. [...] ДК – Да није било ѿо руководи́тво ѿо би осѿáло? Врт-1 – Па, да није био рудник и ѿо руководи́тво, ѿребáло си осѿанемо и дан данáс ѿод Пироѿи. Наши су бежа́ли од Књажевац, каже: „Више ѿорез најлађу́ју.“ ДК – Књажевац? Врт-1 – Књажевац. Јел они́ не цене да је ово́ј, ѿиѿо рекомо да је Буѿáк, неѿо ни ѿурау ѿрема њи доле. А оно́ нее ѿако исѿáло [није се тако десило], али... ѿако ѿрено́шено.*

тр. 3

Кал-2 – *Па, да вам кажем нешиѿо: ово́ је било ѿако́рећи код Пироѿи, ѿод Пироѿи док су Буѿари држа́ли. После раѿа Књажевчáни су ѿели да*

иријаднемо Књажевицу, Пироћанци су ишли да иријаднемо Пироју. Па су иу многи аиштовали да се оиределимо за Пирој, они који су имали фамилију у Пироју, они су аиштовали да овај део иријадне иројској оиштини. А људи који су имали фамилију, рођаке, у Књажевицу и збој мање близине су аиштовали да иријаднемо књажевачкој оиштини. И излѣда ми да су били бољи аиштовори ови који су за Књажевац аиштовали и можда иа родбинска веза исељених, насељених у Књажевицу и околини је одлучила, иа је, кад је одлучивано, народ се изјаснио да оће да иријадне Књажевицу. ДК – То је био референдум, иша? Као изјашњавање? Кал-2 – Па, као зборови су били. Зборови су били [...]. ДК – Значи, они су... још раније је било одсељавања на доле? Кал-2 – Па, било је и раније. [...] Било је и раније, а близина је одлучивала, наши су људи већином, живѣло се онда од оиревно дрво. И наши људи су возили оиревно дрво у Књажевац, ближе им је нејо ли Пирој. Па је, можда, и ио имало некој уишцаја. Али, кажем, неки су аиштовали да се иријојимо иројској оиштини, неки да се иријојимо књажевачкој оиштини. Већина је одлучила да ио буде Књажевац. И иако је ио иерииоријално Буџак иријо оиштини Књажевац. То је све до Шућрина, а Шућрин, Церова, Базовик и ова... Мирановац и ова села су иријала иројској оиштини.

тр. 4

Ин-1 – После... иосле... мислим Друјој свејској раша... [...] ми смо били иод Пирој, оиштина иосле раша. Ту су за време рудника... било је борба да... да иојаднемо иод Књажевац оиштинину или Пирој. Па су, иио је осијало иаре од рудника, оиромне иаре, оиштина Књажевац узела све ио. А ми смо осијали иоли овде. А ове сџанове, овај хошел, ио је за време рудника изирађено. Уиравна зирада.

тр. 5

ДК – Е, а који су ио Пироћанци, рецимо? Ћуш-1 – Па, ми. ДК – Јел сџе ви Пироћанци? Ћуш-1 – Ми смо Пироћанци, али... Ми смо били иод Пирој, оиштинину, иа иосле кад је било онда ни иребаџише код Књажевац. ДК – А, јел има да, кад оијидеш нејде, да кажеш: „Ја сам Пироћанац?“ Ћуш-1 – Слабо, веч иој иројде [смеје се]. ДК – А, иој иројде, али је било иако? Ћуш-1 – Било је, било је, ми смо сви као Пироћанци се звали. [...] ДК – Добро... А... Сад ви сџе Буџак, а ови овамо који су ирема Пирој? То су и даље Пироћанци, јел иако? Ћуш-1 – Па, Пироћанци су сијурно, иу се не може... ДК – Јел сџе имали неке везе са ови: Засковци, Тојли Дол и иако, јел сџе имали сарадњу с њи? Ћуш-1 – Па, сарадњу и данас... Кој си, ириимер, има си иријатиѣља, иду, они долазе, идемо иамо и... ДК – А јел било женидба, удаја? Ћуш-1 – Било, било, има, еио, из Засковци, из Тојли Дол, има овде људи веч. ДК – Значи да је било... као један крај се

рачуна? Ћуш-1 – Па, да. ДК – А њосле је њодељено, јел њако? Ћуш-1 – Па је њодељено, али и данас си оні сарађују.

тр. 6

ДК – А који су њо Пироћанци? Ћуш-2 – А, ња њо... Ми се делимо. ДК – Јел сње ви Пироћанци ил су Пироћанци одавде на њамо? Ћуш-3 – Ми смо били њод Пироћ. Ћуш-2 – Били смо Пироћанци (...) Били смо Пироћанци до њре скоро дваес њодина. Ћуш-3 – Да (...) Ћуш-2 – А и више... Ћуш-3 – Више има, више. Драгољуб Златковић – До девењсњо њедес шесње, њако? Ћуш-2 – Тако нешњо, њако нешњо, и онда је њо било њревајњено. [...] ДК – Па, јел мож' да кажење ви: „Ми смо Пироћанци“, јел не? Јел ће да кажење? Ћуш-2 – Па, мени је свеједно дал реко Пироћанац или Тњмочанин. Ћуш-3 – (...) Овај гео Пироћанци. ДК – Зову вас? Ћуш-3 – Нас [зову] Пироћанци. Ја сам шњл и у надницу и живим од њоја. ДК – Где, њде си шњл у надницу? Ћуш-3 – По Зајечар доле. Познајем околину Зајечар све, син ми живи у Велики Извњр. [...] Идемо њор доле, на њоре на доле. [...] И нас овде, овај крај: Пироћанци [...] И има насељени у Извњр људи одавде [...] И оні, ако њњњаш за некој: „То“ – каже – „Пироћанци.“ [...] И ми се зовемо Пироћанци. Доле ни зову. ДК – Добро. А ви, јел кажење ви за себе, вас зову доле, а...? Ћуш-2 – За себе, ако... сам шњо доле, ако кажем да сам од Калну, и онај се одма вања, каже: „Пироћанац.“ [разговор даље иде у другом смеру, али се враћа на ову тему] Ћуш-3 – Зањо смо ми њрешили њод Књажевац, а ми смо Пироћанци. ДК – И њако се осећање? Ћуш-3 – Пироћанци смо. Ми смо до... шњњоно рече малоњре човњк, до њредњ неколко њодине ми за Књажевац ни било њако њешко да идемо – све у Пироћ. И њњјац, и да куйњмо, и да њродагењмо, и све смо у Пироћ радњли. Ћуш-2 – Све. Све. Ћуш-3 – Све њод Пироћ. Ми смо Пироћанци. ДК – Е, добро. Ћуш-3 – Све. Да њродамо сњоку, да њродамо дрва, да њродамо... било шња да њродамо – у Пироћ. На њњјац. И од онај њњјац се снабдевамо, оњњда. Или из њродавницу, или било како, оњњда смо се. [...] ДК – А који су ови овамо: Мирковци ња на овамо? Ћуш-2 – Па, Пироћанци, кој су? ДК – То су Пироћанци? Ћуш-2 – Па, Пироћанци. ДК – Јел су исњо шњо и ви, јел не? Ћуш-2 – Па, да. Ћуш-3 – Шњњрин. Шњњрин, Мирковци, Церњва, њо су (...) ДК – Јел имање сарадњу с њи? Ћуш-2 – Па, како [наравно]. Ћуш-3 – Па, како не, њу смо сњседници, комињје. ДК – Аха. И рачунање се да сње једно? Ћуш-2 – Нењо шња. Ћуш-3 – А ми смо били њод Пироћ. [...] ДК – Али ваши, док сње били њод Пироћ, сви су њоворњли да сње Пироћанци? Ћуш-2 – Пироћанци. Ћуш-3 – Пироћанци. Де, бре, Пироћанци смо ми. [касније у току разговора казивачи набрајају пиротска села, а онда] ДК – То све рачунање као ваш крај? Ћуш-3 – Па, да. Па, њо је њој. Ћуш-2 – Понњ како? То наши људи. У свака доба смем да занњним. Ћуш-3 – Ту наши људи, њуј су Пироћанци, бре.

тр. 7

ДК – *А ако не знају где је Ћушићца? Ћуш-4 – Па, били смо јод Пироћ.* [...] ДК – *Пог Пироћ, и шћа кажеш? Ћуш-4 – Пироћанци.* [касније у току разговора] ДК – *Е, докле су сад Пироћанци, кажеш ви сће Пироћанци, докле, који су Пироћанци? Ћуш-4 – Па, до Горњу Каменицу смо били Пироћанци. А од Долњу Каменицу јој су доле Тимочани.* ДК – *Аха? Ћуш-4 – А ми смо овде били... Али како Тића [дође на власт], они ни пребацише, те смо и ми сај (...) Тимочани.* ДК – *Али ви си ојей кажете да сће Пироћанци? Ћуш-4 – Па, Пироћанци.* ДК – *Аха. А на овамо, докле су Пироћанци, према Пироћ? Ћуш-4 – Па, Рудићје, Мирковци, Засковци, то је све... [пиротско] ДК – А јел имаје сарадњу с њи? Ћуш-4 – [...] Ишли смо у Рудићје, и у Мирковци имамо фамилију, а сај остарели смо и не идемо није.*

тр. 8

ДК – *Добро. А који су то Пироћанци? Ћуш-5 – Па, Пироћанци су махом одавде: Церова и на даље.* ДК – *А ви овде? Ћуш-5 – Ја не би знао.* ДК – *Јел сће Пироћанци јел нисце? Ћуш-5 – Ја не знам. Раније је било некада, ја је то још дајало, наше село, ошћини Пироћ. Па је то некад, којје јодине не моју да се сејим, шћа ми то причао, да је то враћено, пријада ошћини Књажевац. Е, сад ми дал да будемо Пироћанци, Књажевчани, како... И Књажевац није, Књажевчани, то нешто можда груји назив да има, ја то не знам.* ДК – *А како се ви осећаје? Ћуш-5 – Као... ДК – Кад би ти неко реко: „Јел си ти Пироћанац“, јел би реко: „Ја јесам“, јел: „Нисам?“* Ћуш-5 – *Па, ја не би, ја нисам Пироћанац.* ДК – *Аха. Нејо шћа си? Ћуш-5 – Једносјавно, сјварно не знам да кажем. [нешто касније у разговору] ДК – А сјарији дал су више ишли, мислим дал су јравитирали према Пироћ или према... [Књажевац]? Ћуш-5 – Било је раније, јес је. Али раније. [касније током разговора] Ћуш-5 – Е, сад, коме ми пријадамо и мени би грајо било да знам. Али, ево, на жалосје, нема...?*

тр. 9

ДК – *Па, шћа бисце ви рекли, јел сће Пироћанци јел Торлаци? [...]* ЦВ-1 – *Па, ми смо раније били јод ошћину Пироћ, ал' то одавна било.* *А јосле смо јрешили јод Књажевац, не знам које јодине било то.* ЦВ-2 – *Сад смо јод Књажевац.* ДК – *И сад шћа би ти реко? Кад ти кажу: „Пироћанац“, јел се вређаш? ЦВ-1 – Па, нисмо Пироћанци, ми смо... ја сам... [...] ја сам једанјут био у Пироћ за мој живој. Имам шесје и шес... чејри јодине.*

тр. 10

ДК – *И шћа сце... шћа сце ви овде? Јел сће Пироћанци, јироћски крај, ил сце...? ЦВ-3 – Било раније, сад не. [...]* ДК – *Ти кажеш да си Пи-*

рођанац? ЦВ-3 – Па, био сам. Нема кво. ДК – А сад? ЦВ-3 – Сад сам ево иде – Зајчарски срез.

тр. 11

ДК – Кад би ти неко реко да си Пирођанац, јел би му ти реко да јеси јел не? ЦВ-4 – Па, онó, кво чу да им кажем кад сам Пирођанац? ДК – Јел јеси? Ви сће овде били ѿод Пироѿи, јел иако? ЦВ-4 – Па, и овај... кад сам бил курир [старешина ми] каже: „Где си Пирођанац? Толко се бавиш.“

тр. 12

ДК – Е, а... овај крај је некад био ѿод Пироѿи, јел иако? Јањ-2 – Па, бил. ДК – Па, јел сће ви Пирођанци или не? Јањ-2 – Зову ни ѿо Зајчар Пирођанци, ми немамо две везе с Пироѿи [смеје се]. ДК – Па, кад ти кажу... Јањ-2 – Вода одáвде ѿролази, ипечé низ Тимок, не може ни у Пироѿи однесé, доле ни носи... ДК – Е, кад ти кажу да си Пирођанац, јел се... јел ие љуѿи ѿо, вређа? Јањ-2 – Па, нема... иѿа има да се љуѿим?

тр. 13

ДК – Ви сће били ѿод Пироѿи овде некад, јел иако? Јањ-3 – Па, било је... било је раније... [...] Раније је било, иа ѿосле смо ѿрешли у Књажевац. ДК – Па, иѿа сће, јел сће Пирођанци јел Тимочани? Јањ-3 – Тимочање [смеје се], сад смо Тимочање, нисмо Пирођанци. [...] ДК – А одáкле ѿочíњу Пирођанци? Који гео? Јањ-3 – Па, Пирођанци ѿочíњу оди Шуѿрин. Онí су иамо ѿод Пироѿи. Сѿањинац, Јаловик Извор, овде Ђошѿица, ми смо ѿод Књажевац.

тр. 14

ББ-1 – Нас... нас обично кажу и Пирођанци. [...] ДК – А иѿо? ББ-1 – На ѿо разѿовор, на ѿо ѿричу. ДК – Аха? ББ-1 – Јер мноѿе ѿриче ми корисѿимо с Пироѿи. Јер, евé: „ѿука“... ДК – Аха? ББ-1 – ... „Дувар“ или „вика“, значи, ѿо је све ѿироѿски речи, а ми уѿоѿребљавамо и ми [...]. ДК – Јел ти кажеш, кад ие иѿијају: „Одакле си“, ти да кажеш „Пирођанац“. ББ-1 – Кажем иѿио, али кажем из које село, из који си крај. Калáнац сам. ДК – Калáнац? ББ-1 – Калáнац.

тр. 15

ДК – Кад оѿи́деш иа ие иѿијају из кој си крај, иѿа ћеш ти да кажеш? Не знају иде је село, а ти ћеш да кажеш...? Из кој си крај? ББ-4 – Па, из Калне, Књажевац, Пироѿи. ДК – Е, иа, дал је Књажевац, јел је Пироѿи? Ја ие заѿо иѿиам. ББ-4 – А, иа, Књажевац, код Књажевац. ДК – Добро, а јел ћеш да кажеш да си Пирођанац? ББ-4 – Па, моју да кажем и Пирођанац [смеје се]. ДК – Шѿио, јел сће ви... ви сће били ѿод Пироѿи? ББ-4 – Па, јесмо. [...] ДК – А јел ћеш ѿре да кажеш да си Пирођанац или...

овáмо, шíа? ББ-4 – Па, нам билó, нам билó свејéдно. Махом смо сас Пироӣ сарађува́ли, ал... И њосле ослобођења смо ӣера́ли дрва све у Пироӣ. У Књажевац, ӣо се не куи́ува́ло, не ниши́а. ДК – У Књажевац слабо ӣо време, слабо се ишло? ББ-4 – Слабо, слабо. ДК – Аха? ББ-4 – Све смо си у Пироӣ. Сас волóви, уи́ре́немо волóви, кола и... и́равац Пироӣ. [касније] ДК – А јел не можеш да кажеш и ӣи да си Тимочанин? Ако је Тимок ӣу, ӣи... никад нећеӣе да кажесӣе да с̄ӣе Тимочани? ББ-4 – Па, кажемо, кој ме ӣи́а, знамо да смо сад Књажевча́ње (...) ал несмо́ Тимоча́ње.

тр. 16

ДК – Ово́ је било ӣод Пироӣ некад, јел ӣако? ББ-5 – Аха. ББ-6 – Јесӣе, јесӣе. ДК – Па, јел с̄ӣе Пироћа́нци? ББ-5 – Па, били́ смо ӣа́и Пироћа́нци, али са́и несмо́ Пироћа́нци. ББ-6 – [смеје се] ДК – Па, како́, ил с̄ӣе једно ил с̄ӣе дру́о [смеју се обе]. Ако ӣи кажем да си Пироћа́нка, јел ће да кажеш да јеси јел не? ББ-5 – Па, не водим се ӣамо у Пироӣ. ДК – Не водиш се, значи ӣледа се у коју ои́ши́ину и́рии́адаш? ББ-5 – П'оно́.

тр. 17

ДК – Е, јел с̄ӣе ви некад били ӣод Пироӣ? Врт-1 – Па, да. ДК – Па, јел кажу кад ои́и́деш не́де ӣамо, ӣа ӣи и́ричаи: „Ми смо ӣоре...“, ӣа они чују и ӣовор или неши́о, ӣа кажу: „Ти си Пироћа́нац“. Јел било ӣако? Врт-1 – Па, било. ДК – Било? Врт-1 – Било. ДК – Е, и шíа ӣи сад мислиш, јел си Пироћа́нац јел ниси? Врт-1 – Били смо све Пироћа́нци до... до ӣедесӣе ӣодине ва́гда. И ондак њосле ни и́реба́ише у Књажевац. ДК – Па, шíа ћеш да кажеш, јел си Тимочанин јел си Пироћа́нац? Врт-1 – Сад ли? ДК – Сад. Врт-1 – Сад сам Тимочанин. ДК – Значи, ӣо не мож... ӣде и́рии́адаш ӣу је? Врт-1 – Ту је. [смеје се] ДК – Јел ӣако? Добро. Али ако ӣи каже неко да си Пироћа́нац, не врећаш се? Врт-1 – Е, ӣамán њосла.

тр. 18

Врт-2 – Па, оно́ и нас зову́ овде́ ӣако – Пироћа́нци. ДК – Е, ӣо ӣе ӣи́шам. [...] Јел ӣи кажеш да с̄ӣе ви Пироћа́нци? Врт-2 – Пироћа́нци. Они зову́, ми ӣа́и и ми. „Тој из Буца́к озі́ор – Пироћа́нци“.

тр. 19

ДК – А јел било да кажу да с̄ӣе Пироћа́нци? Врт-3 – Кажу. Кажу, кажу: „Пироћа́нци“. Важи́ли смо, ӣо билó све до четирдесет̄и и шесӣе, седме ӣодине, ӣедесӣе – Пироћа́нци. Па се ӣо њосле изи́убило. ДК – Аха, значи данас више не кажу ӣолко? Врт-3 – Не кажу ӣолко.

тр. 20

ДК – Јел с̄ӣе ви Пироћа́нци? Кад ои́и́деш доле не́де...? Ин-1 – Па, нас зову кад ои́и́демо у Зајечар Пироћа́нци. Ода́вде [људе] Пироћа́нци зову.

Злајко, јел те зову Пироћанац доле? [смеје се] Пироћанци ни зову, јесте. ДК – А како се ви рачунајте? Како се ви рачунајте, јел јесте, јел не? Ин-2 – Па, не, више нас има у Зајечару, у Књажевцу (...) Ин-1 – Па, сад више... ДК – Шта ћеш сад да кажеш, ако те неко пита шта си? Ин-1 – Па, нико више... Ин-2 – Наравно да сам Књажевачанин. ДК – Књажевачанин? Калански крај? Ин-1 – Па, ојштина ни... ојштина доле. Ин-2 – Али зајо што се мноо народ селио, мноо више у Књажевац, а јојојово у Зајечар. Ин-1 – Зајечар, Књажевац... се иселили. У Пирој слабо. [касније] Ин-1 – „Пироћанци“ нас зову у Зајечар. Који населили се мноо одавде: „Ево, Пироћанци“. ДК – Па, јел се ви осећате као Пироћанци, јел не? Ин-2 – Не, не, не. Ин-1 – Не, ми се не осећамо (...) Ин-2 – Мноо сличних речи јесте да има... овај... али...изузетно он је радио четри године у Пироју [мисли на оца – Ин-1], сасвим друи говор је тамо, јел тако Љубо? [...] Ин-1 – Пироћанци имау речи, убацују неке... Ин-2 – „Туа“, „шова“... Ин-1 – Бујарске, бујарске. Ал Димитровград веч... тамо веч бујарски. Пола бујарски причају. А Пироћанци, има неке речи.

тр. 21

ДК – А јел има да идеш негде, ја да... кад кажеш одакле си, да кажу да си Пироћанац? Јел сте ви Пироћанци овде? Ста-1 – Па... нисам. ДК – Шта? Ста-1 – Не причамо као Пироћанци. ДК – Мислиш да има разлике? Ста-1 – Има доста разлике.

ДК – Али некад је ово било јод Пирој? Ста-1 – Па, било је. ДК – Дал су тад били Пироћанци? Како се сад осећате, као књажевачки крај или шта? Ста-1 – [ћути] ДК – Вама је ближи Пирој? Ста-1 – Ми смо на средини. ДК – Аха? Ста-1 – Између Књажевца и Пироја.

тр. 22

Ста-2 – Па, ми, од нас на доле, све се водимо за Зајечар [...], а од нас на горе, Шућин [то су Пироћанци]. ДК – Али кажу за вас овде да сте Пироћанци, за вас, за овај крај? Ста-2 – Да, Пироћанци, Пироћанци. ДК – Кад си ишла у Зајечар, шта ти кажу? Ти кажеш: „Ја сам из Стањинац?“... Ста-2 – „Пирка, Пирка, ејо Пироћанци. Онј причави ко Пироћанци“. Тако причали. ДК – Тако те звали? Ста-2 – Да, Пироћанци.

тр. 23

ДК – Јел ово јиројски, јел књажевачки крај? Ста-3 – Било је јиројски, ја је јосле пребачено неке године (...), пребацили су нас у Књажевац. ДК – И шта ви кажете, јел сте Пироћанци? Ста-3 – Ми јријамо Пироћанци до Габровницу там.

ДК – Аха? Ста-3 – Габровница јријада јод Пирој. [...] А сад јријадамо јод Књажевац. ДК – И тамо кад оидеш, шта кажеш, да си Пироћанац. Ста-3 – Пироћанац.

тр. 24

ДК – *А јел било нејде д'идеш, ња да њи кажу да сје Пироћанци? Ста-4 – Па, било некада раније, ја не знам њој, ја... сјари су њричали. [касније] ДК – Кажеш син је у Пироћ а ћерка у Зајечар, шја сје ви овде, јел сје Пироћанци или сје Тимочани? Ста-4 – Тимочани. [...] Овдѣк је крај на Тимочку крајину.*

тр. 25

ЈИ-1 – *Ја му кажем: „Ја сам из Јаловик Извѣр и...“ – Па, где је њо? „Код Калну“. – Па, ви сје Пироћанци. ДК – Аха? ЈИ-1 – Кажем: „Па, добро, њу је близо Пироћ“. Није близо, али... [ја му тако кажем]. [...] ДК – Али ви сје били њод Пироћ некада? ЈИ-1 – Били смо њод Пироћ, јесје Пироћски срез. ДК – Аха? ЈИ-1 – Пироћски. Дал се... како се беш звао, Зајавски? Дал њироћски ил овј доле? [...] Да, да. Па, добро, ми смо њу значи били, били у Пироћски срез, у Пироћ смо ишли, у сјари моји сјари, кад сам био дечко, ишли у Пироћ за све шјо им њреба.*

тр. 26

ДК – *Који сје ви овде, ко је овѣ овј људи овде? Јел сје Пироћанци или Тимочане, шја сје? ЈИ-6 – [...] Кад смо доле у Зајечар онј ни зову Пироћанци, а ѡако смо удаљени од Пироћ. [...] ДК – А јел јесје, јел ни-сје? ЈИ-6 – Па, њојма немам. Ја знам да несмо Пироћанци, а раније смо били њод Пироћ. ДК – Аха, а сад? Не? ЈИ-6 – А сад не. ДК – Кад ви кажесје “Пироћанац”, ви мислисје да је неко на ѡамо, јел ѡако? [...] ЈИ-6 – Тако.*

тр. 27

ЈИ-7 – *А, овај крај? Е, ѡа, раније било њироћски крај, а саја зајчарски (...) А сад иде, ојес, видим, шуму сјавили да је њод Пироћ (...), све до Габровницу, доле до Каменицу. ДК – Па, јел сје ви Пироћанци или не? ЈИ-7 – Па, ми за сад несмо још. ДК – Ови Сврљјжани кажу да сје Пироћанци? ЈИ-7 – Не, ѡакој ни зову шјо раније било њод Пироћ, ал чећерѣс осме ил девѣте, ил ѡуј, ја не ѡамѡим њој када је било [...]. ДК – Али доле у... у Зајчар шја кажу? Кад кажеш да си одавде, јел кажу да си Пироћанац? ЈИ-7 – Па, кажу: „Пироћанац“. „Иде“ – каже – „Пироћанац одѣо“. [смеје се] Све се раселили Пироћанци, каже, одавде.*

тр. 28

ДК – *Е, и кад си био, где си радѣо као ѡраћевинац? ЈИ-8 – Радѣо сам мнојо, радѣо сам и у Кладово, у Љубићевац, у Зајчар... ДК – Е, и кад ојидеш нејде на сјрану и ѡијају ѡе ко си, одкле си, шја си, шја ће ѡи кажеш? [...] ЈИ-8 – Па, кажем: „Гор, Пироћанци“. ДК – Значи да*

сїе ѿо... Значи ви сїе Пироћанци? ЈИ-8 – Па, махом се каже наш овај крај Пироћанци овде.

тр. 29

ДК – Ако не знају где је, шїа им кажеш, овај крај како се зове? ШГ-1 – Па, ѿриѿада ѿод Зајечар. Под Књажевац. То ѿакó. [...] ДК – А јел кажу да сїе овде Пироћанци, овај крај? ШГ-1 – Не, не, нисмо Пироћанци.

тр. 30

Драгољуб Златковић – Ја сам Пироћанац, а ѿи си...? Јел си ѿи Пироћанка? [...] ШГ-2 – Пре били ѿод Пироѿи, али ѿѿој одáвно. ДК – Јел кажу за вас да сїе Пироћанци? ШГ-2 – Па, ѿѿој су ѿре казувáли, саї ману́ли.

тр. 31

ДК – А Пироћанци? Каква је разлика између вас и Пироћанаца? Кал-2 – Па, не знам мноѿо, не знам ѿоре њихове обичаје, једино је разлика у ѿвору мало, шїѿо онї мало друѿѿјаче ѿвóре, више наїласак имају буѿарски, а овде је сасвим друѿѿјачи наїласак.

тр. 32

ДК – Е, а шїа кажу за вас? Кад оѿїдеѿе доле, шїа сїе ви? Како вас зову? Габ-3 – Пироћанци. ДК – Пироћанци. Габ-3 – Пироћанци нас зову. ДК – Јел ѿако? И ви... јел... осéћаѿе, јел ви кажеѿе [да сте Пироћанци]... Габ-2 – А, ми не ѿриѿадамо у Пироѿи. ДК – Да, ви не ѿриѿадаѿе, а јел кажеѿе, осéћеѿе да сїе Пироћанци, јел не? Габ-3 – Па, нишїа [са смешком] није за нас, нећемо, онї ни ѿакó назівáју. [...] ДК – А кад ѿе неко ѿшїа шїа си, јел кажеш: „Ја сам Пироћанац“, или они само кажу за вас? Габ-2 – Онї кажу, ми не кажемо да смо Пироћанци. [нешто касније] ДК – Ако ви нисїе Пироћанци, овї Пироћанци јел се разликују од вас, на ѿамо од Клн? Габ-2 – Разликују се, онї друкише ѿвóре. Габ-3 – Од Калне на ѿоре, од Клн. Габ-2 – Онї мало као... и на, као... на буѿарски. Имају речи као буѿарски, Пироѿи ѿоре. [касније] ДК – А кад вас неко ѿшїа који сїе, шїа ви кажеѿе? Из калánски крај, или Буѿакліје, или како ви кажеѿе? Габ-3 – Па, овде код Калне.

тр. 33

Габ-4 – Онї и нас назіву који смо у Књажевац доле: „Еѿе ји Пироћанци“. Такó ни назіву, шїа ћеш. Не мої ја сад име... дадено ми је ѿо, а сад да узмем [неко друго]. Тако је речено, ѿроїлáшено је да се зову Пироћанци.

тр. 34

ДК – А јел било да вас овде зову Торлáци? [...] Габ-5 – Нас Пироћани зову. ДК – [...] То кад идеѿе доле онї кажу Пироћанци? Габ-5 – Аа,

Пироћанци. ДК – Аха? Габ-5 – Тако ни зову. А несмо ми у ојшћину Пироћ, ми смо у Књажевац. ДК – Али је било некад? Габ-5 – Па, можда је било... ДК – Ти не знаш за њо? Габ-5 – Тој не знам, можда је било њодавна. [касније] Габ-5 – А мой се ојселіли у Зајчар. Пѣрка ми се ојселіла доле. И кућу смо најраіли доле. ДК – И шћа им кажу доле, како вас зову? Пироћанци? Габ-5 – Пироћанци. ДК – Аха? Габ-5 – Пироћанци си доле називају овај крај.

тр. 35

ДК – Како се зове овај крај овде, цео крај? Ова села сва? ЈИ-6 – Па, села Шестіи Габар, Јаловик Извѳр... ДК – Добро, али... ЈИ-6 – Кална, Инова, Врћовац... [...] ДК – Али једно име за цео крај? ЈИ-6 – Е, њо не знам (...) ДК – А Буѳак шћа је? ЈИ-6 – Нишћа њи ја (...) ДК – Не знаш њо? ЈИ-6 – Не знам ја њој.

тр. 36

ДК – Јел има неки назив за овај калански крај? ЈИ-1 – Калански крај? Не знам њосебан назив, не. ДК – Чуо сам, неки кажу Буѳак? ЈИ-1 – Ао, да. Да. „Из Буѳак“. Јестіе, јестіе, јестіе, у ѡраву си. Буѳак њој цео ѡај крај (...). Еѡо, боље знаш од мене.

тр. 37

ДК – А шћа је њо, шћа је њо Буѳак? ЈИ-3 – Буѳак? ДК – Да. ЈИ-3 – Па, њо смо ми овде, Буѳак. ДК – Е, ѡа, њо је, значи, овај крај овде цео, јел ѡако? ЈИ-3 – Да, Буѳак, јестіе.

тр. 38

ДК – [пошто се на навођење није определио ни за један локални идентитет] Буѳак, јел има Буѳак? ЈИ-4 – Има, има. ДК – Јел кажестіе да стіе из Буѳак? ЈИ-4 – Па, добро [смеје се], ми смо одііле. ЈИ-5 – [смеје се] ДК – Јел њо дође као нешћо ѡдсмѣшљиво кад се каже Буѳак? ЈИ-4 – Па, добро... ЈИ-5 – Ма, шћо сине ѡдсмѣшљиво, ма нее ѡдсмѣшљиво.

тр. 39

ДК – А цео овај крај, ова села, калански крај, како се зове? Габ-4 – Па, ј...м ли му боіа, не знам ни ја да ѡи кажем. ДК – А шћа је њо Буѳак? Габ-4 – Па, Буѳак ни зову. ДК – Јел њо кажу за ваш крај? Габ-4 – Па, за наш крај.

тр. 40

ДК – Како се овај крај овде зове, цео крај, свја ова села овде, околина Калне? Габ-5 – (...) Тој, сине, не знам... Буѳак іа зову. ДК – Буѳак? Габ-5 – А-а... Буѳак.

тр. 41

ДК – Добро, Ћушићца, ал џео овај крај: Јаловик Извѳр, Врѳовац, Ћушићца, Црни вр...? Ћуш-1 – Буџак. ДК – Буџак? Ћуш-1 – Буџак [...] Од Калну на ѳоре – Буџак. [разговор скреће на другу тему, а потом се враћа на ову] ДК – А сад већ кажеш Буџак? Ћуш-1 – Сад веч смо доле. ДК – Јел се знало за ѳо Буџак од раније, да кажеш: „Ми смо Буџак?“ Ћуш-1 – Не. ДК – Не? Ћуш-1 – Не. ДК – То је ново, кад је ошћина Кална ѳостављена? Ћуш-1 – Да, да, да, да. ДК – Јел ѳако? Ћуш-1 – Па, да. ДК – [...] Кад је ошћина Кална наѳрављена, кад сће се одвојили од Пирош? Ћуш-1 – Па, е... како да ѳи кажем, ако није још... нисам сиуран, али ошћилике чешес шесше, седме, осме, ѳудек смо ѳребачени.

тр. 42

ДК – А овај крај како се зове? [...] Казивачева супруга – Сшара ѳланина. ДК – Сшара ѳланина, ал ѳо је од Димшровшрада до Врике чуке? Ћуш-5 – Некада је се звало махом, најсшарије, зову ѳа Буџак. Под Буџак сшара Бершловац, Ћушићца, Црни Врх и ѳако даље ѳо све. ДК – И овде сће ви Буџак? Ћуш-5 – Буџак неки, еш...

тр. 43

ДК – А овде, ваш крај? Јањ-5 – Наш крај се звао Буџак. ДК – Аха? Јањ-5 – Раније.

тр. 44

ДК – Овај крај како се зове овде? Врт-3 – Буџак.

тр. 45

ДК – Како се овај крај зове? Ти си овде џео живош. Ин-1 – Буџак. ДК – Буџак? Ин-1 – Буџак. [...] ДК – Кажу докле је Буџак? Ин-1 – Буџак је до Каменицу. До Горње Каменице. ДК – Каменица ѳошшда или не? Ин-1 – Не. ДК – А овде? Ин-1 – То од Каменицу до Бабинош зуба; Црни Вр, Равно Бучје – Буџак. До Шшрина.

тр. 46

ДК – Који је овај крај, како ѳа ви осешаше? ЈИ-2 – Па кажем: „Из Буџака“. [каснше] Ми смо Буџаци, ѳо јесш, ѳакозвани мешшани Буџака. А сад ѳај Буџак, ѳо се ѳричало, колико ја знам, да су ѳу биле неке ѳсше шуме, да су се ѳу крили хајдуци и оно, ѳрема ѳоше, ѳако је насшало ешмолошки.

тр. 47

ДК – Како зовеш овај крај џео? Ста-1 – Овај крај? ДК – Аха. Ста-1 – (...) Нас зову Буџак. (...) ДК – А шш значи ѳо Буџак? Ста-1 – Па, ѳо забачено, села ова.

тр. 48

ДК – *А овај крај како се зове овде, сва ова села овде, околина. Ста-4 – Буџак.*

ДК – *Буџак. Шиша њо значи Буџак? Ста-4 – Па, шиша ја знам – забачено. Ја мислим да је њој.*

тр. 49

ДК – *Како се зове овај крај, овде ваш, значи, кад одеџе у Књажевац или неџе на сџрану и џиџају...? Кал-2 – Буџак. ДК – Буџак. Докле је Буџак? Кал-2 – Цео крај. Буџарска џраница и до Шуџрина. ДК – А овде? [...] Кал-2 – С ове сџране до Каменицу. ДК – Каменица не улази? Кал-2 – Не. [касније] Ми смо Буџаклије. Јер цео овај крај се зове Буџак, џочев од Горње Каменице, односно Клисуре, џа до Сџаре џланине. И ова села овде.*

тр. 50

ДК – *Овај крај овде, како се зову сва ова села, овај цео крај? Ово је Габровница, али сва ова села овде око Калну, како се џај крај зове? Габ-2 – Кална. ДК – Али цео крај јел има један назив? Габ-3 – Па, Буџак. ДК – Буџак? Габ-3 – Буџак.*

тр. 51

Јањ-1 – *А нас назџвау овдека Буџак. [...] Од Књажевац на џоре џо је Буџак, а од Књажевац на доле џо је Тимок и...*

тр. 52

ДК – *А какав је овај... ови од Каменицу на доле, који су џиџи? Јањ-2 – Па, џо су исџо Буџаклије, џој су исџо... оно од Књажевац на џоре се све зове Буџак. ДК – Од Књажевац на џоре? Од Трџовиџиџе? Јањ-2 – Па, да... јер је џај Заџлавак, џој било... ДК – А Заџлавак? Јањ-2 – Па, џо је исџо: Заџлавак, џа... Буџак, џа... [смеје се] ваздан има џмена, да.*

тр. 53

ДК – *Е, а како вас зову, ако су џо Тимочани? Ти кад кажеш: „Из Буџак“, шиша ће он да каже? Врг-3 – Па, џако нас зову, џоре, „Каланџи“... обично, сад у задње време џо – Каланџи. ДК – А џре џоџа? Врџи-3 – Буџаклије.*

тр. 54

ДК – *Доле у Књажевац кад сџе доле, јел кажу да сџе Пироџанџи? Габ-1 – Каланџи, Каланџи кажу. [касније] ДК – Значи, џиџи [...] рачунаџи као књажевачки крај да је ово? Јер мноџи кажу да је џо некад било џрема Пироџи. Габ-1 – Е, џа, џрема Пироџи је било. Ја мислим да је од Сџањаџаџа на џоре џироџиско, џо... Шуџрин, ово мислим да је калански крај.*

тр. 55

ДК – *Штѝа ѝтеби кажу кад кажеш доле [у Зајечару, где живиш и радиш] одакле си?* ББ-1 – *Обично кажу: „Пироћанка“.* ББ-3 – *Да, али ја знам, нисмо ми Пироћанци.* ДК – *У Зајечар обично кажу Пироћанка?* ББ-1 – *Пироћанка, Пироћанка.* ДК – *И ѝо вама... и ѝо вама нишѝа не...* ББ-1 – *Не смеѝа.* ДК – *Прихваѝаѝе да сѝе Пироћанци?* ББ-2 – *Ми смо некад били оѝишѝина Пироѝи и онда збоѝ ѝоѝа.* ББ-3 – *Па, ја не ѝрихваѝам, јер нисам у ѝом ѝраду била. Нисмо Пироћанци, ми смо више окренуѝи ѝрема Књажевцу.* ДК – *Па, штѝа си онда, ако ниси Пироћанка? [...]* ББ-3 – *Каланка.*

тр. 56

ДК – *А штѝа кажу Сврљѝжани за вас?* ЈИ-1 – *Па, Пироћанци.* ДК – *Сврљѝжани кажу да сѝе Пироћанци?* ЈИ-1 – *Да смо Пироћанци.* ДК – *Аха?* ЈИ-1 – *Дабоме. Ево, онѝ је ѝраница сврљѝшка, ѝу ѝоре на брдо кад се изађе, ѝа је ѝуј међа и на ѝамо је Нишки срез.* ДК – *Аха?* ЈИ-1 – *Перѝи, доле, Нишки срез. И Сврљѝжани нас смаѝрају као Пироћанци. А ми смо и били, штѝоно рече, у Пироѝски срез ѝоре.* ДК – *Да. И ѝо дан данас ѝако?* ЈИ-1 – *Па, и дан данас, и дан данас.*

тр. 57

ДК – *Они су Сврљѝжање, а ви?* ЈИ-5 – *Пироћанци [смеје се].* ДК – *Добро, а штѝо кажеш да су Пироћанци?* ЈИ-5 – *Па, не знам сине. Овѝм Сврљѝжање одакле сам ја баш родом.* ДК – *Аха?* ЈИ-5 – *Онѝ овдека, не далѝко, суседно село и онѝ. Али ѝако се звало – онѝ Пироћанци а ми Сврљѝжање.*

тр. 58

ДК – *А штѝа кажу Сврљѝжани за вас? Они кажу да сѝе Пироћанци?* ЈИ-7 – *Јесѝе.* ДК – *Кажу ѝо?* ЈИ-7 – *Кажу ѝо, да. Сви зову овѝј: ѝироѝски крај. Он је од Калну на ѝоре био... раније.*

тр. 59

ДК – *А кажи ми Сврљѝжани какви су људи?* Јањ-2 – *То су мноѝо добри људи, само... да су даље.* ДК – *Да су даље? Штѝо?* Драгољуб Златковић – *С коју руку раде, с леву ил с десну?* Јањ-2 – *Они раде и с леву и с десну, ѝа у ѝеј.* ДК – *Аха?* Јањ-2 – *Кудѝ кво најду... [смеје се] Тако сам чуо, ѝако...*

тр. 60

ДК – *А кажи ми Сврљѝжани одакле ѝочѝње?* ББ-1 – *Почѝње еј овѝм, од Јаловик Извѝр, Перѝи... [...]* ДК – *Аха. А јел има разлике између ваш крај, људи мислим, и сврљѝшки. Какви су Сврљѝжани људи?* ББ-1 – *Па, има си... ДК – На ѝриме?* ББ-1 – *Има си. Сврљѝжани су... ѝознаѝи, значи, мало као ѝавољѝи и ѝо... ајдуѝи као, слично ѝоме.*

тр. 61

ДК – *Шта се овде каже за Сврљижани? [...] ББ-6 – Па, да су... као ојасни, штако нешто, у том смислу, не знам.*

тр. 62

ДК – *А Сврљижани какви су људи? Сврљжање? Врт-1 – А, Сврљжање бшешти људи. ДК – Шта то значи „бшешти“? Врт-1 – [смешак] Манјути. Оће те и украдне, оће те и изљже, оче све [...] [смеје се].*

тр. 63

ДК – *А овамо од Јаловик Извор који су? Врт-3 – Сврљижани. ДК – Сврљижани. Сврљжање, што кажете. Врт-3 – Да, Сврљжање. [...] Они су раније долазили... ту су млели то воденице [...] знаш они носе... носе јанталоне на... широке, велика седла, ја се... ето тако, то то су ји познавали да су Сврљижани. [...] ДК – И какви су људи Сврљижани а какви су Буџаклије? Јел има разлика у менталитету? Врт-3 – Има. Има разлика. Они су више префритани, мало су, знаш... оће више и да... склони су да украду, то је код њих специфично, код Сврљижани. ДК – Сви Сврљижани или само нека села? Врт-3 – Па... махом сви, али има ту Драинац село. И... Тијовац. Ууу, то су познају људи као лојови, што се каже.*

тр. 64

ДК – *Какви су људи Сврљижани? [...] Ин-1 – Има једно село Драјинци, каже: „Ошкаче воз, вајон“ [смеје се]. Драјинци. Ојасни тој људи. [...] Ошкачили воз. Вајон. Тија Сврљижани.*

тр. 65

ДК – *А Сврљижани, како ви смат... какви су људи Сврљижани? ЈИ-1 – Па, Сврљижани они су... они су више себични некако у односу на наши, мање јосиојримљиви и...*

тр. 66

ДК – *Ови овамо шта су? Одавде јочинье шта? ЈИ-2 – Па, ту јочинье... ми одавде кажемо: сврљишки крај. ДК – Сврљишки? ЈИ-2 – Сврљишки.*

тр. 67

ДК – *А Сврљижани, Сврљжање? ЈИ-6 – Сврљижани су тамо [...] ДК – Од Јаловик Извор на тамо? ЈИ-6 – Фиринци [махала], ја на тамо. [касније] ДК – А какви су људи Сврљижани? ЈИ-6 – Па, један каже да су ојасни, ододе ја знам. Имам зета Сврљижанин, води ми сестру, није лош човек, ододе знам? ДК – А што ојасни, што? ЈИ-6 – Па, кажу да су зли мноо, да су ојасни, ододе знам?*

тр. 68

ДК – *Кажими Сврљџање какви су? [...] Када кажеш: „Сврљџанин“, ошћирлике какав је њо човек? ЈИ-7 – Па, видиш како, они су добри, њамејни људи, али раније добило [име] Драјинци шњо су мноо крали. И онда каже: „Крадне ко Сврљџанин, Драинчанин“. То су били највећи лойови за време рања. ДК – А јел њо само важи за Драинци или за цео сврљџи крај. ЈИ-7 – Па, цели сврљџи крај носи.*

тр. 69

ДК – *А ови овамо, који су од Извѳр на њамо? ЈИ-8 – Сврљџани. ДК – Сврљџани? ЈИ-8 – Сврљџани. [касније] ДК – А Сврљџани? ЈИ-8 – Сврљџани, ња они су мало њо [смеје се]... као себични мало [смеје се]... ДК – Воле да укра... ЈИ-8 – Ајде да на кажем... ДК – [...] Па, кажи слободно, њо сви кажу. ЈИ-8 – Они Драинчани [смеје се]. ДК – Јел само Драинчани или сви Сврљџани? ЈИ-8 – Кажу Драинчани су чувени. ЈИ-8 – Да воле да украду? ЈИ-8 – Да украду.*

тр. 70

ДК – *А ови овамо од Јаловик Извѳр на њамо? Који су њо? Ста-1 – Па, Сврљџани. ДК – Сврљџање? Ста-1 – Да. ДК – Какви су људи, јел има разлика између Сврљџани и ови људи овде? Ста-1 – Има разлика. ДК – Каква разлика? Ста-1 – Они као мало њосналажљиви и њо... њрѳовци.*

тр. 71

ДК – *А Сврљџани какви су људи? Ста-3 – А, они су мало њрѳени људи. ДК – Какви? Прѳени? Ста-3 – Планинци, како и ми. [...] Сирѳиња, њрѳени... значи, сирѳа си, њи си њрѳен [смеје се].*

тр. 72

ДК – *А какви су Сврљџани људи? У односу на људе овој краја? Кал-1 – Сврљџани мало чивѳје [смеје се]. Мало су Сврљџани и они... нису као Пироћаници, Буѳаклије и њако даље. ДК – Али у ком смислу је њо не ѡтајивно шњо њрѳајѳе? Кал-1 – Па, њо не ѡтајивно, њо мени, се исѳољава: сѳремни су да њреваре човѳка, и у њрѳовини и разноразним, овај... ДК – А крађа? Кал-1 – Крађа. Крађа њосебно је, овај, исѳѳакнуѳа за село Драјинци. ДК – Јел њо исѳѳина или њрѳају људи (...). Кал-1 – Па, њрѳају. Има, има, има анејдоѳа, а кроз ѳѳе анејдоѳѳе и њрѳѳе има исѳѳине. Једна њрѳѳа оваква за Драјинчанина. Пре рања, значи између Првој и Друѳој свеѳској рања, деси се крађа у Драјинцу. Украднуѳо је јајѳе, заклано, и сви су видели ѳде је унеѳо, у ѳу кућу. И дође жангармеријска ѳолицѳа, и улазе, знају сѳѳурно, сѳѳо ѳосѳо, сад ће да увѳѳе лойова. И онда... долѳзе, иду у једно ћоше, у друѳо, њраже – нема. Каже: „Ма, добили смо ѳодаѳѳ-*

ке да је сигурно овде био јајње. Украднуо и заклано.“ Каже: „Не“. А овај кој је водио њајролу, замоли га: „Слушај. Нећу да ти гањам, нећу да ти ишужим, нећу, само реци“. „Јел нећеш – нећеш“. Он, овај... доведе га до љулку, оно млада жена љуља, кад отккрије – јајње унутира, заклано и остиављено [смеје се]. [...] Друга прича једна. Извѳр [село] има код Сврљиа истио, између Сврљиа и Драјинца, и Драјинчанин крене, овај... у Сврљи. Овај из Извѳра га ишпиа: „Куда комишија идеш?“ Каже: „Идем у Сврљи да кућим кошуљу“. А он каже: „Ако ти не уватиш, кући и једну за мене“. То значи, они су познаји, познаји да воле да украдну [сви се смеју]. [...] Каже: [...] „Код њих“ - као – „пробље нема“ - има, нећо, ећо, иако каже – „код њи пробље нема – они завршавају у зашвору“.

тр. 73

ДК – А Сврљижани? Како зовеш ови од Извѳр на тамо? Сврљижање? Кал-2 – Па, Сврљижани ји зовемо га, овај... за њи кажу да су мноћо нештошени. И да су сви лажѳви и лојѳви. ДК – А јел има нека села посебно? Кал-2 – Има. Тијѳвац и... Кал-3 – Ма, какав Тијѳвац, тој Драјинац тамо. Кал-2 – И Драјинац. ДК – Добро. Кал-2 – Они су зауставили хладњачу, мислим да су Драјинчани били, низ Тресѳбабу зауставили хладњачу са месом да отину, да узну месо.

тр. 74

ДК – А Сврљижани какви су? Габ-1 – Оу... мани. ДК – Што мани? Габ-1 – Бежи... [...] Па, ево, то ове ичеле, знаш то (...), ма, какви, бре, тој... дође ѳобѳне, и ниши... ниши... ма, врло лейљива ѳосла. ДК – Аха? Габ-1 – Ја знам то ове... кад дошѳерују ове ичеле. Дошѳѳра ичеле, ноћу ѳобѳне, ниши илаши, ниши нишиа, ѳобѳне. ДК – Значи, Сврљижани иако? Габ-1 – [смеје се] Ошасни су. ДК – А која села су тамо најѳора? Габ-1 – Па... Драјинац... Извѳр... Добро, оваа што дошѳерују ичеле, они већинѳм све из Сврљи [даље прича о пчеларима који довозе пчеле у Габровницу].

тр. 75

ДК – Ово је овде Буѳак, а на доле који су? Од Каменицу на доле? Како кажеш кад је неко одѳто? Врт-2 – Па, на доле, низа Србију. Тека га зѳву, идемо на доле низа Србију.

тр. 76

ДК – Е, а од Буѳак на доле који су ови, како да њи назовеш? Врт-3 – Они се зѳву... ДК – То је од Каменицу, јел иако? Врт-3 – Од Каменице. Раније, кад сам ја био дечко... зѳву ји Сшаросрбијанци. Јер је до хиљду осамсто седмдесѳи и... [...] осме ѳодине то су држѳали Турци. Од Каменицу иде је ћурија, то је била караула шурска.

тр. 77

ДК – *А који су Тимочани? ЦВ-3 – Па... овај део доле. ДК – Али ви се не рачунајте овде Тимочани? ЦВ-3 – Па, не... то пријодјено касније [тимочком крају]. ДК – Одакле су Тимочани? Починју? ЦВ-3 – Па... Тимочање... раније било... ДК – Тимочање, јел шако? ЦВ-3 – Од Калну на доле се рачунало Тимок. [...] Од Коренаџаца, ја овај део: Сџањинац, Избор, све то Пироју пријадало. ДК – И сад тебе кад би неко ишао, јел си Пирођанац јел Тимочанин, иша си? ЦВ-3 – Па, идем где ми... где ми је... где су ми иаири. ДК – Аха? ЦВ-3 – Дабоме. То ме оишина преселила на доле пре приес-чејерес јодине, нема то. [касније:] ДК – А јел си чуо ови доле око Минићево, који су ии? ЦВ-3 – Сад не би знао да ии кажем. ДК – Тимочани. Јел су то исио Тимочани? Причаш: „Од Каменицу...“ ЦВ-3 – Па, Тимочани... ДК – А ови доле баш ниско, Минићево и иамо? ЦВ-3 – Тимочани су све, ми то рачунамо у Тимок. Од Каменицу на доле то је Тимок. За нас овде, а...*

тр. 78

Ћуш-1 – *Од Каменицу на доле – код Књажевац [су били раније, а ми под Пиротом] ДК – Е, а иша су они, како се зову? Ћуш-1 – Тимочани. ДК – Ви их зовете Тимочани? Ћуш-1 – Тимочани. ДК – Аха. Па, иша то значи, то чему се разликује човек одаве и Тимочанин? Ћуш-1 – Па, ето, шако кажу (...) ДК – Јел има нека разлика, јел има ношња, јовор, нешто, јел има разлика? Ћуш-1 – Не, не, у јовор не. ДК – У јовор не? Ћуш-1 – Не. ДК – Али иша има? Ћуш-1 – Па, ето, само ишо шако ни навика. Пример, ето: „Где си био?“ – Био сам у Буџак јоре. ДК – Аха. А ии кад идеш доле, иша кажеш, где си био? Ћуш-1 – У Тимок.*

тр. 79

ДК – *Е, а који су то... Ови од Каменицу на доле, иша су они? Ћуш-2 – Тимочани. ДК – Ви кажете Тимочани? Ћуш-2 – Да. ДК – Јел шако? Ћуш-2 – Тимочки крај. [...] ДК – Јел... А ви нисте Тимочани? Ћуш-2 – Па, били... сад јесмо, а нисмо били. Ћуш-3 – Јесмо сада јод Тимок. Ћуш-2 – Пре дваес, приес јодине нисмо били.*

тр. 80

ДК – *А ови на доле, као ји зовеш? Од Каменицу на доле, кој су ии? Ћуш-4 – Тија доле, тимочки крај се зове. ДК – Тимочки крај. Тимочање? Ћуш-4 – Тимочани.*

тр. 81

ДК – *А кажи ми ови на доле, који су онда ови на доле? Како ји ви зовете? ББ-4 – Па, зову ји Тимочање. ДК – Тимочање? ББ-4 – Аха. ДК – А*

који су Тимочање? *Одáкле њочíњу?* ББ-4 – Па, села овде од Калну ња на доле све зову Тимочање. ДК – *Овó, Каменица ња на доле?* ББ-4 – Каменица, ња на доле... *сад баи Каменица, она́ дал... не знам, ал њреѡиосѡдвѡам да е ѡој све...* ДК – *Значи, ви сѡе Пироћанци а они су Тимочање?* ББ-4 – Па, *ѡека́ је билó.* ДК – *Аха?* ББ-4 – *Текá смо били.*

тр. 82

ДК – *А који су овí на доле низ Тимок, од Каменицу, реѡимо на доле?* ББ-6 – *Тíмочани.* ДК – *То су Тимочани?* ББ-6 – *Тимочани.* ДК – *А ви овде, јел се рачунаѡе овде у Тимочане?* ББ-6 – *Не знам íде нас рачунају.* ББ-5 – [смеје се] *Ми смо ѡобркани [смеје се]* ДК – *Аха?* ББ-5 – [смеје се] *Ми смо ѡобркани [смеје се].* ББ-6 – *У Књажевицу се лечимо, ѡа и у Зајечар идемо, а ко смо и шѡа смо – немем ѡојма.*

тр. 83

ДК – *А који су ови на доле, од Каменицу на доле?* Врт-1 – *Е, они́... они́ су били ѡод Књажевац.* ДК – *Е, и како ји ви зовеѡе, који су за вас ѡо?* Шѡа ви кажеѡе, ѡи доле како се зову? Врт-1 – Па, Тимочање. ДК – *Тимочање?* Врт-1 – *Аха.* ДК – *Ог?* Врт-1 – *Од Каменицу на доле.* ДК – *Од Габровницу на ѡоре је груо?* Врт-1 – *Било ѡод Пироѡ. А овíја су били ѡод Тимок.*

тр. 84

ДК – *А овí на доле, како њих зовеѡе, низ Тимок? Који су ѡи? [...]* Како њи зовеѡе сви, сва ѡа села? ЈИ-4 – Па, мислим, од Калну на доле – Тимок. *Јесѡе, оди Кáлну доле...* ДК – Па, *шѡа кажеѡе за њи: Тимочање, Тимок?* ЈИ-4 – *Тимочање, да, јесѡе.*

тр. 85

ДК – *А ѡосле [Горње и Долње Каменице] овí на доле како се зову?* ЈИ-8 – *После овí на доле ва́гда Тíмочани, Тимочани...*

тр. 86

ДК – *Добро, а ови на доле који су, низ Тимок? Од Каменицу?* Ста-2 – *Оооо, како ји они́ зову? Тимочáње.* ДК – *Како ји зовеѡе?* Ста-2 – *Тíмочање ми ји зове́мо... они́... еѡо, ми идемо низ Тимок.* ДК – *Аха?* Ста-2 – *Наши, ѡој зове́мо Тимок.*

тр. 87

ДК – *Добро, ви сѡе Пироћанци до Габровницу, а од Габровницу на ѡамо који су?* Ста-3 – Па, *Књажевчани су били...* Тимочани, како се зовеѡе? ДК – *Како ји ви зовеѡе?* Ста-3 – Па, *Тíмочани.* ДК – *Тíмочани?* Ста-3 – *Тíмочани.*

тр. 88

ДК – *А који су Тимочање? Ста-4 – Од Каменицу, ња на доле* [иако пре тога каже да је њен крај у ствари крај Тимочке крајине].

тр. 89

ДК – *Е, а кажи ми ови на доле од Буџак, сад од Габровницу љрема Каменицу, како њи зовеће? Који су њо? Габ-5 – Тимочани. ДК – Тимочање (...)? Габ-5 – Аха, Тимочани.*

тр. 90

ДК – *А који су ови доле, околина Минићево и њај део доле? Како ви кажеће одавде, и ња су они за вас? ЦВ-1 – Тимочани. Раније знам: Тимочани. ЦВ-2 – Тимочани. Како мож' друјако да ја кажеш? ЦВ-1 – Дође неки човек, они кажу: „Овај Тимочанин одоздо“, од Књажевац ња на доле... Врайџарница, ња њу села.*

тр. 91

ДК – *Одакле су Тимочање за њебе? Кад кажеш „Тимочање“ ... ББ-1 – Од Књажевац. Од Књажевац на доле.*

тр. 92

ДК – *А ови на доле низ Тимок, који су њо? [...] Како њих зовеће? ЈИ-3 – Па, Тимок, Тимочање. ДК – Тимочање? ЈИ-3 – Да. [...] ДК – Одакле њочињу Тимочање? ЈИ-3 – Почињу Тимочање доле оди... оди Трјовишће. ДК – А ови: Каменица, Шџирџици, који су њо? ЈИ-3 – Па, њо је исџо, љриџада у Буџак, јел они, видиш џде су они, како су, као и у... још џоре неџо ми и џџо смо. [касније] ЈИ-3 – Они оди Књажевац, ња све доле до... до... зајечарско онџ, џамо, и џа ја знам ова села, Врайџарница и ово. То су све Тимочање.*

тр. 93

ДК – [са казивачем који је дао информацију да су људе северно од Буџака раније називали Старосрбијанцима] *Значи, за вас су њо Сџаросрбијанци били, а како сад кажеш за њи људи доле? Како их ви зовеће одавде? Врт-3 – Па, обично ји сад зовемо... добро, ови су доле Књажевац Тимочани, а ови баиш нему сџеџијално неко име. ДК – А који су Тимочани, или Тимочање, како ви кажеће? Врт-3 – Па, Тимочање, ња, њо су ови већ од Боранице наниже, ња од Књажеваца даље, њо су Тимочани. ДК – Аха? Врт-3 – Иначе, ови, овамо Алџинац – њо је Заџлавак. ДК – Аха, добро. То не рачунаће у Тимочани, Заџлавак? Врт-3 – Не. Не, не, не, не.*

тр. 94

ДК – *Неки кажу да ји зову Тимочање, Тимочани на доле... Или, који су њо? Да ли је овде као... овде Буџак а доле Тимочање? Габ-3 – Па,*

Тимочани. Габ-2 – Па, Тимочани. Ови овам не мож да буду Тимочање: Паирџина, Рајџиница... Алдинац. ДК – Е, ња иде су Тимочани? За вас, кад се каже Тимочање, који су њо? Габ-3 – Па, њија мож ли њриџајау доле, Трјовиџије... ДК – Од Трјовиџије на доле? Габ-2 – Дабоме. Габ-3 – Да, Трјовиџије, џоре... ајде нека је и Шџирбац да њриџадне у Тимок, али није. [...] Габ-2 – Трјовиџије, њосле на доле Зуничје Горње и Долње, она... њој све на доле Тимочање. Габ-3 – Према Минићево.

тр. 95

ДК – А како ви одџде зовеџе ови на доле низ Тимок? Реџимо... од Каменицу на доле, њај крај, ња минићевски крај? ЈИ-1 – Па, Тимочани. ДК – То су за вас Тимочани? ЈИ-1 – Тимочани. ДК – Од Габровницу на њамо? Или како? ЈИ-1 – Па, не знам ја баџ одџкле, али њај крај уџлавном доле, њиџо су њоред њруџу иде је доле, ова села, Тимочани.

тр. 96

ДК – А ови на доле који су? Ви сџе Буџак. Ин-1 – Па, њо су Тимочани. ДК – Ви их зовеџе Тимочани? Ин-1 – Тимочани. ДК – Одџде, ња докле? Ин-1 – Па, Тимочани све доле до Неџоџин, Кладово. ДК – Аха? Ин-1 – Све Тимок, Тимочани. [касније] Тимочани, а ми смо Буџакџије, ми смо њод Пироџи.

тр. 97

ДК – Како зовеџе њи на доле низ Тимок? ЦВ-5 – Из... из... из Каменицу, или си кој одџкле, ја не... ДК – Немају назив? ЦВ-5 – Не, не. ДК – Јел има разлика између...? ЦВ-5 – Можда има неџиџо разлика, али ја не знам, њо ако је имаџо онда раније неџиџо. ДК – Да, да. Ниси ишла на доле.

тр. 98

ДК – А који су боџи људи, Пироћанци јел Тимочани? Ћуш-2 – Све је њо једно иџиџо. Ћуш-3 – Не, људи су иџиџи. Ћуш-2 – Мало су шкврџџави само Тимочани (...) ДК – Шкврџџави? Ћуш-2 – Шкврџџави на... друџарске особине немају. Ћуш-3 – По су сџеџнуџи [шкртице]. По су сџеџнуџи, друџо не, али ево Каменица Горња, Долња. ДК – Аха, нису оџворени? Ћуш-2 – Па, нису, не мож' да ње њрихџџиџи. Ћуш-3 – Да. Не, сџеџнуџи људи дођу овако. Ћуш-2 – Јел доле ми је њорџица, доле сам насеџен (...) Ћуш-3 – Па, имамо ми сви њој. ДК – А иде си насеџен? Ћуш-2 – Црвџнички њуџи овамо. ДК – У Књажевац? Ћуш-2 – Па, да. Ћуш-3 – Па, у Књажевац му син, унуџи. Ћуш-2 – Там ми је све ... Али, кажем вам да смо далџко, далџко њодџљени [различити] у смислу њоме, друџарсџива. Разумеџе? ДК – Менџџалиџиџеџи? Ћуш-2 – Да (...) Они доле мало не џедају на... њоџиџеџују наш живоџи, наш... наше њонашање, као на беду нас... ДК – Па, иџиџа вам

кажу? Ћуш-2 – Па, беда мало, беда... Ћуш-3 – Не, ѿо оні све нам мало – ми смо ѿланинци, сиротињско село и ѿако мало доле. Ћуш-2 – Који су ѿражили службовање (...) Ћуш-3 – Иму. Више цење неѿо Нишиáва. Иму, Тимочка крајина. Као се више цени, као јаче... ѿлоѿивреду, као овó-онó, и ѿако се ѿој ѿонáша (...) Ми смо овде ѿланинци, немамо ѿуѿеви, немамо ово, немамо оно и ѿако.

тр. 99

ДК – [...] Да ли има разлика између овí од Каменицу на доле и вас овде? Ћуш-5 –Има. ДК – Каква разлика? Ћуш-5 – Ми смо више сиромашни, али смо мноѿо ѿрилаѿдљиви људи за живоѿи и за сарадњу и за све моѿуће. [...] ДК – Па, који сѿе ви, а који су они? Како их ви зовейе на доле? Ћуш-5 – Па, ја не знам. ДК – Јел има назив? Ћуш-5 – Не, ја нисам чуо и не знам, сѿварно. ДК – Јел сѿе Тимочани и ви ил су само онí? Ћуш-5 – Па, онí се броје Тимочани неки, ал ја не би реко да су ѿу баи Тимочани, али нека буду. [...] ДК – И која је разлика? Ћуш-5 – Еѿо, само шѿо нам је љубазности друкша, ѿу нема, ѿо ѿараниѿујем живоѿиом. ДК – Одакле? Ћуш-5 – Па, ѿо мож' да се каже... од Калну на ѿоре. Гаранѿујем, ѿу нема ѿовора. Овде мож' да буде и да ѿреноћиш, шѿа имам на расѿола-ѿању, ѿреноћивање, да се ѿоѿје ако има има, и значи, и, код мене бар и код мноѿо, ако има, ѿу до задње иде, нема – ѿресѿајемо и завршено. ДК – Док има? Ћуш-5 – Храна исѿо. И ѿако, све шѿо имам ја чу ѿонудим. ДК – На доле није ѿако? Ћуш-5 – На доле, ја ѿараниѿујем [...] Ма, ѿричаш с њим на кайѿу, он ѿе неће ѿонуди да ѿоѿјеш ракију – ѿоѿова ѿрича. „Уђи у кућу“. – Па, шѿа је? „Уђи, браѿе, ѿи си човек исѿо ко и ја“. Шѿа?

тр. 100

ДК – А јел има разлика у људи, који су бољи људи, овí ѿоре или овí доле? [...] Јањ-1 – Па, слушај, раније код нас су били мноѿо добри људи. [...] И знаш кво? Појде човек од неѿде, види свеѿло у кућу или човека ѿред враѿа, он омркне, каже: „Може ли да ѿреноћим?“ – Може. А на осѿáла местѿа сам чуо да ѿо се слабо дешавáло. Не ѿрима човек човека у кућу. Тако сам чуо. [...] И нарочиѿо ови доле. У Тимóк. Онí су мноѿо (...). А овде наше... наша ѿланина ѿој...

тр. 101

ДК – И каква је разлика између Торлаци [рекао је да су Торлаци у Тимоку] и ваш крај? Јањ-2 – Па, онí су више цинѿари, више су... [...] ѿолко су они... мислим сѿеинуѿи на... да ѿи не да нишиѿа ѿабе и овó и онó, да ѿе... да ѿе ѿочáсѿи. Тој само или да [...] ѿи ѿрода или ником нишиѿа. ДК – Да? Јањ-2 – Јел њима је дошло да у шинѿк мачку ѿорáне, знаш, да не ѿосѿрви мрвице.

тр. 102

ДК – *А јел има разлика између Тимочани и ови људи овде?* ББ-1 – *Па, има си.* ДК – (...) *Која разлика?* ББ-1 – *Ми смо забачени... удљени смо од трад...* ДК – *Јел има разлика у јосіојримсіво?* ББ-2 – *Велика.* [...] *Велика разлика.* [...] *Овде су људи увек јосіојримљиви, увек че да ће јрими и да ће јонуди с било иша јод има. А доле Врајјарница и ша села шамо – нема шансе. Тамо ши ни воду неће дају.*

тр. 103

ДК – *А кажи ми... кажи ми јел има разлика између вас и Тимочање у менталијейи?* ББ-4 – *Па, има, онј дол јазде а ми смо сиромашни овдек.* ДК – *Па, добро, јел има овако... јосіојримсіво, јел има разлике?* ББ-4 – *Има, има, овај наш крај је мнојо јојосіојримљив нејо доле овија Тимочање.*

тр. 104

ДК – *А јел има разлика у менталијейи, Тимочани и ви овде?* ББ-6 – *Има.* ДК – *У чему?* ББ-6 – *У јосіојримсіву.* ДК – *Аха, на јример?* ББ-6 – *Ми смо јосіојримљиви. А била сам и имала сам јрилике... [...] Па ови... [ми умемо] боље да сачекамо [...]. И задње човеку има да дамо.* ДК – *Аха?* ББ-6 – *А онј нису шакви.* ДК – *Аха. Па, иде конкретјо вам се десило нешијо? У које село?* [...] ББ-6 – *У Јаковицу, Дебелјца... Јелашница, мнојо, мнојо.* ДК – *Аха, јо значи баш околина Минићева?* ББ-6 – *Да.* ДК – *Јел шако?* ББ-6 – *Минићева.* ДК – *То рачунајје Тимочани?* ББ-6 – *Да.*

тр. 105

ДК – *Каква има разлика између Тимочање и ваш крај?* Врт-1 – *Па... наш сиромашнији крај овде.*

тр. 106

ДК – *А јел има разлика у менталијейи Тимочани и Буџакліје?* Врт-3 – *Има. Има разлика.* ДК – *Каква разлика?* Врт-3 – *Овде... овде су људи више јосіојримљивији. Сиромашнији, јосіојримљивији су, а доле су људи више осіони... онако... мало они су бојайији и више су себични.* [...] ДК – *А какви су ови на јуи доле: Каменица, Шјрбац? За Шјрбац јричају нешијо?* Врт-3 – *О, ни... нису добри људи, нису добри. Нису јосіојримљиви, нису.* [касније у току разговора] Врт-3 – *Пироћанци важе за, као шјо сј је, шаљвције, добри људи, шако да... ми смо више њима сродни јо менталијейи нејо овима доле у Књажевцу, Тимочанима.*

тр. 107

ДК – *Кажи ми сад, јел има нака разлика у менталијейи Тимочани и...* Ин-1 – *Па, има. Ми јовормо, овдека вревимо... шойски и убацјјемо бу-*

јарске речи. [касније у току разговора] Ин-2 – Чуо сам од много јосицију, у сивари од људи у пролазу, да су досија људи овде јосиојримљиви. То... Имају ситуацију и случајеве да, на пример, сивану, уз јути јоквари се или ово или оно... Ин-1 – Он је јрими лејо... Ин-2 – Понуди ја, ма макар ако је са сир (...) Ин-1 – Понуди ја, сиротиња, сиромашан овај крај. Ин-2 – Дабоме, улавном у шом смислу је ша... ДК – А доле су зашворенији, нејосиојримљивији? Ин-2 – Па, мало зашворенији, да (...) Ин-1 – Бојацији, они су доле, доле су Тимочани, бојацији. [...] Ин-2 – Ето шако, овај... досија случајева, ја сам баш кад сам радио нешто, онда сврашили неки јосици и причају како у Балја Бериловац им се јокварио аутио, наишла баба, ја шша: „Сине, шша треба, јел треба нешто да вам јомојнемо, јел треба да... а оћеје да доћеје да јојијеје нешто“ и шако у шом смислу. Ин-1 – Не, овде су људи сиромашни... али су јосиојримљиви, неће је исјушиши, да јренотиши, да... Ин-2 – Да јоједеш оно шшо има. Ин-1 – Понуди је шша има.

тр. 108

ДК – Па, јел има нека разлика између вас овде и Тимочани? У чему је разлика? ЈИ-1 – Не... Разлика је у шоме шшо су они доле из бојацији крај. ДК – Аха? ЈИ-1 – А ми смо овде, као шшо сам... ме, овај, јодсеши, из Бујак, бедно, јланина. ДК – А јел има разлика у меншалишији? ЈИ-1 – Нема, нема. ДК – Јосиојримство или нешто шако, јел има разлика? ЈИ-1 – Јосиојримство има мала разлика, овде овај крај јошији је Бујак, они су више жељни да доје неки јосици, да чују, да виде, а... јел је јасивнији крај, а они доле су као више јрадски. Не инјересује ја друго. ДК – Зашворенији? ЈИ-1 – Па, у шом смислу. ДК – Мање да јрине човека? ЈИ-1 – Да, ја мање... јел... можда као и смеја, они су више људи који иду јо шјац и ледају све да јрејворе у динар. А овде наш крај јој не ледга. [...] Кад сам ја био у шеснес јодине дошо инјињер да... није имало снимање из авион јарцеле, нејо он јо јарцелу јо јарцелу јојисује и црша шамо у јлан. И је је сиванује – код мој халеја. Дали му собу, дали... он и њејова јосиоја сивановали не знам колко време и кад си јошли, да јлаје, каже: „Не кошша нишиша“. А она њејова јосиоја каже: „Газдарице, ви сше јлуши људи“. Требало би, значи, јешнаес-дваес дана, колко је било јуј... Одајле био маси, одајле је био кромјир, јасуљ, кување и шако.

тр. 109

ДК – А јел има разлика, ови Тимочање и ваш крај? Има нека разлика? ЈИ-3 – Па, има, они... Тимочање јрае разлику од нас, међу нас. ДК – Аха? ЈИ-3 – Значи: „О“ – каже – „он јоре из Бујак. Они, јој селци, нема нишиша“, а они су као Тимочање, у бољу ситуацију, односно, бољу земљу имају, имају све... Онда, Тимок је јоред њи, и један и друји, и шако...

тр. 110

ДК – *А јел има разлика у менџалиџеџу ваш крај и доле [...] Тимочани? ЈИ-7 – О, има. ДК – У чему? ЈИ-7 – Па, у свему (...) Онџ су боџаџи, а ми смо сас џамеџ више џобоџаџи. ДК – Јел џако? ЈИ-7 – Јесе. И Пироћанци. Ја џи кажем, џо је Пироћанци и ми се слажемо. А док Темска и Минићево џој су еднџ исџи. ДК – У ком смислу? ЈИ-7 – То су џуди... Тој џе нече данџ џрими ако џе не џознаје, бре. Пре билџ, а сад... не знам како је. Ако џе не... Нече џи враџа оџвџри. ДК – Значи, овде су џосџоџримљиви џуди? ЈИ-7 – Као џоре кад је Дојкинци, Брлџ, Славиња на џимер. То су џуди билџ џамеџни, знаш џиџа је. У сред ноч да куџнеш на враџа, да кажеш, он џи оџвџра. Исџо и овде. Али Темска, на доле Минићево, Каменица оче, Горња и Долња, али Шџрбаџ и (...) веч измџца. А Минићево, ако џе, исџо, не џознају – нема.*

тр. 111

Ста-2 – *А ми само џи зовемо на доле [Тимочанима] џиџо је џо ниско, џо знају, џо се раџа, џо... џо свему џо боџи онџ. Не ми, овде смо, зовемо се Буџак. ДК – Аха? Ста-2 – Каже, иде у Буџак џоре. Не одџираш да џричаш, ни се умџш џека обучеџ, ни умџш џека да дочекаш човека, не. Добро, сџ се џреџурџло, сџ је џој све исџо, али раније ми несмо знали. Неџо идемо низ Тимок да видимо куј како се обукал, куј како џрича, куј какво је најравџл, да џравимо и ми џако. Јел ми смо џлуџ билџ џуди овде. [...] ДК – Кад кажеш Буџак, јел џо значи као неџиџо џодсмеџливо кад џи кажем да си из Буџак? Ста-2 – Па, не, сине, неџо кво ми мож да видимо овдека, само небо и један камен.*

тр. 112

ДК – *А јел има разлика између Тџмочани и овде ваш крај? Ста-3 – Има само џиџо су џобоџаџи, иначе нема између џуди ниџиџа.*

тр. 113

ДК – *Шџа човек овоџ краја мисли о Тимочанима? Има разлике у менџалиџеџу? Кал-1 – Има. Разлика у менџалиџеџу има. Наши су џуди овде џосџоџримљиви, нису шкрџи, иако се о Пироћанцима џричају вицеви разноразни и џако даље, наши... наши џуди овде нису шкрџи, нису циџије, сџремни су да човеку увек џомџну, да џрихваџе човека са сџране и да... да џа нахране ако је џладан, да му се да једе ако жели... [...] Да џа џрихваџе као доброџ џриџаџеља... човека и џако даље. Уџисак је да су Тимочани мало друџа... друџа... односно ово џиџо сам џричаџ суџроџно. Једна анеџдоџа из Таџраснице. Каже: „Иџо сам“ - каже – „из Књажевца и свраџим у Шџрбаџ“. Каже – „...и они ми... и они ми наложеџли ваџру, кобаџаџи“. Каже: „Кад онџ“ – каже – „унуџра сџавџли онџ џасарче*

и целе ноћи“ – каже – „свећли, ја мислим јори вајра а смрзо сам се“ и тако даље. Више анегдоћа и тако, али можда има и истине у томе. И тако. [касније] Кал-1 – Појуйи тоо села Драјинца, слични су ови из Ширџица, ја њих њрозовали Драјинчани.

тр. 114

ДК – Да ли има разлика у менталијетету између вас и људи доле ниже, ево, да кажемо: Тимочани [...]. Кал-2 – Па, до Књажевца нема, ја можда и до Минићева, а од Минићева на доле већ друји менталијетет људи. Ево зашто. Код нас овде било ко да дође, тај мора да буде понуђен да нешто поједе, ја макар лука и хлеба и со, ако нема друго ништа боље. А доле су људи, како да се изразим, више циције. И само онашање је друјојаче... мислим, мање су друшћивени. Наши људи се овде брзо сирџаћеље, склоје пријатељство, и, што је најважније, не може да се догоди да неко сврати, наврати, било у пролазу, било како, да ја не понуде са доручком, ручком, вечером, зависи...

тр. 115

ДК – А јел има разлика у менталијетету између Каланци и ови доле [...]? Габ-1 – Ја мислим да је овај крај јосиољубивији. ДК – Аха. Јел имаш конкретни неки пример или... Па, ево на... добро... ево Зуничани. Код њи одеш, тај неће да те сврати, да... појидеш нешто, да... кафу да ти скува. А ево код нас, рецимо, иде ућеш обавезно: „Оћеш кафу? Шта ће појидеш?“. [...] ДК – А какви су ови сад овде низ јуйи? Ширџица какви су? Габ-1 – [пауза] Они су... [пауза] ДК – Слободно кажи. Габ-1 – Тешки су они [смеје се] [...] Тежи... тежи су они људи од нас. ДК – У ком смислу? Габ-1 – Па, ево, и у Каменицу... ја, што су... ја мислим да је овај крај ове, што се тиче тоа, најјосиољубивији. ДК – И оворени људи? Габ-1 – Да, ко мисли, што ти каже и јоиво. Нема... у очи све каже.

тр. 116

Габ-3 – Овија доле, доле. Доле, оди Књажевца ја на доле. ДК – И шта вам кажу? Габ-2 – То је Тимок на доле. Па, они ни зајебавау: „Бујарши“ – каже – „ви сће Бујаре, Бујарши“. ДК – А што, збој језик или збој...? Габ-2 – Па, друкије и... друкије ми и мало и оворимо ове. Замејамо мало као... не оворимо правил... они наоде ману: „Ви не оворите право срјски“ – каже.

тр. 117

ДК – А кажи ми каква је разлика између вас овде Бујак и ови на доле низ Тимок. Габ-4 – Па, разлика је тај, оћу ти кажем: народ је народ, исти, али с тиме што ми смо ове оворски крајеви. Сиromaино. Овија

су доле до друм, до... мало оној... ближе до варош, а ми овде у њланину. Е, што је њај разлика.

тр. 118

ДК – А јел има разлика између њи Тимочани и између вас? Јел има нека разлика? У менијалијейи, у нешио? Габ-5 – Па, друја разлика [нема], само наш сиромјашан крај, њосан, нишија, жишио...

тр. 119

ББ-1 – И ми кад смо раније ишли с волове у Пироји. ДК – Аха? ББ-1 – Кад се возила дрва... ДК – Аха? ББ-1 – Е, дабоме. Од Темску на њам су друји народ људи. Друји народ. ДК – Од Темску на њамо? ББ-1 – Од Темску. И (...) и Темска на њамо. Да њи случајно у муку, у неку нужду, да окнеш човека у њоку ноћи – ни случајно. То је рејко да би ојворил враја. ДК – Значи, шшо су људи ниже, доле, све мање су јосјојримљиви? ББ-1 – Ми смо били овдека сјварно немјшијина, сиромјашни, али одавде човек да изађе из село ѡладан [не може да се деси].

тр. 120

ДК – Ви сје ѡамо ишли, ѡерали сје дрва, шја? ББ-4 – Терали смо дрва [...]. ДК – Али доле, Темска...? ББ-4 – Доле кроз Темску смо јроодили, Шујрин и даље. ДК – Аха? ББ-4 – Несу неки људи сјајни јре, ѡо време, сад не знам. Кад смо ми ѡам ишли.

тр. 121

ББ-6 – [говорећи о негостопримству Тимочана] А... у... околина Пироја само Темска. ДК – Такви су? ББ-6 – Такви су, да. ДК – Аха? ББ-6 – До кайију и на... унујира не (...) ДК – А друји? Ова високо села? ББ-6 – Већ друја јрича, исјо као и ми.

тр. 122

ДК – А какви су јо менијалијейу ови доле низ јуји, Темска... ја ови... Церова, Темска? Врт-3 – Па... важе као нису... наши су ишли колима ѡамо, ѡерали дрва, ѡако било раније. Нису мнојо јосјојримљиви, ѡо сам ја ѡако чуо од...

тр. 123

ЈИ-8 – [говори се о гостопримству] Па, слушај, наш крај овде јес је [гостопримљив]. Јес је. А већ Церова и Темска, онј су већ друјачији. Ако имаш јријајела, ће ѡе јрими да јренођиш, ако не...

тр. 124

ЦВ-3 – Исјо као и код нас. Ми више смо овако јрилајођени човеку нејо ли осјали доле. Ево, сад овде се развја, ѡакорећи јочешак, разви-

ишак иуризма. Веровали ил не, ја нема дан да немам човека. Ја... ја сам ишакав човек. Сїане неки за информацију: „Докле?“, „Како?“, „Шїа?“, „Има ли илацева за иродају?“, ово, оно. „Ајде код мене, идемо на ракију.“ ДК – А какви су ови на доле? Какви су они? ЦВ-3 – Е, друїојачије. Да ии и ио исїричам. Доле ие неће иокани [понуди], неће ие ионуди, разумеш, с конак. Ја на какву мрзлицу сам у Сїаничење, ишад смо у овај крај ишли на ишамо, ишерали смо кромїир, да... иа смо иа мењали за жиїио, ишаква времена билá, не имáло брашно бело као сад, ехеее, и ја и баба смо оиїишли, разумеш, ишамо и замркомо, онó иролейи рано билó, снеї иоче да иада, а ми сас волóве, кола, иуни иакове кромїир. Пишамо човéка, додуше, и ио смо му захвални ишїо ни је ирим... иусиїио иоди одводи у илевњу, иша не мокрило снеї, али онó ишїо ие у снеї осїави... Нем... И ми ишам, а они си сїавау, људи, у собу. А нас су ирихваиїили, ал није ио човечански, за моје... Има за сїоку илевња, а за људи је у кућу.

тр. 125

ДК – А ии ишамо одакле си, јел сїе Пироћанци јел ишїа? ШГ-1 – Не, Белојаланчани. ДК – Јел ишако? ШГ-1 – Мирановачка кула, Вишановац и...

тр. 126

Врт-3 – Белојаланчани, с њима ми слабо имамо конїакїи [...]. ДК – Па, ио су ова села одма иу, од Јаловик Извóр на ишамо је белојаланачко, јел ишако? Врт-3 – Па, да, од Јаловик Извóр одма Мирановци, Крајишїе, одма ишам Бела Паланка. Али слабо ми са њима имамо додира.

тр. 127

Ста-3 – Овамо Сврљїжани. ДК – Сврљїжање [...] Ста-3 – И ишакó. Нишлїје ишам.

тр. 128

ДК – А кажи ми... кажи ми за ови Грци. Грци јел били иу? ЦВ-4 – Били, били раније. Мој дедá је имáл везу с њи. [...] ДК – Па, ишїа мож за њи да кажеш? Кад су били, иде су били, на које месїо? ЦВ-4 – Па, овде су били у Коњарник једно време. Па су били у засковско...

тр. 129

ДК – А у Извóр? Јел има да вас иошїцењавају Извóрци? [...] Туш-3 – Извóрци су... Извóрци друи људи неїо Књажевчани, ио су одвраїни. [...] ДК – Аха, а какви су Извóрци? Туш-3 – Па, кажем: ио су одвраїни и... како да кажем... и од Књажевчáње. То су друїи људи...

тр. 130

ДК – А јел си чуо за Извóрци? ЦВ-2 – Извóрци – они Буїари иовече. ЦВ-1 – Па, Извóрци знам, они Буїари. ДК – Код Зајечар? ЦВ-1 – Код Зајечар, Буїараши.

тр. 131

ДК – [пошто је живео и радио у Зајечару] *А Извóрци? [...] Јањ-2 – То су Великоизвóрци, ѿи... ѿи Бујарáши, али они кажу да нису Бујари. ДК – Аха? Јањ-2 – Они кажу да нису, али ѿричау као Бујари и чисти Бујари.*

тр. 132

Драгољуб Златковић – [...] *Извóрци [...] Велики Извор? Габ-2 – Не, они су Бујарáши. Габ-3 – Они су Бујарáши. (...) Габ-2 – Они, они бујарџи: „ѿова“, ѿо, онóј.*

тр. 133

ДК – *Како се зову ѿи... у Врайáрницу, ѿи људи како се зову? Врайáрница, Зајрађе и ѿамо? Јел имају неки назив? ББ-2 – Па, не знам како се зову... Маца́ци. ДК – Маца́ци. Ти си ѿо чула доле [у Зајечару], а овде се не зна, јел ѿако? ББ-2 – Не зна. Не знамо, али знам да су, мислим, људи као лоши људи.*

тр. 134

ДК – *Кажми ми Власи какви су људи, ѿо ѿеби? ЦВ-1 – Друјари су добри Власи. ДК – Аха? ЦВ-1 – Сналажљиви су људи. ЦВ-2 – Ел несу, Перо, ѿлуји Власи? ЦВ-1 – Па, несú ѿлуји Власи. ЦВ-2 – Каже: „Глуј ко Вла“. ЦВ-1 – На Вла је најѿеже кад неѿио украдне, а не зна за чеја да ја уѿиѿреби. ДК – Овде ѿреко ѿраницу, који су ѿо? ЦВ-2 – [смеје се] ЦВ-1 – Однео ја из фирму, украл ја [...], однесé ја кући, ѿа... [...] ѿде да ја сад... за ѿија да му... служи. Чуди се. [...] ЦВ-1 – Ако не украдне, не мож' да засиј [смех присутних]. Мора да украдне неѿио. [наставља се са шалом]*

тр. 135

ДК – *А какви су Власи, ѿија си чуо за Власи? [...] Ћуш-3 – Гледај, ја сам са свиѿи сарађивáо. И Власи су си као и ми Срби – има неки човек је бољи, неки ѿори, неки ово... мада су они наókани као ојасни људи. Није све истина. Ја сам радéо сас ѿи. Имáли су Власи у Бор ѿамо на јаловишѿе, имáло је бољи друјари оди Срби, био сам ја сас ѿи. [...] Па, ѿејао ѿи је неки учини све, онó ѿио не сме да ѿи учини он че ѿи учини. Радник, а не шеф.[...] Радник. Значи, људи су свуда [...] Ћуш-2 – У свако жиѿио, деѿе, има кукољ, јел сѿе чули за ѿој? ДК – Па, како? Да, јесам. Ћуш-2 – И у људи ѿакој. Ћуш-3 –Ако си ѿи живиш сас ѿи добро, немаш ниѿија, не чиниш зло никоме, нико ѿе не дира ниѿија. Ћуш-2 – Онó и Шифѿари, Шифѿари... су друја нација. Али имаш ѿи сас ѿи кад се здружиш он за ѿебе че даде живоѿи... а има неки ће ѿе... брисне. Значи, ѿо е... Ћуш-3 – Не, ѿо е људи, народ.*

тр. 136

ДК – *А кажи ми Власи, ѿошћо си био у Зајечар, какви су људи Власи? Јањ-2 – То су дволики људи. Он је добар с ѿобом, ал мож се и окрѣне наојако ѿсле, друјачије да буде.*

тр. 137

ДК – *Па, какви су Власи људи? [...] Јањ-5 – Лоши. ДК – Шћо? Јањ-5 – По свему. Лойови. ДК – Аха? Јањ-5 – То, ако се не ѿазиш, ојулише те све. Скида те до кожу. [...] Неки, неки изузетјак има, добар, ѿријатјан човек да те... да се дружи с ѿобом. Лейо, и ѿијје се, и друјје, и иде. Е, ојуд су долазили овде код мене на славу, дођемо овако, идемо, ја сам ишо ѿамо код њи у слободно време.*

тр. 138

ДК – *А Власи какви су људи? ЈИ-7 – Баш као и Шћијари. Гледај Шћијари, ѿијјјј за Власи. Ако си добар ѿрема њи, он добар ѿрема тебе. Ако си лош ѿрема њеја, он лош ѿрема тебе. ДК – Па, шћја ћеш да кажеш, добри људи или не? ЈИ-7 – Добри, дабоме, кој уме да се ѿонјша ѿрема њи. Па, он има да ти да, бре, руку [...] ако си добар с њеја. Ишћи Шћијари, ја сам ѿамо возил, бре [...] То те ѿрине у кућу.*

тр. 139

ДК – *А радео си и ѿ влашки крај, какви су Власи? ЈИ-8 – Бре, добри људи. Добри, за нас су... можда изузев неки да дође мало... али махом не мож да се ѿжалимо.*

тр. 140

ДК – *А Власи какви су људи? Ста-3 – Па, Власи си људи били као нас, сасвим... ДК – Аха? Ста-3 – Пошћувјали су ни [као мајсторе зидаре, дунђере].*

тр. 141

ДК – *А Власи? Јел си имјо конћакј са Власи? Габ-1 – Па, био сам у средњу школу у Зајчар, с Власи сам био у оделење. ДК – И? Какви су они људи? Габ-1 – Па, ѿ мени добри. Имјо сам из Текију, из... из доле овј [села]... Радујевац, шћја ја знам, села влашка (...) Па: „Власи, Власи“, али нису били лоши. Био сам добар друјар с ти двојцу из Текију.*

тр. 142

ДК – *Кажитје ми, овај крај овде, људи како се... не Ћушћијца, нејо цео овај крај овде, како се... како се ви зовитје? Који сће? Који сће ви? Каг одеш нејде, идеш нејде на сћрану... Ћуш-2 – Па, Срби. Кви смо?*

тр. 143

Ћуш-3 – *То је Књажевац – Сћара Србија. Турци су држали и било је ѿлош овде доле шћо ја кажу код Јаблен. [...] Ћуш-2 – Габровничка*

ћуирија. [...] Ћуш-3 – Сїара Србија – їо је Књажевац. [...] Али ми се не рачунамо у Сїару Србију доле. Они нас їреїтирау као Буїаре. ДК – Ко, ко вас їреїтира? Ћуш-3 – Тако се овде... Ћуш-2 – Тадашње време. Ћуш-3 – Тадашње време. Ћуш-2 – И Буїари сами їоворе да смо ми... да смо ми... [...] Ћуш-3 – И онї овáј крај, до Буїар Морáву шїо їа онї зову, їој увек су заузели, и за Први и за Друїи свеїски раїи, Буїари нас држáли. ДК – А како се ви рачунаїе? Ћуш-2 – [смеје се] Какó ч' се рачунамо? ДК – Шїа сїе ви? Ћуш-2 – Срби. Срби. Срби. Ћуш-3 – Срби смо. Срби смо. Ћуш-2 – Чисїокрвни Срби. ДК – Али је било у їоку раїа да їреба да... да сїе мења́ли, їромењена вам имена на -ов? Ћуш-3 – Промењена. Промењена. Они нас одма, Буїаре кад су їосїавїли свој влас овде, онда су... ДК – И кад је їромењено, шїа сїе ви їисáли, да сїе Буїари, шїа? Ћуш-3 – Па, Буїари... Ћуш-2 – Па, мораи... Ћуш-3 – Идемо, їрелáзимо – Буїари. Ако среїнеш, њїов руководиоц: „Шїа си?“ – Буїарин. ДК – Мораи да кажеш? Ћуш-3 – „Буїарин“ казуеш. [...] „Шїа сїе ви?“ (...) Кажеш: „Буїари“. Нема Срби. ДК – А їосле оїеї...? Ћуш-3 – А кад су онї оїїили, ми смо си Срби.

тр. 144

Кал-2 – И... кажу [нам] Двокаїци. Заїо шїо су Буїари їу били, два їуїа овде смо били їод њихову власї, овај... а овї су їреврїљиви и кажу, кад разїоварају са Србима, носе срїске каїе, кад разїоварају са Буїарима, носе буїарске каїе. Па, и наши људи су се їако їонашáли. Овај... из бојазни од Буїара да их не малїреїтирају, они носе буїарске каїе, кад їређу овáмо онї носе срїске каїе.

тр. 145

ЦВ-3 – [после приче да је пре Другог светског рата био слуга у селу Бело Поље код Лома и да су према њему, као дечаку, били веома коректни] Мада смо ми... ми смо више... више їоквáрена роба. И кад су ни... їакорећи [кад смо] їриїали њима, овде, їриїојили, їо су... їо је їолиїшка била, дабоме, између Немаца и Буїара и не знам шїа, да би їрисвојили овáј крај, они су из їрво време јако били добри. Али їосле шїа се деси? Народ се овде рáсцетїи, їóдели се на сїранке, један у їарїизани, друїи у дражини, їрећи у љоїићевци, четврїїи у їиїај Боїа їам, мноїо їарїије биле овде. Онї знаш шїа? Насїаде хајка и овде [у селу Црни Врх] су сїрељани їринес човека. Уз задружни дом їоре, уза зиг. А око їедесетї, шесдесетї сакуїе и їравац Буїарска. Има їамо рудник неки Перник, їамо су били їо седом, осом месеци. Е, онда су їосле мало їосїáли и безобрáзни. Гонїли су ни, їерали су ни знаш како? ДК – Па, јел су їо били їи Буїари одáїле или неки їамо...? ЦВ-3 – Не, їо си је војска радéла. [...] Поїалиїше, бре. Овај крај їоїалиїше, бре: Ћушїицу,

Алдину Реку, Равно Бучје, све њојранична села иде јод су њарџизани били и дражсини, све њојалили. Ко је, мојо је, кој није одма инџернџран, онџ кажу инџернџран, оџера ја џамо на работџу. Тако да било њосле мало заџуљено. За џе чеџри јодине.

тр. 146

ДК – Е, а кад су били џу Буџари у Калну и овде, јел сџе имали неки џроблем? Ћуш-1 – Па, како, џроблем до све. То је била... ДК – Јел џи џамџши кад је било? Ћуш-1 – Па, како да не, џо је било чеџерес друје јодине, њојалише све овде, Буџари. ДК – Аха? Ћуш-1 – Наџе нека кажџена исџедиџија, џа џо су заџалили и џобише џуди. Овде чеџворџца су убијени сас моџку. ДК – Где? Ћуш-1 – Овде у наше село. ДК – Аха? Ћуш-1 – С моџку. ДК – А шџо? Ћуш-1 – Па, кажу да су били у чеџници, у дражсини. ДК – Аха? Ћуш-1 – Меџуџим... А џо били џросџи џуди. Нису знали ни да се одговарау, никој да ји забрани, ниџ нишџа. Па, овде њојалише све. Заџаљене су неколко куће, џлевџе, убијени неколко, овде у долан убише џроџу. Сџрељаше.

тр. 147

Ћуш-4 – [без посебног питања, казивачица сама почиње:] *А у буџарско, сине, Буџари су ме били. Башџу [оца] су ми били, два зуба су му избџили. Оди обе буџине је њему месо оџагло. ДК – А шџо? Ћуш-4 – Па, џа шџо ми уџа бил у џарџизани, џа маџер ми били Буџари, џа ме бише Буџари. Ми смо сви... и заџалили су ни џоваџу и кућу овам у Црвениџу. Буџари. Шџо ми уџа бил у џарџизани. [...] Ал мој уџа ошџл џрви у џарџизани.*

тр. 148

ДК – А шџа се џрича за Буџари, реџимо, какви су Буџари? Ћуш-5 – Па, џо мени Буџари врло лукави џуди, шџа да кажем. ДК – Аха? Лукави џуди? Ћуш-5 – Убијали су овде све живо, џалили нам све шџо можда и није џребало и џако даље. Јер џреба да има човек душу, џа онда да уради нешџо. Код мен' уџисак лош од њи. ДК – Лош? Ћуш-5 – Нема јовора. Исџо као лисџу – док ју не одереш, знај да че џи џобеџне. [...] ДК – Добро. Али у џоку Друџој свеџској раџа овде се џуди џисали као Буџари, јел џако? [...] Ћуш-5 – Морало је да каже, јер ако не каже да је Буџарин, онда је морало да иде на неџе [у заробљеништво], ваљда за Немачку ако није било. [...] Ако си Србин, онда џи је друџа слика, а ако си Буџарин онда џролаџиши као боље. Можда је џо сџџуација и мука џерала да буде џо. ДК – Али народ се осеџа као Срби, јел џако? Ћуш-5 – Ма, Боже, како? Никад не мој' да измџним џо ја и Бој.

тр. 149

ДК – А Буџари? Кад су били овде шџа је било? ЦВ-5 – Па, не знам ја, нисам... ДК – Али чула си џричу? ЦВ-5 – Па, добро, чула сам џрачеви,

иша ја знам, кажу: „Палили, били, врљали, силували женџе које су саме остиањувале, јурили“.

тр. 150

ДК – А јел се дешавало некад у то време [...] да се оде негде у централну Србију, или су неки ишли, насељавали Војводину и ишако даље, да кажу: „Ви сџе Бујари“. [...] ЈИ-2 – Ево, мени су кумови из Краљева, и кум ми каже: „Где си, Бујарине?! Где си, кад ће да дођеш?!“ Краљево (...) Они су Шумадинци, људи од речи, нема иша да кажем, сасвим друјачији и у односу на нас, ја ишме и сви они кажу: „Ти си Бујарин“, „Ви сџе ојасни Бујари“. У шали.

тр. 151

ДК – Да ли је било негде кад идеш ишамо на ишперен и иочнеш да иричаш, и кажеш да си иш, Сџара иланина, исиочна Србија или неишо, и чују иовор, каже: „Ма, ви сџе Бујари“. ЈИ-3 – [...] Ја сам ишо иримеишо још у... да имамо ишај разиовор [говор]... ми лично овдџена. [...] ДК – И иша иш кажу кад чују ишој иовор ишамо? ЈИ-3 – Па, иша кажу, овај... Бујариши. Заишо ишо се ми ираничимо с Бујари. ДК – А иде иш се ишо десило, у војску, јел ишако? ЈИ-3 – У војску кад сам био, иначе... [...] ДК – А иде си био у војску? ЈИ-3 – Ја сам био у Заиреб шес месеца, а иосле сам дошо у Београд. Био сам у Тишову иарду.

тр. 152

ДК – А јел било негде да кажу... кад оишидеише ишамо ја да кажу, иш кажеш одакле си, или ишо иовор, а он каже: „Ма, ви сџе Бујари“. Јел се дешавало ишо? ЈИ-7 – Има. Има, има. Има. ДК – На ишимер? [...] ЈИ-7 – Па, ево... [...] Саг да оишидеш овамо у Шумадију: „Ово све“ – кажу – „Бујариши“. Шумадија. ДК – Аха, значи ишо обично ишамо се дешава, у Шумадији? ЈИ-7 – Па, обично, већном... ја, дабоме, код њи ишо се ирича за нас. ДК – Па, јел кажу „Бујари“ јел „Бујариши“? ЈИ-7 – Неки каже „Бујари“ неки „Бујариши“, неки „Пироћанац“, зависи кој како ише ојџени.

тр. 153

ДК – А јел си имао ишаку ирилику да... кад кажеш одакле си, они кажу: „Па, ви сџе Пироћанци“. Габ-1 – Не, кад сам... жена ми из Војводину, кад одемо у Војводину они све кажу: „Ево ји долазе“ – кажу – „ови Књажевчани... Зајчарци...“ ДК – Тако? Габ-1 – И... али кажу већном и: „Ево, дола... ево Бујари дошли“ [смеје се]. ДК – Аха? Габ-1 – Бујари, иде смо из... близу бујарске иранице. ДК – Аха. А које је ишо... одакле иш је жена? Габ-1 – Из Банатиски Бресивоац. То један... насељено од... с овај крај [људима из овог краја]. Код Панчево.

тр. 154

ДК – *А јел има шамо у Београд, кад кажу одакле су, да кажу: „Ма, ви сше Бујари, шамо од бујарску іраницу?“ Ста-2 – Уууу, кажу. Кажу, кажу. И нас зову Бујари. ДК – Где шје звали? Ста-2 – И нас зову Бујари. Где іод ошідемо: „Ви сше“ – каже – „сви...“ [Бугари].*

тр. 155

ДК – *Ајдемо овако: да ли кад ви одеше неіде, рецимо у Шумадију и, шако се десило, кад кажешје из коі сше краја, ша чују мало и іовор, кажу: „Ма, ви сше Бујараши, Бујари“ и шако даље. Јел имаше шаково искусшво? Кал-1 – Има, има, има. Има се... ша... има шакове іриче, збоі іовора. ДК – Јел сше имали ви конкреітан іримеі? Кал-1 – Ја не. Ја не. Јер ја ірактіично, овај, шамо нисам залазио. [...] Али... али има... сшоји іризвук да... људи іричају да нас, кад ућемо шамо, у шју сшару Србију, како је зову, да има да кажу за шај наш исшочни крај, іироішски, овај... „Ви сше Бујараши“.*

тр. 156

ДК – *Јел си био неіде [...] шш кажеш одакле си, а они кажу: „Ма, ви сше Бујари“ [...]. ЈИ-8 – Не, махом, кад сам био у војску, знаш, звали су ни Нишлије шо іовор. [...] ДК – А іде си био у војску? ЈИ-8 – У Сшрумицу [Македонија].*

тр. 157

Ин-1 – *Овде, била је ошворена іраница Свеіш Никола код... [код Равног Бучја на Старој планини]. За време моје мајке су [ишли тамо] у жешшву, и жене одавде из Иново су у жешшву, шамо надницу шлаћају. ДК – И како су их звали шамо кад ошіду? Ин-1 – Па, звали ји Срби... Србијанци шамо и... у жешшву, надницу им шлаћају, левови... левови било шад. ДК – У Чуірење? Ин-1 – У Чуірењу іреко (...) Свеіш Николу доле и (...) у жешшву, било сирошшња, беда. Овдека не імало, од мошшку се живело, не імало ошкушш, не імало задруіе, не імало нишшша. Од шољоіривреде, од мошшике.*

тр. 158

ДК – *Јел си некад био шамо? Јањ-5 – У Горњи и Долњи Лом нисам био, а у Врбову сам био шес месеца слуша шам. [...] ДК – А јел било шамо неки шш кад си ошшшо ша да шш кажу да си Торлак? [...] Јањ-5 – Нису ми рекли, само нас називали: „Срби, Срби“, шако.*

тр. 159

ДК – *И кад си ошшшо шамо, шша шш они кажу шша си шш? ЦВ-3 – Па, ја сам слуша. ДК – Ти си слуша, али кад чују да си из овај крај? ЦВ-3 – Да... ша, Срічје, Срічје ја сам био у своје чеішрнес іодине.*

156

тр. 160

ДК – *Овде њреко њраницу, који су њо?* ЦВ-1 – *Овамо њреко њраницу?*
ДК – *Аха?* ЦВ-1 – *Па, Буџари, њој знамо...*

тр. 161

[казивач који је својевремено ишао у Бугарску у набавку] ДК – *А који су њреко њраницу овде?* ЦВ-4 – *Ово је њамо Чуџрења* [село с друге стране границе]. ДК – *Чуџрења? Месњо?* ЦВ-4 – *Да, да, да. Буџаре.*

тр. 162

ДК – *А овамо њреко њраницу који су?* ЦВ-5 – *Па, њамо су Буџари.*

тр. 163

ДК – *Е, а кажи како... који су ови њамо њреко њраницу?* Ћуш-2 – *Па, који? Буџари.*

тр. 164

ДК – *Е, а овај крај њреко њраницу њамо, како се зове?* Ћуш-4 – *Буџарско.* ДК – *Буџарско?* Ћуш-4 – *Буџарско.*

тр. 165

ДК – *Добро, а кажи ми ови њреко њраницу, како се њај део њамо зове, њреко њраницу?* [...] *Јањ-5 – Буџари.*

тр. 166

[казивач који је пред Други светски рат био слуга у Бугарској] ДК – *Е, а како се њај крај на доле... кад се крене... њо њоље... јел има израз Заџорје? Заџорје? Јел си чуо за њако нењњо* ЦВ-3 – *Не би... не би њо... ја сам у своје нејаке њодине био, али...*

тр. 167

[казивач који је својевремено ишао у Бугарску у набавку] ДК – *А како се њај крај зове кад кренеш на доле, њреко њраницу на доле, како се њо зове?* ЦВ-4 – *Па, доле има онџ... Долњи Лом, Горњи Лом* [села с друге стране границе] [...] ДК – *А њња је њо Заџорје? Шња је њо Заџорје?* [он ћути] *Заџорје? Јел си чуо за њу реч?* ЦВ-4 – *Заџорје?* ДК – *Заџорје.* ЦВ-4 – *То њо Хрвајску онџ беше, хрвајско Заџорје.*

тр. 168

ДК – [пошто је рекао да с друге стране границе живе Бугари] *Е, а њња је њо Заџорје? Заџорје? Јел има њаково месњо?* ЦВ-5 – *Не.*

тр. 169

ДК – *Буџари. А како се њај крај зове њамо?* Драгољуб Златковић – *У оквиру Буџарске како се зове њај део? Да ли њих зову некако друџачије,*

шај гео, мали гео уз... ДК – Уз ираницу ши људи шамо? Ћуш-2 – Ја сам одвојен од шаоа, ираво да вам кажем не шаознајем. ДК – А шаа је шао Зајорје, кад кажу Зајорје? Ћуш-2 – Зајорје? ДК – Јел шае чули за шај назив? Ћуш-2 – Па, Зајорје шао...[...] То овде нема. Овде нема.

тр. 170

ДК – А шаа је Зајорје, јел си чула? Ћуш-4 – Несам. ДК – Неси чула за шаку реч? Ћуш-4 – Несам.

тр. 171

ДК – Е, а ово иреко иранице шамо, Бујарска, шаа је шао? Који је шао крај? Тамо је Бујарска. Ћуш-5 – Јеше... ДК – ...Али ишао неки да се зове крај шаосбно? Ћуш-5 – Е, шао не би знао. ДК – Шаа је шао Зајорје, јел си чуо за шао? Ћуш-5 – Чуо сам за Зајорје, чуо сам, шаа ми био за шихиу, шамо су били, с коњи су иреносили жиша. ДК – Аха? Ћуш-5 – Али како? Све се шао звала села... не моју да се сеим. Сшају шао једну кофу у један шисаи, друју кофу у друи шисаи, и иравац иреко Црни Вр... иреко Бабин Зуб ошуда и долазили су овде, у Ћушиицу. ДК – За иаре или носе нешао одавде? Ћуш-5 – Робу. Међали су, „Терамо нешао шамо“, шае ово... ДК – Шаа? Ћуш-5 – ...Те ирасићи, шае, шаа ја знам шаа му још беше. Не мој да се сеим. Драгољуб Златковић – Ораси? Ћуш-5 – Орах, јеше. И шао је ношено. Драгољуб Златковић – Можда је вуна? Ћуш-5 – Вуна јес је, и шао се сеам.

тр. 172

ДК – [пошто је рекла да су преко границе Бугари] Јел има друо да је неки назив за њи? ЦВ-2 – Нема. ДК – Јел шае чули за назив Зајорје, Зајорје? ЦВ-2 – Ао... То је доле, сине. [...] Од Видин – шао је доле, Зајорци су.

тр. 173

ДК – [...] Кад идеш неде на сшрану и шшају шае ко си, шаа си, не знају иде је Ћушиица, шаа ши кажеш? Ћуш-1 – Па, кажем им све оно шшао јеше. ДК – Па, шаа јеше? Ћуш-1 – Па, еша... ја се налазим... из Ћушиицу сам и... зовем се шако и шако и молим... ДК – Аха, а како се зову људи овој краја, како би реко? Како се овај крај цео зове? Ћуш-1 – Па, зове се цело село Ћушиица, а ми смо расшрскани све на мале. [у даљем разговору он се идентификовао и са регионалним идентитетима]

тр. 174

ДК – Кад идеш неде на сшрану [...], дал је Зајечар, дал је Белоград, и шшају шае одакле си, шаа ћеш да кажеш? Ћуш-2 – Увек са шаосом: „Из Ћушиицу“.

тр. 175

ДК – Јел си *ѿи* ишла неїде на *сїрану*, овако да... Ћуш-4 – Ишла сам, сине, у Београд, у борчи Кривељ, у Ниш, у Пирої. [...] ДК – И кад оїїдеш неїде и *їиїају* *їе* одакле си, *иїа* кажеш *їи*? Ћуш-4 – Из Ћушїицу.

тр. 176

ДК – Јел си ишла на *сїрану* или си овде...? ББ-5 – Нисам, *їуј* сам си седела. ДК – [...] *Шїа* *сїе* ви овде, овај крај? Ти си из Балїа Берїловац, али цео овај крај, *иїа* *сїе* ви? ББ-5 – Па, не знам... ДК – Кад би *їе* неко *їиїао* *иїа* *сїе*? Како се зове овај крај? ББ-5 – Берїловци.

тр. 177

ДК – Обїио си *досїа* и сад кажи овај крај како се зове овде? Кад *їе* *їиїају* *иїа* си *їи*, одакле си, *иїа* ћеш да кажеш? ЈИ-7 – Кажем: „Јаловик Извóр“.

тр. 178

ДК – Кад си био доле у Бор [радио је и живео у Бору] или неїде *їако* на *сїрану*, *їа* *їе* *їиїају* одакле си, *иїа* кажеш *їи*? ЦВ-1 – *Сїара* *їланина*. Црни Врх. ДК – Црни Врх, али ако не знају, овај крај како се зове? ЦВ-1 – Код Калне. ДК – Калански крај? ЦВ-2 – Да. ЦВ-1 – Дабоме, Црни Врх код Калне.

тр. 179

ДК – Како ви кажешїе: „Ми смо...“ *Идеш* у Београд, *идеш* у Шумадију, *идеш* неїде и *їи* ће кажеш: „Ми смо...“ *иїа*? Ћуш-2 – Са *Сїаре* *їланине*. Из Ћушїице. Све ово му мора кажеш, *друїо* кво че кажеш? ДК – Али кад он не зна село? Ћуш-2 – Е, *їа*, *друїо* *иїа* да му кажем, сине?

тр. 180

ДК – Кажи ми, кад оїїдеш неїде *їамо*, *їа* се мешају разни људи, *їа* *їе* *їиїају* ко си и одакле си, из кој си крај, *иїа* ћеш да кажеш? Они не знају *їе* су Врїовци, значи, али *їи* мораш да кажеш неки крај. Врт-1 – Па, да, да, да, кажем им: „Исїод Бабин Зуб“.

тр. 181

ДК – Кажи ми, *їошїо* си био, дакле, на све *сїране*, и *їиїају* *їе* одакле си, и *иїа* ћеш *їи* да кажеш? [...] Врт-3 – Обично: „Ја сам из Врїовца. То је од Калне *їући* за Бабин зуб“, *їошїо* Бабин зуб сви знају, и... *еїо* *їако*.

тр. 182

Драгољуб Златковић – Ту си живела? ЦВ-5 – Да, билá сам *їу*, за сво време овде [у селу Црни Врх]. ДК – Али кад човек одгде иде на *сїрану*

неїде и иїиїају іа одакле је, шїа ће да каже, шїа ћеш да... Црни Вр овде [кажеш], а ако не знају іде је Црни Вр, идеш далєко, у Беоїрад, идеш іамо неїде у Мораву или іако? ЦВ-5 – Па, ја им іричам: „Сїара іланина, исїод Миџора“ и іаков. ДК – А овї људи овде како се зову, ко... шїа сїе ви? Како се овїј крај зове, сва села? ЦВ-5 – Па, шїа ја знам како се зове, немам іојма. Драгољуб Златковић – Ја сам Пироћанац. ЦВ-5 – Ми смо Црноврїшање, Каланци, али іоїоїово Црноврїшање, нас іако називау.

тр. 183

ДК – А кад іиїају іебе шїа си іи, из кој си крај? Кад идеш неїде іа іе іиїају. Јањ-1 – А, кад неїде оїїідем, кажем: „Околина Књажевица, іамо“ – Из кој месїо? „Јања, іамо іде је био рудник уранијума“.

тр. 184

ДК – Кад си био на сїрану и іиїају іе: „Из кој си крај?“, шїа им іи кажеш? Јањ-3 – Па, еїо, из Србију... Књажевица... Јања, село Јања код Књажевица.

тр. 185

ДК – Кад оїїідеш неїде на сїрану и іиїају іе одакле си, шїа ћеш да кажеш? Јаловик Извор да, али овїј крај овде како се зове? [...] ЈИ-1 – Па, кажемо обично: „Там, Јаловик Извор код Калну“ – Па, іде је іа Кална? „Код Књажевица“.

тр. 186

ДК – Кажи ми, іамо кад си био на сїрану и іиїају іе одакле си, шїа им кажеш? Ста-3 – Па, кажем: „Из Сїањинац“. ДК – Како он зна у Банїи іде је Сїањинац? Како іи објасниш кој іи је крај? Ста-3 – Код Књажевица. Код Књажевица, Пирої. Између Пирої и Књажевица, кво још да...

тр. 187

ДК – И кад іе іиїају одакле си, шїа кажеш? Јањ-2 – Па, како кажем, да сам одавде из Јању. [...] ДК – Како се овїј крај зове цео? Овај овде? Јањ-2 – Цео крај? ДК – Аха. Јањ-2 – Буїак. ДК – Е, іо, Буїак. Буїак, „У Буїак“.

тр. 188

Јањ-4 – Ишлá сам у Краљево код іоїа сина. ДК – Ишлá си у Краљево и іиїају іе из кој си крај, која си, шїа іи кажеш? А не знају... ал не знају іде је Јања. Како се овїј крај, овá села овде зову? Јањ-4 – Овај крај се зовáло іимочки крај. ДК – Тимочки? Јањ-4 – Тимочки. Кажеш, ако іе іиїају: „Из Јању селó, іимочки крај...“, ако [те питају]: „Из који крај?“ – Тимочки крај. [касније] ДК – А Пироћанци, који су іо? Јањ-4 – Е, іа, Пироћанци су іамо, іо је Пирої, ми смо књажевићи [крај]. [...]

Јањ-4 – *Ми смо књажевџчи гео. ДК – Значи, ѿ ойшиину иде иријада?*
 Јањ-4 – *Дабоме.*

тр. 189

ДК – *А који су Пироћанци? ЦВ-5 – Еја, на нас одаве, кад ойидеш ии у Књажевац или Зажечар, они нас зову Пироћанци. [...]* ДК – *А ви јел кажете, кад вас иијају, да кажете: „Ми смо Пироћанци“? ЦВ-5 – Не, не, ми смо Црновршање. Тако: „Одакле си?“ – Из Црни Вр.*

тр. 190

Кал-2 – *За Црновршане кажу да су веома ойасни људи и раније се иричало да су у сипању да човека убију за жутио дуіме и да ја сахране у конојљини и да йосеју ірснице. Ако знаје шипа су ірснице – конојље. [...]* Јер они мисле да је дуіме златно и, кажу, убију човека и закојају ја у конојљини и йосаде ірснице да се не йронаје. То сам чуо иричу, а дал има истине у шоме или нема, овај... ја не знам, али...

тр. 191

Кал-1 – *О Црновршанима и ире раја и иако йосіојале су [приче], они су више као... ђђ... іоринија. Дојађала су се ја разна убисіва и иако даје, али у односу кад сам ја био [тамо учитељ], неје шесдесетих іодина, значи од шесдесете до шесдес четврте сам био іоре, добио сам уписак да су мноіо, мноіо бољи.*

тр. 192

ДК – *А какви су ови іоре Црновршани? [...]* Габ-1 – *[смеје се] Циције, циције. Какó каже: „Какáв је, као Црновршанин“.*

тр. 193

Кал-2 – *Они сами између себе кажу: лјжу, лјжу, лјжу, шебе, рецимо, кад лажу, лажу, лажу, ја кад си ойидеш, онај Ђушиичанин, њеіов комисија, или овај који је бил ирисуиан, каже: „А, бре, шипо ја излаја?“ – Ђушии, бре, каже, ми си знамо да не шека, али шипо да ја не излјжем кад верује. [смејемо се]*

тр. 194

Кал-1 – *Ђушиичани су веће зајавке, како би се ипросіо изразио. Ђушиичанин, ако му иребаи, он је шипоко йонизан, шипоко, овај... завлачи се у човека да... да... да му учиниши шипо. Кад му учиниши, он ие више не йознаје.*

тр. 195

Кал-1 – *Вршовца, Балја Бериловац, шипо су два села која су једно ирошиив груіо. [...]* Они су увек... Балја Бериловац [...] иретіран је као већи

ценџар, њосле Калне, једно време Балџа Бериловац је био ценџар Буџака, а ево који је разлој. Ту је њосџојала ѣранична јединица, команда ѣраничне јединице, џа је онда џо била... неко средишџије за она околна села и џако даље. Ту је била школа, најсџарија у Буџаку, од џваду осамсџо шесдесеџије џодине, док су ови крајеви још били џод Турџима. [...] Онда црква у Бериловцу, џосџоји исџо од џваду осамсџо шесдесеџије џодине [...]. Берилоччани су џолиџичари... били, јер су они џосле ослобођења од Турака имали џосланика, џо је био неки Јеремија Панић, када је скуџишџина била у Нишу [...] Па је онда џосле био, били су још два из џој џериода, а нејде џосле девеџсџоџије џодине имали су Ђоку Ђирића, који је био џрофесор у Пироџској џмназији и био је и дирекџор Пироџске џмназије.

тр. 196

ДК – А ови на џоре: Таџрашница... Таџрасница и Алдина Река, какви су џуди? Ви сџије џу комџије? Габ-1 – Па, добро... (...) ма џо су мало... џуди... да кажем, као џзоасџали нејо ми овде у Габровницу. Планински крај, џо су џуди... мирни... џовучени... ДК – Најђђени? Габ-1 – Најђђени џуди. Оно и ми смо најђђени овде до даску, нејо они немау и... који је век, немају сџрују. Ено, џоре има једни џуди живе, џу чувају џуђе овце, саберу џо сџо комада.

тр. 197

ДК – А ови овамо, Таџрасница? Кал-1 – Таџрасница је... Таџрасница је џако забачено једно село, мирни су џуди били, није... немам лоше мишљење о џима. ДК – Алдина Река? Кал-1 – Алдина Река исџо, Јања исџо, Равно Бучје [исџо], и џако.

тр. 198

Кал-1 – Равно Бучје су изванредни џуди.

тр. 199

Кал-1 – Јаловик Извџрци су мало, не мало нејо досџа, кавџације, шџо кажу они. Сџремни су на свађу и џако.

тр. 200

ДК – А какви су ови овамо: Јаловик Извџр, Шесџи Габар? Габ-1 – Па... џај Шесџи Габар, џој су све неки... кавџације, све на бој, џо су џознаџи, џо Шејџци. ДК – Шејџци? Габ-1 – Шејџци. [...] Ево, ја имам комџије доле [у Књажевцу] из Шесџи Габар... џе-шесџорица, ма нема, сваки, сваки на бој налаџи, да се бије [смеје се]. Чим му нешџо нејраво, одма че џе бије [смејемо се сви].

тр. 201

Кал-1 – Сџањинчани су, џреџирају се као добри домаћини. Па би сад навео као џримејр: у Сџањинци никад није кафана радџла. Ама баш ника-

да. [...] Нема бојлија, нема свађалице и иако даље... А и јосиојримљиви су, и ио сјоји.

тр. 202

ДК – А кажи ми Каланци какви су, ови сјари Каланци? [...] Јел се осећају, јошио су... иу је ценјар, као ио... да су... Габ-1 – Па... ја, осе... мало као да су они... ДК – Да су изнад? Габ-1 – Да, да су изнад нас. ДК – Аха? Габ-1 – То и у школу кад смо били, ови који су баш из Калну, да из... оно... иија смо ми знали онда? Тој све деца била на... неки... нешколовани људи, а... директор Задрује, директор Црејане, била црејана у Јаловик Извѳр. Све људи сас оснѳвну школу... и директори. И јој њихова јај деца, леле, ћале му директор. А ја, на јример, им кажем: „Ћале ми зидар“. И онда ио... ДК – А јел било да се деца задиркују, да вам нешио кажу заио иио сје из Габровницу, као иио је ово било Шејјци? Да ви њима кажете ио, а они вама нешио? Габ-1 – А, ио. Било је ио. Па, је-сје. ДК – Шија вама кажу, иија су вама рекли, за Габровницу? ДК – Па, нишија: „Ајде, селци, иамо, бре (...)“. Ови, на јример, Каланци, као онј да су из ирад а ми... „Ајде, селци, бежи иамо, сељаќ један“. Селци. А ми ји зезнемо онда: „Ајде да ирамо фудбал ирадска деца и селци“. А ми ондак јобјјемо ји све [смеје се] и онда ји јобјјемо [смеје се].

тр. 203

ДК – А јел си чуо некад за реч Шој? ЦВ-1 – Шој? ДК – Аха. ЦВ-1 – [размишља] Нисам...

тр. 204

ДК – А Шоји, који су ио Шоји? ЦВ-5 – Нема, ио овде нема. ДК – Ниси чула уојише до сад за иакву реч? ЦВ-5 – Не, не, не.

тр. 205

ДК – А јел си чуо за реч Шоји? Шија је Шој? Ћуш-1 – Е, ио не знам. ДК – Никад ниси до сад чуо? Ћуш-1 – Нисам чуо никад.

тр. 206

ДК – Јел си чула за реч Шој? Ћуш-4 – Не. ДК – Шој? Ћуш-4 – Несам, сине, ја ни у школу ишла ни нишија, ја сам и нејисмена. ДК – Не, ја ие не иишам за школу, нејо овде, дал су чула у село? Ћуш-4 – Несам.

тр. 207

ДК – А који су ио Шоји, јел си чуо за реч Шој? Јањ-5 – Сјоји? ДК – Шој, Шоји? Јањ-5 – Е, ио не знам. ДК – Ниси чуо никад? Јањ-5 – Нисам.

тр. 208

ДК – Да ли си чуо реч Шој нејде? ББ-1 – Шија? ДК – Шој. ББ-1 – [врти главом] ДК – Никад? Нема везе са овим крајем. ББ-1 – [врти главом]

тр. 209

ДК – *А кажи ми који су ѿо Шои? Шои? Јел си чуо некад за ѿо? ББ-4 – И ѿој не знам, и ѿој код нас нисам чуо. Нема. ДК – Значи, за овај крај нема везе ѿеби: Торлак, Шои, ѿо... ѿо нема везе? ББ-4 – Нема. Нема.*

тр. 210

ДК – *А реч Шои? Јел си чула за ѿакву реч? ББ-5 – Не знам. Онóј, сине, које не знам... ДК – Добро, ѿѿо не знаш – не знаш. ББ-6 – И ја нисам [то чула]. ДК – Шои? Никад до сад? ББ-6 – Не. ДК – Јел има шойска салаѿа? ББ-6 – Има. ДК – Е, ѿа, [...] који су ѿи Шои? ББ-6 – [смеје се] Немам ѿојма [смеје се].*

тр. 211

ДК – *А ѿѿа значи реч Шои? Врт-2 – Не знам. ДК – Ниси чула ѿо никад? Врт-2 – Нисам.*

тр. 212

ДК – *А ѿѿа значи реч Шои? ЈИ-3 – Шои? ДК – Аха? ЈИ-3 – И ѿо не знам.*

тр. 213

ДК – *А ѿѿа значи реч Шои? [ћуте] Јел сѿе чули ѿо? ЈИ-5 – Шои...? ЈИ-4 – Нисмо. Не... не... није било и ѿај надимак.*

тр. 214

ДК – *Добро, а који су ѿо Шои? Јел си чуо ѿу реч, Шои? Ста-3 – А, нисам чуо. (...) ДК – То ниси чуо до сад? Ста-3 – Тој несам чул.*

тр. 215

ДК – *А Шои? Ста-4 – И ѿој не знам.*

тр. 216

ДК – *А ѿѿа значи реч Шои? [...] Реѿимо шойска салаѿа, који су ѿо Шои? Кал-2 – Добро, шойска салаѿа, ѿо је ѿознаѿо. ДК – Аха, а који су ѿо Шои чија је салаѿа? Кал-2 – Е, ѿо не знам. ДК – Нема везе са ваѿим крајем, не? Кал-2 – Не знам, нисам чуо до сад. Знам да ѿосѿоји шойска салаѿа [...], али одакле ѿоѿиче ѿа реч – не знам.*

тр. 217

ДК – *А ѿѿа значи реч Шои? Габ-1 – Шои? ДК – Аха. Габ-1 – Не знам. ДК – Не знаш? Ниси ѿо чуо? Габ-1 – Нисам.*

тр. 218

ДК – *А јел си чула за реч Шои? Шои? Габ-5 – Е, несѿм чула ѿој... ДК – Ниси. Добро. Габ-5 – Несѿм ѿој чула.*

тр. 219

ДК – *А јел си чуо за реч Шој?* Врт-1 – *Ко?* ДК – *Шој?* Врт-1 – *Шок?* ДК – *Шо-й?* *Не знаш?* Врт-1 – *Не.* ДК – *Ниси чуо никада?* Врт-1 – *Јок.* ДК – *И ѿо нема везе са овáј крај?* Врт-1 – *Нема.*

тр. 220

ДК – *А Шој, шѿа је ѿо Шој?* *Јел си чуо ѿо нејде?* [...] ЈИ-7 – *Па, чуо сам, ѿо су на основу овѿ Шѿиѿари.* [...] ДК – *Не Шок неѿо Шој?* ЈИ-7 – *И Шој... Шој је... на ово су, ѿа да, на основу Шѿиѿари* [...] ДК – *Јел ѿи није никад се десило да идеш нејде ѿамо и да ѿи кажу: „Ти си Шој“.* ЈИ-7 – *Не. Тој нема (...)* ДК – *То не?* ЈИ-7 – *Тој не.*

тр. 221

ДК – *А јел си чуо некад реч Шој?* Јањ-2 – *Шојови.* ДК – *Шојови, Шој.* Јањ-2 – *Чуо сам ал не знам шѿа је ѿо и ко је... које ѿорекло.* ДК – *А јел има везе с овáј крај нешѿо?* Јањ-2 – *Па, не знам баш овдѣ, са овáј крај дал има, али немамо ми...*

тр. 222

ДК – *А кажи ми шѿа значи реч Шој?* *Јел си чуо ѿо некад?* Врт-3 – *Чуо сам али не знам.* ДК – *Где си чуо?* Врт-3 – *Па, еѿо... како да кажем?* *Чуо сам за ѿу реч, али који су ѿо и како... баш, баш...* ДК – *Јел ѿо нема везе... јел има везе с овѿм крајем?* Врт-3 – *Не. Не, не, с овѿм крајем нема везе.*

тр. 223

ДК – *Који су ѿо Шоји?* ШГ-1 – *Ни ѿој нема овдѣка код нас.* ДК – *Реч Шој не знаш шѿа значи?* ШГ-1 – *Знам, чула, сам. Чула сам.* ДК – *Шѿа значи ѿо?* ШГ-1 – *Оѿкуд знам, ал чула сам, има... свакакви надимци, али ја не... не знам шѿа ѿо значи.* [...] *Не би знала да кажем.*

тр. 224

ДК – *Добро, а јел знаш шѿа је реч Шој?* Ста-2 – *Не знам.* ДК – *Ниси чула?* Ста-2 – *Чула сам, ал не знам.* *Ни у кво ѿриѿада, ни у шѿа ѿриѿада, не знам.*

тр. 225

ДК – *А јел сѿе чули некад за реч Шој?* Габ-3 – *Шојци, чули смо Шојови.* ДК – *Шѿа је ѿо?* Габ-3 – *Јел су овѿја Шојци...?* ДК – *Где?* Габ-3 – *... Који се називау, не знам у који крај су... се називау.* ДК – *Не знаѿе ѿо?* *Јел ѿо има везе са ваи крај?* *Не?* Габ-3 – *Нема.* Габ-2 – *Нема ѿо везе... не знам.*

тр. 226

ДК – *А шѿа значи реч Шој?* Габ-4 – [ћути] *Немам ѿојма.* ДК – *Јел си чуо ѿо?* Габ-4 – *Па, чуо сам за ѿу реч, али нисам...*

тр. 227

ДК – *А јел си чуо за реч Шой?* ЦВ-3 – *Шой?* [пауза, размишља] „Шойска“ – каже – „реч“... Па, *џо нека...* вероватно су *џо шурске* изреке. *Дабоме, Шой.* ДК – *Јел џо ојей неки народ или шџа је џо?* ЦВ-3 – *Па, вероватно неко џлеме, не може... џо мојој оцени.* ДК – *Ал не знаш које?* ЦВ-3 – *Не би знао да џи кажем.*

тр. 228

ДК – *А јел си чуо некад за реч Шой?* ЦВ-1 – *Шой?* ДК – *Аха.* ЦВ-1 – [размишља] *Нисам...* ЦВ-2 – *Па, џо мелезњаџи...* ДК – *Шоџи?* ЦВ-2 – *Један Шџиџар, један Србин – еџе џи Шоџи.* ДК – [смејем се] *Одакле сад џо?* *Одакле џи сад џо?* ЦВ-1 – *Шоџ, ја за џо нисам чуо.* ЦВ-2 – *Како несџ чул?* ЦВ-1 – *Шоџ?* ЦВ-2 – *Јаџода је џаква.* *Маџи јој Албанка а оџаџ Србин – еџе џи Шоџка.* [смеје се] *Шоџ.* [...] ДК – *Па, џде си џо чула?* ЦВ-2 – *Па, чула сам. То још вајкада остџало.* ДК – *Аха?* ЦВ-2 – *Чула сам. Знам да е џој џо.* *Мешовџџи бракови: Албанаџ... или Албанаџ човџкаџи или женскоџо – није важно, али кад се џосле роди... Шџо кажу Влашчџе кад се роди, а маџи му Срџкиња, онџ 'ко џа зову: „Курџовла“.* ДК – *Како? Како џа зову?* ЦВ-2 – *Курџовла.* ЦВ-1 – *Курџовла* [смеје се]. ДК – *А шџо?* ЦВ-2 – *Па, шџа ја знам, џако џа зову.*

тр. 229

ДК – *А Шоџ? Реч Шоџ?* Кал-1 – *Е, за Шоџе... ја довољно џај гео... није ми довољно џознаџи, џа да сад кроз ово шџо... за шоџске џре... не знам... џо је... џо ми некако делује да џо више џоре џрема Високу, како ли је?* ДК – *Да ли су џуди овој краја Шоџи?* Кал-1 – *А, не. Ја мислим да нису.* ДК – *Добро. И џоџа нема у народу овде да неко каже?* Кал-1 – *Нема, џај израз, овај, нема џа.*

тр. 230

ДК – *А дал сџе чули за реч Шой?* *Шоџ?* *Шоџи?* Ћуш-2 – *Шоџови џо...* ДК – *Шоџови?* Ћуш-2 – *...Део Македоније се оџслужује џим... џе речи...* ДК – *А како знаш џо?* *Јел си био у војску?* Ћуш-2 – *Па, био сам у војску.* ДК – *Јел џако?* Ћуш-2 – *Па, да. Био сам у Скоџљу џамо две џодине.* ДК – *Аха, и чуо си...?* Ћуш-2 – *Шоџови, чуо сам.* ДК – *Који су џо, џде су?* Ћуш-2 – *Еџа. То у Македониџи живи... Шоџови неко... џорекло, да ли су џо Македонџи... и... не, не, не...* ДК – *А овде код вас јел има џо?* Ћуш-2 – *Не.* Ћуш-3 – *Не, не, џо на друџу сџрану.* Ћуш-2 – *Не. Само ако ни џрекрсџи неки* [смеју се]. *Па, шџа да кажем друџо.*

тр. 231

Ин-1 – *Ми џоворимо, овдека вревимо... шоџски и убаџујемо буџарске речи.* [касније] ДК – *А шџо си реко ово да џричаџе шоџски?* *Шоџсџи?*

Ин-1 – Па, њричамо, имамо бујарске речи. Понéку: „ѡ́ѣнѣер“. [...] ДК – Али, шѡа ѡо значи Шој? Шој? Где си ѡи ѡо чуо? [...] Ин-1 – Шојски? Чуо сам и ѡо, али немам ѡјма. ДК – А шѡо си реко ѡако – „шойски“? Мислиш да је ѡо исѡо шѡо и бујарски? Ин-1 – Не би знао ја...

тр. 232

ДК – Јел си ѡо Шојови чуо кад си био у Бујарску ѡамо? [...] ЦВ-4 – Онѡ мен ѡам и звали, а ја ји ѡсујем. ДК – [...] Како ѡе звали? ЦВ-4 – „Е, ѡи Шојови, ѡија Шојови“ [погрдно].

тр. 233

ДК – А кажи ми, јел си чуо реч Шој? Јањ-1 – Шој? ДК – Шој. Јањ-1 – Па, чуо сам ѡо, али... ДК – Шѡа значи ѡо? Јањ-1 – Не мој да ѡи кажем шѡа значи. ДК – Јел сѡе звали некој ѡако овде? ДК – Па, имáли смо ми ѡу једној, име му је Божá билó, а ми ѡа зовéмо Шој. ДК – А шѡо ѡо, ѡо ме сад занима? Јањ-1 – Па, ј...м ли му, ѡако ѡа некако беоше називáли, ѡакој и... ДК – Шѡа ѡа реч значи? Шѡа му је...? Драгољуб Златковић – [...] На шѡа се закачила ѡа реч код њеѡа? Јел ѡоворио чисѡо, лејо, или није? Јањ-1 – Море, није он баи ѡоворио добро, он је као мало шушњаó ѡако. И није мојо да изѡвара све, а... али он је умро, сѡар човéк био.

тр. 234

ДК – А шѡа је ѡо Шој? Шоји? Шојови? Јањ-3 – [...] Онó ми смо имáли онáм кмеѡа, [...] кмеѡ Божá. Ми смо ѡа звали Шој ѡе шойéљаше кад вревеше [смеје се]. ДК – Звали сѡе ѡа Шој? Јањ-3 – Аха, шойéља... аха, Шој. ДК – А шойéља? Јањ-3 – Па, шойéљаше [шойéља = шушка] кад ѡрича сѡс човéка. [...] А ѡо надимак смо ѡа звали Кмеѡ. Кмеѡ. ДК – Аха, а како се звао? Јањ-3 – Живковић Божидар. [...] ДК – А јел си чуо да има Шоји, ѡуди неки, народ Шоји? Јањ-3 – Нисам, нисам.

КАЗИВАЧИ

Балѡа Бериловац (Буцак – општина Књажевац)

ББ-1 – Александар Ђирић из Балта Бериловца, рођен 1935. године у Балта Бериловцу. Разговор обављен 1. јуна 2009. у Балта Бериловцу.

ББ-2 – Биљана Виденовић из Балта Бериловца и Калне, рођена 1960. године у Балта Бериловцу. Разговор обављен 1. јуна 2009. у Балта Бериловцу.

ББ-3 – Санела Панић из Зајечара, рођена 1980. године у Кални, пореклом из Балта Бериловца. Разговор обављен 1. јуна 2009. у Балта Бериловцу.

ББ-4 – Божидар Поповић из Балта Бериловца, рођен 1934. године у Балта Бериловцу. Разговор обављен 1. јуна 2009. у Балта Бериловцу.

ББ-5 – Олга Поповић из Балта Бериловца, рођена 1923. године у Балта Бериловцу. Разговор обављен 1. јуна 2009. у Балта Бериловцу.

ББ-6 – Данка Ђорђевић из Балта Бериловца, рођена 1959. године у Топлом Долу. Разговор обављен 1. јуна 2009. у Балта Бериловцу.

Вршовца (Буџак – општина Књажевац)

Врт-1 – Момчило Милошевић из Вртовца, рођен 1929. године у Вртовцу. Разговор обављен 1. јуна 2010. у Вртовцу.

Врт-2 – Вукосава Милкић из Вртовца, рођена 1934. године у Вртовцу. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Вртовцу.

Врт-3 – Драгољуб Величковић из Вртовца, рођен 1936. године у Вртовцу. Разговор обављен 3. јуна 2010. у Вртовцу.

Габровница (Буџак – општина Књажевац)

Габ-1 – Љубинко Ћирић из Габровнице, рођен 1948. године у Габровници. Од 1963. године до пензије живео у Књажевцу. Разговор обављен 3. јуна 2010. у Габровници.

Габ-2 – Чедомир Николић из Габровнице, рођен 1920. године у Габровници. Разговор обављен 3. јуна 2010. у Габровници.

Габ-3 – Борислав Николић из Зајечара, рођен 1927. године у Габровници. Разговор обављен 3. јуна 2010. у Габровници.

Габ-4 – Добросав Благојевић из Књажевца, рођен 1933. године у Габровници. Разговор обављен 3. јуна 2010. у Габровници.

Габ-5 – Станка Вељковић из Габровнице, рођена 1927. године у Татрасници. Разговор обављен 3. јуна 2010. у Габровници.

Инова (Буџак – општина Књажевац)

Ин-1 – Љубомир Николић из Инове, рођен 1935. године у Инови. Разговор обављен 3. јуна 2010. у Инови.

Ин-2 – Дивко Николић из Инове, рођен 1954. године у Инови. Разговор обављен 3. јуна 2010. у Инови.

Јаловик Извор (Буцак – општина Књажевац)

ЈИ-1 – Томислав Веселиновић из Јаловик Извора, рођен 1931. године у Јаловик Извору. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Јаловик Извору.

ЈИ-2 – Славољуб Голубовић из Јаловик Извора, рођен 1948. године у Јаловик Извору. Завршио Политичке науке у Београду, а касније, углавном као чиновник и новинар, радио у Београду, Зајечару и Књажевцу. Био дописник листа *Борба* за Тимочку крајину, а потом је био новинар у локалним *Књажевачким новинама*, где је био и секретар и технички уредник. Потом ради на новоотвореном Радио Књажевцу. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Јаловик Извору.

ЈИ-3 – Мирослав Тодоровић из Јаловик Извора (заселак Ћиринци), рођен 1933. године у Јаловик Извору. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Јаловик Извору.

ЈИ-4 – Светомир Ђорђевић из Јаловик Извора (заселак Ћиринци), рођен 1936. године у Јаловик Извору. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Јаловик Извору.

ЈИ-5 – Олга Ђорђевић из Јаловик Извора (заселак Ћиринци), рођена 1934. године у Перишу (општина Сврљиг). Разговор обављен 2. јуна 2010. у Јаловик Извору.

ЈИ-6 – Словенка Јовановић из Јаловик Извора (заселак Река), рођена 1927. године у Јаловик Извору. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Јаловик Извору.

ЈИ-7 – Војислав Петровић из Јаловик Извора (заселак Река), рођен 1943. године у Јаловик Извору. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Јаловик Извору.

ЈИ-8 – Вукоман Ђорђевић из Јаловик Извора (заселак Река), рођен 1941. године у Јаловик Извору. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Јаловик Извору.

Јања (Буцак – општина Књажевац)

Јањ-1 – Милорад Младеновић из Јање, рођен 1931. године у Јањи. Разговор обављен 1. јуна 2010. у Јањи.

Јањ-2 – Миле Јовановић из Јање, рођен 1936. године у Јањи. Разговор обављен 1. јуна 2010. у Јањи.

Јањ-3 – Видосав Младеновић из Јање, рођен 1934. године у Јањи. Разговор обављен 1. јуна 2010. у Јањи.

Јањ-4 – Јелена Милошевић из Јање, рођена 1930. године у Јањи. Разговор обављен 1. јуна 2010. у Јањи.

Јањ-5 – Светислав Милошевић из Јање, рођен 1928. године у Јањи. Разговор обављен 1. јуна 2010. у Јањи.

Кална (Буцак – општина Књажевац)

Кал-1 – Бранислав Денчић из Калне, рођен 1933. године у Стањинцу. Наставник у пензији. Школовао се у прогимназији у Кални, у Учитељској школи у Неготину и на Вишој педагошкој школи у Нишу, група за српскохрватски језик. Цео радни век провео је у Буцаку као учитељ у Татрасници, Јањи, Јаловик Извору, Вртовцу, Ћуштици, Црном Врху и, на крају, Кални, где је касније био наставник и директор школе и одакле је 1995. године отишао у пензију. Супруга му је из Пирота, такође службовала у овом крају. Један син му је у Пироту, а други у Нишу. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Кални.

Кал-2 – Драгољуб Голубовић из Калне, рођен 1936. године у Кални. Разговор обављен 3. јуна 2010. у Кални.

Кал-3 – Видинка Голубовић из Калне, рођена 1939. године у Кални. Разговор обављен 3. јуна 2010. у Кални.

Стањинац (Буцак – општина Књажевац)

Ста-1 – Дивко Динић из Стањинца, рођен 1953. године у Стањинцу. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Стањинцу.

Ста-2 – Богдана Голубовић из Стањинца, рођена 1931. године у Пајезу (општина Бела Паланка). Дуго радила у Зајечару. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Стањинцу.

Ста-3 – Божидар Ристић из Стањинца, рођен 1928. године у Стањинцу. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Стањинцу.

Ста-4 – Злата Радовановић из Стањинца, рођена 1942. године у Стањинцу. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Стањинцу.

Ћуштица (Буцак – општина Књажевац)

Ћуш-1 – Александар Тошић из Ћуштице, рођен 1927. године у Ћуштици. Разговор обављен 31. маја 2010. у Ћуштици.

Ћуш-2 – Ђорђе Живковић из Ћуштице, рођен 1931. године у Ћуштици. Разговор обављен 31. маја 2010. у Ћуштици.

Ћуш-3 – Драгиша Петковић из Ћуштице, рођен 1934. године у Ћуштици. Разговор обављен 31. маја 2010. у Ћуштици.

Ћуш-4 – Добринка Петровић из Ћуштице, рођена 1927. године у Ћуштици. Разговор обављен 31. маја 2010. у Ћуштици.

Ћуш-5 – Милорад Митровић из Ћуштице, рођен 1948. године у Ћуштици. Разговор обављен 31. маја 2010. у Ћуштици.

Црни Врх (Буцак – општина Књажевац)

ЦВ-1 – Петар Златковић из Црног Врха, рођен 1946. године у Црном Врху. Разговор обављен 31. маја 2010. у Црном Врху.

ЦВ-2 – Бођа Златковић из Црног Врха, рођена 1944. године у Црном Врху. Разговор обављен 31. маја 2010. у Црном Врху.

ЦВ-3 – Божидар Златковић из Црног Врха, рођен 1927. године у Црном Врху. Разговор обављен 31. маја 2010. у Црном Врху.

ЦВ-4 – Драгомир Костић из Црног Врха, рођен 1921. године у Црном Врху. Разговор обављен 31. маја 2010. у Црном Врху.

ЦВ-5 – Камена Живковић из Црног Врха, рођена 1942. године у Црном Врху. Разговор обављен 31. маја 2010. у Црном Врху.

Шести Габар (Буцак – општина Књажевац)

ШГ-1 – Борка Стојановић из Шестог Габра, рођена 1931. године у Мирановцу (општина Бела Паланка). Разговор обављен 2. јуна 2010. у Шестом Габру.

ШГ-2 – Петрија Давидовић из Шестог Габра, рођена 1945. године у Шестом Габру. Разговор обављен 2. јуна 2010. у Шестом Габру.

ЗАХВАЛНИЦА

Велико хвала свим казивачима на времену које су одвојили, на вољи да буду саговорници, као и на искреним информацијама. Колеги и пријатељу Драгољубу Златковићу из Пирота захваљујем за теренско сапутништво и овом приликом. За изузетно гостопримство приликом боравка на терену најсрдачније захваљујем Златку Милкићу и његовој мајци Вукосави Милкић, из Вртовца, чији дом је Драгољубу Златковићу и мени био на располагању. Златку Милкићу захваљујем и за то што је од срца помогао као водич приликом обиласка неких буџачких села.

ЛИТЕРАТУРА

- Арко, С. (2009). „Јас (не)сум Торбеш“: Етничноста во едно западно-македонско село – конструкции и политизации. *Етнологиј / Etnologist*, 12-13, 187-208.
- Bart, F. (1997). Etničke grupe i njihove granice. U: F. Putinja i Ž. Stref-Fenar, *Teorije o etnicitetu* (str. 211-259). Zemun, Biblioteka XX vek; Beograd, Čigoja štampa.
- Бугарчева, Е., Зидарова, Ј. (2005). *Българиите ойи Зајадниите йокрайнини (1878 – 1975)*, София, Главно управление на архивите при Министерския съвет.
- Цвијић, Ј. (1991). *Балканско йолуосйрво* (2. изд.), Београд, Српска академија наука и уметности, Завод за уџбенике и наставна средства, Књижевне новине.
- Dženkins, R. (2001). *Etnicitet u novom ključu: Argumenti i ispitivanja*, Zemun, Biblioteka XX vek; Beograd, Čigoja štampa.
- Крстић, Д. (2014). *Консйрукција иџенйиййеййа Торлака у Србији и Буџарској*. Докторска дисертација. Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за етнологију и антропологију.
- Крстић, Д. (2019а). Представе становништва пиротског краја у вези са термином Торлаци. *Пиротски зборник*, 44, 1-63. doi: 10.5937/pirotzbor1944001K
- Крстић, Д. (2019б). Миграције планинског становништва југоисточне Србије у Зајечар и околину: пример трајних миграција планина – низија. *Гласник Ейнографској инсйиййујйа САНУ*, 67 (3), 681-699. doi: <https://doi.org/10.2298/GEI1903681K>
- Крстић, Д. (2020). Покушаји оживљавања торлачког идентитета у пиротском крају 90-их година XX века. *Пиротски зборник*, 45, 81-171. doi: 10.5937/pirotzbor2045081K
- Крстић, Д. (2022). Идентитети становништва Пиротског округа. *Пиротски зборник*, 47, 143-209. doi: 10.5937/pirotzbor2247143K
- Lapierre, J-W. (1997). Predgovor srpskom izdanju. U: F. Putinja i Ž. Stref-Fenar, *Teorije o etnicitetu* (str. 5-11). Zemun, Biblioteka XX vek; Beograd, Čigoja štampa.
- Маринковић, Г. (2008). *Белойаланачки Буџак*, Београд, Културно-просветна заједница Србије; Бела Паланка, Народна библиотека „Вук Караџић“.
- Nedeljković, S. (2007). *Čast, krv i suze*, Beograd, Zlatni zmaj, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.

- Пантелић, Н. (1974). Етнолошка грађа из Буцака. *Гласник Етнoгpафскoг музеја у Беогpаду*, 37, 179-228.
- Прелић, М. (1996). После Фредерика Барта: Савремена проучавања етницитета у савременим друштвима. *Гласник Етнoгpафскoг институти инститиутиа*, 45, 101-121.
- Прелић, М. (2003). Етнички идентитет: Проблеми теоријског одређења. У: Д. Радојичић (ур.), *Традиционално и савремено у култури Срба* (стр. 275-286). Београд, Етнографски институт САНУ.
- Прелић, М. (2005). Неки проблеми проучавања етницитета / етничког идентитета у културној антропологији. У: Љ. Гавриловић (ур.), *Етнологија и антропологија: стање и перспективе* (стр. 199-207). Београд, Етнографски институт САНУ.
- Прелић, М. (2008). *(Н)и овде (н)и тамо: Етнички идентитети Срба у Мађарској на крају XX века*, Београд, Етнографски институт САНУ.
- Putinja, F., Stref-Fenar, Ž. (1997). *Теорије о етницитету*, Zemun, Biblioteka XX vek; Београд, Ћигоја штампа.
- Велојић, М., Радовановић, О. (2003). *Буцак, Зајечар*, Културно-просветна заједница општине Зајечар.

Примљено/ Received on 12.07.2023.
Ревидирано/ Revised on 24.08.2023.
Прихваћено/ Accepted on 10.10.2023.